

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách v Hradci Králové

Diplomová práce

Autor: Bc. Nikola Bohdanecká
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petra Kalibová

Zadání diplomové práce

Autor: Nikola Bohdanecká

Studium: P14P0784

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách v Hradci Králové**

Název diplomové práce AJ: Primary prevention of social pathological phenomena in computer games at primary and secondary schools in Hradec Králové

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se zabývá problematikou primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách v Hradci Králové. Cílem práce je zmapovat oblast primární prevence tohoto typu rizikového chování na vybraných školách. V teoretické části se práce zabývá vymezením problematiky sociálně patologických jevů v počítačových hrách a primární prevencí. Výzkumné šetření bude realizováno pomocí rozhovorů se školními metodiky prevence a zároveň dokresleno analýzou Minimálních preventivních programů.

NIKL, Jaroslav. Sociálně patologické jevy dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci. Praha: Vydavatelství Policejní akademie ČR, 2000, 100 s. ISBN 80-7251-033-9. ŘÍČAN, Pavel a Drahomíra PITHARTOVÁ. Krotíme obrazovku: jak vést děti k rozumnému užívání médií. Praha: Portál, 1995, 62 s. ISBN 80-7178-084-7. VYKOPALOVÁ, Hana. Sociálně patologické jevy v současné společnosti. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Petra Kalibová

Oponent: Mgr. Jan Sýkora

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10. 6. 2016

Anotace

BOHDANECKÁ, Nikola. *Primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách v Hradci Králové*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016, 99 s. Diplomová práce.

Práce se zaměřuje na problematiku rizikového chování v oblasti počítačových her. Zabývá se nejen přehledem negativních vlivů působících na uživatele počítačových her, ale také komplexně zpracovává téma primární prevence na školách. Poslední část práce mapuje situaci primární prevence pomocí rozhovorů se školními metodiky prevence a analyzuje Minimální preventivní programy na vybraných základních a středních školách v Hradci Králové. Součástí práce je rovněž ukázka rozhovoru a techniky otevřeného kódování, které jsou uvedeny v příloze.

Klíčová slova: primární prevence, sociálně patologické jevy, počítačové hry, rozhovory, analýza

Annotation

BOHDANECKÁ, Nikola. *Primary prevention of social pathological phenomena in computer games at primary and secondary schools in Hradec Králové*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2016, 99 pp. Diploma Thesis.

The Diploma thesis deals with issues of risk behavior in the field of computer games. Not only does it summarize negative influences affecting the users of computer games, but it also completely processes theme of primary prevention at schools. The last part of the thesis maps out the situation of primary prevention through interviews with school prevention methodologists and analyzes Minimum Prevention Programmes at selected primary and secondary schools in Hradec Králové. The thesis also includes a supplement - sample interview and demonstration of open coding techniques.

Keywords: primary prevention, social pathological phenomena, computer games, interviews, analysis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Petře Kalibové za cenné rady a připomínky, které mne při psaní práce inspirovaly, a všem, kteří mne v průběhu celého studia podporovali.

Obsah

Úvod	9
1. Sociálně patologické jevy v počítačových hrách.....	12
1.1. Sociálně patologické jevy vs. Rizikové chování.....	12
1.2. Počítačové hry	14
1.3. Riziková skupina.....	18
2. Vliv počítačových her na jejich uživatele.....	21
2.1. Zdravotní rizika.....	21
2.2. Sociální život hráčů.....	24
2.3. Agrese	26
2.4. Netolismus.....	29
3. Primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách.....	33
3.1. Primární prevence	33
3.2. Volný čas a prevence	35
3.3. Systém primární prevence v České republice	37
3.4. Legislativní ukotvení primární prevence	38
3.5. Prevence sociálně patologických jevů ve školách	40
3.5.1. Školní metodik prevence, výchovný poradce a třídní učitel.....	41
3.5.2. Minimální preventivní program.....	43
3.5.3. Školní preventivní program a Rámcově vzdělávací program.....	45
3.5.4. Prevence rizikového chování v oblasti počítačových her na škole.....	48
4. Výzkum.....	51
4.1. Cíl výzkumu	51
4.2. Design výzkumu.....	51
4.3. Metoda výzkumu.....	52
4.4. Výzkumný vzorek	52
4.5. Výzkumné okruhy	55

4.6. Analýza a interpretace.....	57
4.7. Kategorizace.....	58
4.7.1. Reálná prevence.....	58
4.7.2. Úskalí prevence	62
4.7.3. Význam spolupráce	66
4.7.4. Možná řešení.....	68
4.8. Analýza Minimálních preventivních programů	69
4.8.1. Minimální preventivní program – Respondent A.....	70
4.8.2. Minimální preventivní program – Respondent B	71
4.8.3. Minimální preventivní program – Respondent C	72
4.8.4. Minimální preventivní program – Respondent D.....	73
4.8.5. Minimální preventivní program – Respondent E	74
4.9. Shrnutí výsledků výzkumu.....	75
Závěr	79
Bibliografie.....	82
Přílohy.....	89

Úvod

Současná technicky orientovaná civilizace je nejvyspělejším světem o jakém doposud víme. Svět se vyvíjí, technika se vyvíjí, společnost se vyvíjí. S novými technologickými možnostmi dochází ke zlepšení životní úrovně, rozsáhlejší globální propojenosti světa a mnohých dalších výhod, současně ale přicházejí i nové podoby problémů a hrozeb. Téměř ve všech postihnutelných oblastech světa a lidského života přibývající *technosféra* mění návyky, hodnoty a zájmy lidí. Jistě se mnou budete souhlasit, že dítě z nerozvinutých oblastí země má jiné povinnosti a zájmy, než technikou orientované dítě pocházející třeba z České republiky. Vlastní děti ze zemí třetího světa spotřebiče, televizi, mobilní telefon či počítač? V průměrné české domácnosti nalezneme všechny výše zmiňované vymoženosti v přehnaném množství. Dnes již není výjimkou situace, kdy jediná rodina vlastní několik televizí, počítačů a každý člen rodiny disponuje mobilním telefonem. Svět se vyvíjí a pokrok vyžaduje nové způsoby chování.

Pokud se budeme orientovat na problematiku virtuálního světa, který je nyní velice oblíben ve všech věkových kategoriích, musíme upozornit na neustále se zvyšující případy negativních jevů, které nám virtuální svět přináší. Dnes odborníci zmiňují především jevy jako kyberšikana, spam, hoax, rizika sociálních sítí, kyberstalking atd. Na obranu proti těmto a jiným patologickým fenoménům byla vytvořena síť preventivních procesů, které mají minimalizovat, v lepším případě předcházet vlivům z těchto jevů na člověka. Nepříznivých úkazů přibývá a systém prevence je nucen reagovat a adaptovat se na všechny hrozby zároveň. Nastává situace, kdy se právě ochranný preventivní systém začíná orientovat na hrozby viditelné a nesoustředí se na hrozby skryté, které mohou stejnou měrou ovlivnit a poškodit individuální vědomí každého z nás. Ano, jak téma práce napovídá, hovořím o problematické sféře počítačových her.

Počítače se poprvé objevily již během 19. století. Nikdy se na ně nepohlíželo jako na nebezpečí, ale jako na geniální výtvar, který pomůže nám všem. V 70. letech 20. století se ale počítače začaly postupně vtěsňovat do soukromého sektoru¹ a využívat pro účely zábavy jako internet, sledování pořadů, hraní počítačových her a mnohé další. Jsou to rizika internetu, které se velmi často dostávají do hledáčku odborníků. Již při prevenci

¹Srov. MALLIET, Steven a Gust de MEYER. The history of the video game. In: RAESSENS, Joost a Jeffrey GOLDSTEIN. *Handbook of Computer Game Studies*. London: MIT Press, 2005, s. 23-25.

na základních školách se setkáváme s tématy jako kyberšikana, kyberstalking, kybergrooming² a jiné. Přesto právě rizikové chování v oblasti počítačových her, které je často opomíjené, se stává Achillovou patou současné prevence.

Důležitost zkoumání dané oblasti ukazují i dosavadní studie, které byly provedeny. Ukázkou může být průřezový výzkum zabývající se úrovní závislostí adolescentů na virtuálním světě. Výzkum byl publikován mezi lety 2011 až 2012 a byl proveden ve vybraných zemích Evropy. Země jako Španělsko, Rumunsko a Polsko patřily k nejohroženějším zkoumaným státům, kde se problém vyskytl. První místo zaujímá Španělsko, kde se u 21,3% zkoumaných dětí ve věku 14 až 17 let objevila zmíněná závislost. Celosvětově vedoucí pozici zaujímají asijské země, především Čína, Japonsko, Jižní Korea, Malajsie a Filipíny. Jsou to právě asijské země, kde stál tento druh závislosti život mnoha dětí, adolescentů ale i dospělých.³

Výsledky výzkumů nám dávají jasnou odpověď, že sociálně patologické jevy v počítačových hrách nesmějí být dávány do ústraní, ale naopak účinně řešeny a to již během preventivních procesů na základních školách. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla vybrat si téma práce specializující se na primární prevenci sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách. Cílem práce je komplexně postihnout řešené téma a soustředit se na analýzu realizace primární prevence rizikového chování na vybraných pracovištích.

První kapitoly práce jsou koncipovány jako přehledové studie o problematice a prevenci rizikového chování v oblasti počítačových her. První kapitola se snaží definovat základní pojmy jako sociálně patologické jevy, rizikové chování, počítačové hry. Zároveň se v kapitole věnuji vymezení rizikové skupiny, která je hrozbami nejvíce ohrožena. Druhá kapitola řeší jaké negativní jevy mohou rizikové skupině počítačové hry přinést. Hovoříme především o zdravotních rizicích, sociální izolaci, agresi a závislosti. Ve třetím oddílu se zaměřuji na zmapování prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách. Zabývám se pojmy jako

²**Kybergrooming** označuje jednání osoby, která se snaží zmanipulovat svou oběť k osobní schůzce, nejčastěji skrze virtuální svět. Nejčastějšími následky jsou například sexuální zneužití oběti, fyzické mučení nebo také nucení k terorismu.

³Ve zkratce upozorníme na případ, který se odehrál v Jižní Koreji v roce 2010. Jihokorejskému páru bylo přiznáno 5 let vězení za zanedbání péče o své dítě, které zemřelo vyhladověním, zatímco se rodiče intenzivně bavily počítačovou hrou simulující péči o online dívku, pro kterou byly typické magické schopnosti. Srov. SALMON, Andrew. *Jail for couple whose baby died while they raised online child*. [online]. Seoul: CNN, aktualizováno 9. 6. 2010 [vid. 2016-06-09]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/05/28/south.korea.virtual.baby/>

primární, sekundární a terciální prevence. Snažím se postihnout současný systém primární prevence v České republice, její legislativní ukotvení, prevenci ve školských zařízeních a všechny důležité aktéry procesu prevence. V závěru třetího oddílu se snažím získat potřebný přehled o důležitých dokumentech, které jsou nedílnou součástí primární prevence na školách.

Poslední část diplomové práce je věnována výzkumu, jehož cílem je zjistit, jakým způsobem školní metodikové prevence realizují primární prevenci rizikového chování v oblasti počítačových her na vybraných základních a středních školách v Hradci Králové. Metodou výzkumného šetření bylo interview se školními metodiky prevence, které bylo dokresleno analýzou Minimálních preventivních programů vybraných škol.

Námět práce je velmi specifický a jsem přesvědčena, že patří do okruhu zájmu sociální pedagogiky. Je to sociální pedagogika, která se zabývá výchovným působením na rizikové skupiny obyvatel a zaměřuje se na problematické oblasti, které neřeší žádná jiná oblast pedagogiky, tedy v našem případě oblast prevence. Práce je dle mého názoru aktuální, snaží se upozornit na problematiku, která je přehlížena, nebo není chápána jako závažná. Záměrem práce je vybídnout všechny aktéry zodpovědné za koncipování preventivních operací k vytvoření účinné a komplexní prevence tohoto často opomíjenému fenoménu.

1. Sociálně patologické jevy v počítačových hrách

1.1. Sociálně patologické jevy vs. Rizikové chování

Pojem sociálně patologické jevy slyšíme v běžné pedagogické praxi a ústech laické veřejnosti ve větší míře než dříve. Pozitivní obrat můžeme spatřit ve skutečnosti, že pedagogická komunita pracuje s tímto termínem a snaží se dosáhnout zlepšení situace, zároveň je zřejmé, že právě sociálně patologické jevy v současné době rozšiřují svoji působnost. Hovoříme o zkušenostech lidí s násilím, kriminalitou, závislostí, rasismem či prostitucí. Zmíněné úkazy dnes nepotkáváme pouze přímými zážitky, ale jsou nám zprostředkovány televizními obrazovkami, ve filmech, reklamních spotech a v neposlední řadě také v počítačových hrách.

Termínem sociálně patologické jevy lze obecně definovat jevy škodlivé, přímo ohrožující společnost, její řád, ale i samotné občany. Jedná se o jevy nežádoucí, ale také společensky nebezpečné. Michaela Štefunková⁴ definuje sociálně patologické jevy jako „závažné poruchy chování jedince, které se projevují zejména porušováním sociálních případně právních norem.“⁵ Hrozby vycházející z působení sociálně patologických jevů se projevují na fyzickém i duševním zdraví jedince a v jeho okolí.

Mnoho autorů se zabývá sociálně patologickými jevy, a tudíž existuje i nezměrné množství jejich členění. Nyní uvedeme pro nás nejvhodnější rozdělení současných patologických jevů podle Aleny Marešové⁶:

- alkoholismus, toxikomanie a jiné závislosti
- členství v extremistických skupinách a náboženských sektách, rasismus, xenofobie, projevy násilí při demonstracích
- domácí násilí, chorobné pronásledování
- šikana na škole, na pracovišti, ve výchovných institucích
- prostituce, promiskuita, kuplířství, sexuální zneužívání
- hazardní hráčství
- asociálnost šířená skrze internet (dětská pornografie, rasistické útoky, zneužívání osobních dat atd.

⁴JUDr. Michaela Štefunková, PhD. pracuje jako vědecko-výzkumná a pedagogická pracovník na Klinice Adiktologie Univerzity Karlovy v Praze.

⁵ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. Sociálně patologické jevy. In: MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2012, s. 133.

⁶PhDr. Alena Marešová působí na Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v Praze.

- sebevraždy
- korupce
- vytváření pouličních gangů dětí a mladistvých
- kriminalita⁷

Jiní odborníci přidávají k výše zmíněným patologickým jevům také:

- chudoba
- nezaměstnanost
- dopravní nehodovost a jiné odchylky⁸

Sociálně patologické jevy odvozujeme dle norem příslušné společnosti nebo také podle normativního modelu chování určité sociální skupiny.

Peter Ondrejko⁹ člení sociální chování ve vztahu k sociálním normám takto:

- konformní sociální chování, které je v souladu s normou společnosti,
- nekonformní, nápadné, provokující sociální chování, které je ještě v rámci tolerovaného limitu,
- deviantní sociální chování, které již překročilo tolerovanou hranici.¹⁰

Rozmanitost sociálních jevů v současné technicky vyspělé společnosti způsobuje vznik nových a těžko zbavitelných patologických fenoménů. Patologické hráčství, závislost na počítačových hrách a televizi, to jsou patologické jevy, které se v nynější době dostávají do popředí. Nejvíce problematickým faktem těchto úkazů je jejich vliv na jedince již v útlém věku a to již na základních a středních školách.

Právě boj proti sociálně patologickým jevům je důležitý již během školní docházky. Jako nejúčinnější způsob se jeví primární prevence na školách pomocí speciálně školených pracovníků a institucí. Přesto v době prudkých a dynamických změn společnosti nejsme dostatečně připraveni těmto negativním jevům čelit a provádět účinnou prevenci. Důkazem nám jsou skutečnosti související s využitím volného času dětí, které se místo zdravé komunikace s vrstevníky a věnování se smysluplným činností, raději věnují sledování násilných filmů a hraní agresivně laděných her.

⁷MAREŠOVÁ, Alena. Sociálně patologické jevy. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 13, č. 7/8, s. 53.

⁸Příkladem odborníka je **prof. PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc.** působící na Katedře psychologie Masarykově univerzity v Brně.

⁹**prof. PhDr. Peter Ondrejko, Ph.D.** je členem Ústavu pedagogiky a sociálních studií na Univerzitě Palackého v Olomouci.

¹⁰ONDREJKOVIČ, Peter, Josef BREZÁK a Mária VLČKOVÁ. *Sociálna patológia ako predmet pozornosti sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a vychovávateľstva*. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1999, s. 10.

Pokud budeme hovořit o sociálně patologických jevech ve školském prostředí, mnoho odborníků upřednostňuje výraz rizikové chování.¹¹ Důvodem je vyhnutí se nálepkování žáků jako patologických jedinců. Rizikovým chováním rozumíme „*jakékoli cílené jednání nebo aktivitu jednotlivce, jehož následkem může být zranění, smrt, trvalé postižení nebo jiné snížení kvality života riskujícího nebo dalších lidí, stejně jako narušení vztahů, psychiky, nebo i ekonomické škody. Tyto aktivity provádí jedinec cíleně, sám nebo ve skupině s dalšími.*“¹² Odborníci se do značné míry shodují na následujících typech rizikové chování:

- interpersonální agresivní chování (šikana, týrání, extremismus, diskriminace)
- delikventní chování ve vztahu k hmotnému majetku (krádeže, vandalismus, sprejerství)
- sexuální chování (časné zahájení pohlavního života, promiskuita, nechráněný pohlavní styk či styk s rizikovými partnery)
- rizikové chování ve vztahu ke společenským institucím (záškoláctví, neplnění školních povinností, nedokončení studia)
- rizikové sportovní aktivity (adrenalinové a extrémní sporty)
- rizikové zdravotní návyky (pití alkoholu, kouření, užívání drog, gambling, netolismus, nezdravé stravovací návyky, nedostatečná pohybová aktivita)¹³

1.2. Počítačové hry

Termín počítačová hra může být snadno definován jako zábavná činnost, která se realizuje na osobním počítači. Pro potřeby našeho výzkumného šetření budeme chápat počítačové hry jako pojem zahrnující nejen hry, které můžeme hrát skrze osobní počítač nebo notebook, ale také hry, které mohou být hrány na herních konzolích (xbox, playstation), mobilních telefonech, tabletech i jiných přenosných zařízeních. Do naší

¹¹MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010, s. 23.

¹²AMBROŽOVÁ, Kateřina a kol. *Rizikové chování dětí a mladistvých: příčiny, následky, prevence* [online]. s. 5 [vid. 2016-06-09]. Dostupné z: http://www.urazydeti.cz/download/publikace_rizikove_chovani.pdf

¹³MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010, s. 30.

definice nebudeme zahrnovat hry výherní (výherní automaty, hry typu poker na internetu), protože poté bychom mohli hovořit i o patologickém hráčství, o kterém se domníváme, že se na základních a středních školách vyskytuje v zanedbatelném počtu. Pro naše potřeby budeme vždy užívat termínu „počítačové hry“, protože právě ty jsou ústředním tématem našeho zájmu.

Hry se vyskytují v lidském pokolení od nepaměti. Jsou důležitým faktorem, který pomáhá člověku rozvíjet se psychicky. První zmínky o počítačových hrách jsou datovány v roce 1958. Pod vedením amerického inženýra Willyho Higinbothama v americkém výzkumném vládním institutu Brookhaven National Laboratory přišli s nápadem změnit osciloskop (stroj, který transformuje kmity do vlnitého pohybu na obrazovce) na druh hrací hry. Postupem času s vývojem společnosti došlo k prudkému rozmachu počítačových her. Dnes se můžeme setkat s nepřeberným množstvím variant herních systémů. Novinkou dnešní doby jsou tzv. virtuální hry, tedy druh her, které nechávají v hráčích dojem, že se ocitají přímo uvnitř hry a již nejsou omezeni pouhou obrazovkou počítače.¹⁴

Rozdíl mezi sledováním televize a hraním počítačových her nemusí být pro laické oči patrný, přesto je diference výrazná. Při sledování televize divák pasivně sleduje děj jakéhokoli žánru. Během hraní počítačových her již nemůžeme mluvit o pasivně přihlížejícím divákovi, ale o aktivním účastníkovi hry. Hraní her je náročnější na aktivitu a přemýšlení jedince než sledování televizních pořadů. Je rozdíl mezi divákem, který sleduje násilím nasycený akční film, a hráčem, který může ve virtuální realitě brutální akt sám spáchat. Spolu s vykonaným činem se spojuje i silné prožívání událostí. Pro jedince s narušenou strukturou osobnosti může být hraní her vskutku nebezpečnou záležitostí.¹⁵ Musíme zmínit i kladnou stránku hraní počítačových her, nejvýraznější stránkou je možnost seberealizace, překonání vlastních hranic, zlepšení koordinace a pozornosti, paměti nebo například logického uvažování. Někteří odborníci dokonce proklamují, že počítačové hry mohou být při správném užívání i nástrojem primární prevence.¹⁶

¹⁴Srov. MALLIET, Steven a Gust de MEYER. The history of the video game. In: RAESSENS, Joost a Jeffrey GOLDSTEIN. *Handbook of Computer Game Studies*. London: MIT Press, 2005, s 24-45.

¹⁵Srov. RYBKA, Michal. Počítačové hry z hlediska psychologie. *Československá psychologie*. 1997, roč. 41, č. 3, s. 257-259.

¹⁶Srov. KALIBA, Martin. Jsou počítačové hry využitelným prostředkem v primární prevenci rizikového chování dětí a mládeže? In: VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 169-172.

Zmiňovali jsme rozmanitost herních možností, přesto lze počítačové hry všeobecně rozčlenit podle jednotlivých herních žánrů na:

Adventury

Tento typ her je typický svou dobrodružnou povahou. Již název *adventure* pochází z anglického překladu termínu dobrodružství. Herní taktikou takto orientovaných her je obvykle splnění po sobě jdoucích úkolů, které mají často podobu záhadného hlavolamu. Hráč ovládá ve virtuálním světě postavu, která dané záhady řeší skrze sbírání předmětů v hracím prostředí a plnění patričních úkolů. Často mají adventury historický, detektivní nebo fantasy nádech. Násilí se v těchto hrách vyskytuje pouze zřídka.¹⁷

Akční hry

Rychlé tempo, testování reflexů hráče a boj se zlem, to jsou klíčové znaky akčních her. K dosažení cíle je použito nepřeborné množství zbraní, které slouží jako nástroj řešení zadaných úkolů. Hry mohou být zasazeny do jakéhokoliv prostředí od historického, válečného po sci-fi atmosféru. Pro nás nejdůležitějším faktorem je vysoký obsah násilného podtextu. Za což jsou často značně kritizovány.¹⁸

Logické hry

Logické hry vyžadují na svých hráčích zvýšené racionální uvažování. Cílem her je nejen rozvíjet rozumovou stránku hráčů, ale také učení se trpělivosti a kritickému myšlení. Mezi základní úkoly řadíme přesouvání předmětů, řešení hádanek, hledání správných řešení atd. Násilné prvky jsou ve hře omezeny na minimum.¹⁹

RPG

Typická pro tento druh her je skutečnost, že hráč disponuje svojí vlastní postavou (avatarem), kterého si může podle svých představ vytvořit. Avatar může být kombinací různých ras, schopností i dovedností. Důležitým rysem je neustále se vyvíjející avatar, který zdokonaluje všechny stránky své osobnosti. Dle mé zkušenosti je pro hráče avatar odrazem sebe sama ve virtuální realitě. Hráč avatarovi přiděluje schopnosti, kterými by chtěl hráč ve skutečnosti disponovat. Zároveň má ve virtuálním prostředí možnost

¹⁷VACULÍK, Martin. Charakteristiky hráčů počítačových her v adolescenci. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 2, s. 166.

¹⁸CHLUMSKÝ, Jan. Závislost na počítačových hrách. *Prevence sociálně patologických jevů*. 2002, roč. 1, č. 5/6, s. 21.

¹⁹POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 98.

popustit uzdu své fantazii a překročit hranice, které by jinak nepřekročil. V těchto hrách se násilné prvky vyskytují, ale ne v takové míře jako u akčních her.²⁰

Simulátory

Již z názvu vyplývá, že úkolem těchto her je modelovat (simulovat) reálné situace. Častým důvodem je získání chtěných fyzických dovedností, které hráč získává během hraní. Druhy simulátorů jsou různé, můžeme se setkat s tréninkovými simulátory určenými pro odborný trénink specialistů, nebo v našem případě se simulátory určenými k pobavení aktérů. U simulátorů s akčnějším podtextem se mohou prvky násilí vyskytovat v podobné míře jako u RPG her.²¹ Simulátory jsou zároveň mnohem realističtější, důvodem je virtuální prostředí, které je téměř nerozeznatelné od skutečného.

Sportovní hry

Jedná se o hry, které v sobě obsahují tělovýchovné prvky. Například fotbal, hokej, basketbal, golf, rybaření, lyžování apod. Tento typ her je oblíbený u obou pohlaví. Násilí se v těchto hrách vyskytuje minimálně.²²

Strategické hry

Důraz v těchto hrách je kladen na promyšlené strategie samotného hráče. Hry nemají charakteristické akční scény nebo cílené hádanky. Úkolem často bývá zničení nepřátelského území, zřídka to je rozvíjení civilizací. Důležitým rysem těchto her je odlišná vzdálenost hráče od akce uvnitř virtuálního prostředí. V akčních hrách je typické napadení nepřítele, kterého vidíme přímo před sebou. Naopak ve strategických hrách hráč hledí na hrací pole z ptáčích perspektivy a tudíž není hrou tolik ovlivňován. Úroveň násilí je srovnatelná s typem her RPG.²³

Online hry

Kategorie her vymezující se online se odlišuje od výše zmiňovaných her. Důvodem není nový žánr hry, ale jedná se o hru pro více hráčů, kterou spolu mohou hrát přes internetové prostředí v reálném čase. Každá již zmíněná hra můžeme být

²⁰Srov. POHL, Ondřej. *Počítačové hry: Jak na počítač*. Vyd. 1. Praha: Computer Press, 2002, s. 25-26.

²¹CHLUMSKÝ, Jan. Závislost na počítačových hrách. *Prevence sociálně patologických jevů*. 2002, roč. 1, č. 5/6, s. 22.

²²VACULÍK, Martin. Charakteristiky hráčů počítačových her v adolescenci. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 2, s. 166.

²³POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002, s. 99.

provazována prostřednictvím internetu. Současným trendem v oblasti online her je vytváření si vlastních virtuálních komunit, jejichž členové se dají počítat do desítek tisíc hráčů.²⁴

Počítačové hry v sobě skrývají množství brutálních a násilných činů. Dle mého názoru je důvodem především poptávka společnosti po tomto druhu zábavy. Výrobci reagují na poptávku společnosti a z hlediska konkurenčního boje se snaží předhánět v co možná nejrozmanitější nabídce brutality a násilí. Následný konečný vliv na spotřebitele již distributory nezajímá. Nás ale ano, protože počítač a počítačové hry jsou v současnosti běžným spotřebním zbožím, které nalezneme v každé domácnosti. Vlivy počítačových her na osobnosti jejich hráčů budeme rozebírat v Kapitole 2.

1.3. Riziková skupina

Počítačové hry hrají lidé všech věkových kategorií. Jsme svědky situací, kdy děti v předškolním věku intenzivně hrají počítačové hry, ale současně též dospělí jedinci podléhající stejnému nešvaru. Děti předškolního věku preferují snadno hratelné a vizuálně nápadité hry, kdežto mnohem starší hráči upřednostňují hry poklidné, které již nemusí být tolik vizuálně nápadité, ale jejich hratelnost vyžaduje vysokou úroveň schopností a dovedností. Je zřejmé, že odlišné generační skupiny dávají přednost jiným typům počítačových her, zároveň se liší i čas u nich strávený. V jakém vývojovém období jsou hráči nejohroženější skupinou, která nejvíce inklinuje k ovlivnění negativními jevy z počítačových her? Odpovědí je období dospívání.²⁵

Adolescence je přechodným obdobím mezi dětstvím a dospělostí, od 10 do 20 let jedince. Jedná se o životní etapu, ve které dochází ke komplexní proměně osobnosti. Průběh dospívání je závislý na kulturních a společenských faktorech. Je to období změn a etapa hledání vlastní identity. Během vývoje dochází ke změně způsobu myšlení, nerovnováze v emočním prožívání, snahy osamostatnit se od rodičů a ztotožňování se s vrstevníky. Typické pro adolescenty je odlišení se od ostatních dětí a dospělých. Výsledkem je vytváření specifických životních stylů, zájmů a hodnot, které sdílí ve věkově vymezené skupině. Většinu času tráví dospívající v kolektivu školní třídy, se kterou se identifikují. Pro adolescenta je tato identita zásadní, poskytuje jim pomoc

²⁴Srov. POHL, Ondřej. *Počítačové hry: Jak na počítač*. Vyd. 1. Praha: Computer Press, 2002, s 23-24.

²⁵VACULÍK, Martin. Ve světě počítačových her. *Psychologie dnes*. 2002, roč. 8, č. 6, s. 16.

v procesu osamostatňování a uspokojuje jejich potřebu být akceptován a oceňován druhými.²⁶ Období dospívání je provázeno typickými změnami nálad a emoční nestabilitou.

Dobromila Trpišovská²⁷ upozorňuje na problémovou oblast fantazie dospívajících. Varuje před možnou situací nesprávně usměrněné fantazie jedince, která se pro něj může stát nebezpečnou. Důvodem je přístup dospívajících, kteří při nadměrném odcházení do světa fantazií ztrácejí představu o reálném životě a nejsou schopni kompetentně reagovat na reálné situace. Výsledkem je přílišný únik do bezpečného a zajímavě smyšleného světa. Právě fantazie je nejvíce náchylná na ovlivňování skrze počítačové hry. Pomocí může být i její usměrňování v činnostech školního kolektivu, v zájmových kroužcích a v kvalitně stráveném volném čase.²⁸

Mnozí odborníci shledávají kategorii adolescentů nejvíce rizikovou z důvodu abnormálně stráveného času u hraní počítačových her. Tuto skutečnost podporují výzkumy odborníků například Marka Griffitse²⁹ či českého specialisty Martina Vaculíka.³⁰ Oba se shodují, že k prvnímu hraní počítačových her mají nejvíce sklon chlapci ve věku mezi 11-15 lety. Důvody pak nacházejí v již zmíněných oblastech jako je potřeba autonomie, snaha odlišit se od okolního světa a především přizpůsobit se vrstevnické subkultuře. Tudíž jsou počítačové hry v tomto věku tak oblíbené, vytvářejí prostor po přátelství ve vrstevnické skupině s odlišnými pravidly, hodnotami, komunikací a chováním.³¹

V českých podmínkách se na problematiku počítačových her v období adolescence zaměřuje již zmiňovaný Martin Vaculík. Z uskutečněných výzkumů prováděných v letech 1999 až 2000 na adolescentech na konkrétních základních a středních školách vyplývá, že k počítačovým hrám je přivedli hlavně kamarádi. Chlapci hrají častěji než dívky, zároveň chlapci preferují hraní v pohodlí domova, kdežto dívky

²⁶Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2012, s. 367-373.

²⁷*doc. PhDr. Dobromila Trpišovská, CSc.* v současnosti působí jako vysokoškolská učitelka na Univerzitě Karlově v Praze, na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a také na Vysoké škole ekonomické v Praze.

²⁸Srov. TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 1998, s. 55-57.

²⁹*Ph.D. Mark Griffiths* je diplomovaný psycholog a profesor specializující se na studie o hazardních hrách na Nottingham Trent Univeristy.

³⁰*doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.* je českým odborníkem v oblasti zkoumání osobností hráčů počítačových her. V současné době působí jako docent na Katedře psychologie Masarykovy univerzity.

³¹Srov. GRIFFITHS, Mark. Computer Game Playing in Early Adolescence. *Youth & Society*. 1997, roč. 29, s. 223-237. a srov. VACULÍK, Martin. Charakteristiky hráčů počítačových her v adolescenci. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 2, s. 165-179.

ve škole. Průměrná délka hraní u chlapců se pohybuje okolo 2 hodin denně, u dívek se jedná o zřetelně kratší dobu. Hlavními důvody hraní počítačových her jsou podle dospívajících zábava, hraní s přáteli, hra jako výzva a naplnění volného času.³²

Obdobné výsledky ve svém výzkumu z roku 2007 prezentují Milan Veselský a Helena Hrubíšková, kteří se zaměřili na analýzu žáků základních škol na Slovensku. Autoři se snažili zjistit rozdílné přístupy žáků k počítačovým hrám z hlediska pohlaví a chápání pozitivních a negativních důsledků počítačových her. Odborníci se taktéž soustředili na žáky druhého stupně základních škol, konkrétně na sedmý a devátý ročník. Zjištění jsou srovnatelná s výsledky výzkumů Martina Vaculíka. V oblasti chápání pozitivních a negativních důsledků hraní počítačových her došli k závěru, že většina chlapců a dívek akceptuje pozitivní účinky hraní počítačových her, konkrétně cvičení postřehu, rozvoj logického myšlení, prostorové orientace a představitosti. Z hlediska nepříznivých účinků autoři shledávají významné odchylky mezi chlapci a dívkami. Dívky více zdůrazňovali negativní zdravotní následky, kdežto chlapci naopak upozorňovali na finanční nákladnost počítačových her. Mezi další záporné dopady žáci jmenovali například zanedbávání školských povinností, hádky se sourozenci a rodiči. Většina respondentů akceptovala pozitivní účinky počítačových her, naopak negativní důsledky ve vyšší míře odmítali. Autoři se domnívají, že situace může být důsledkem nedostatečné informovanosti o negativních dopadech hraní počítačových her.³³

Zmiňovali jsme skutečnost, že většinu času tráví adolescenti v kolektivu školních tříd a to jak na základních tak i středních školách. Žáci jsou v tomto období náchylní k hraní her, které jsou nasyceny sociálně patologickými jevy. V následující kapitole budeme prezentovat hrozby, kterými jsou uživatelé počítačových her vystaveni.

³²Srov. VACULÍK, Martin. Charakteristiky hráčů počítačových her v adolescenci. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 2, s. 165-179. a srov. VACULÍK, Martin. Eysenckova typologie osobnosti hráčů počítačových her. In: ŠAFÁŘOVÁ, Michaela, Petr MACEK a kol. *Integrativní funkce osobnosti: sborník příspěvků z konference k životnímu jubileu prof. PhDr. Vladimíra Smékala, CSc.* Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000, s. 193-199.

³³Srov. VESELSKÝ, Milan. Hodnotenie účinkov hrania počítačových hier: rozdiely medzi pohlaviami u žiakov základnej školy. *Technológia vzdelávania*. 2007, roč. 15, č. 1, s. 9-11.

2. Vliv počítačových her na jejich uživatele

Nové výdobytky techniky a rychlost jejího rozvoje již po mnoho let působí na lidské generace a mění jejich životní styl. Působí nejen na fyzickou, ale také na psychickou stránku člověka. Digitální hry na osobních počítačích, mobilních telefonech, tabletech či herních konzolích, existence těchto všudypřítomných zařízení ovlivňuje kvalitu našich životů. Cílem kapitoly je poukázat na negativní vliv počítačových her na jejich uživatele.

2.1. Zdravotní rizika

Dlouhodobější práce na počítači může mít pro své uživatele vážné zdravotní následky. Z pohledu vlastníka počítače nelze popřít pravdu, že dlouhé sezení před ním negativně působí na naši fyzickou schránku. Pokud pracujeme na počítači, ať již v práci nebo v pohodlí domova, je nutné sedět, důvodem je správná manipulace a pohodlí. Obzvláště sedavý způsob života má špatné důsledky na pohybový systém, bolest šíje, bederní páteře, ramenou a to jsou rizika, se kterými se uživatelé počítače musejí vyrovnat. Hráči počítačových her trpí zvláštní skupinou příznaků, které jsou pro ně typické, jejich příčinou jsou opakované titěrné pohyby při manipulaci s klávesnicí. Problém je označován zkratkou RSI, z anglického *Repetitive Strain Injury*. Jedná se o poškození z opakovaného namáhání určité oblasti. Pokud zůstaneme v oblasti počítačů, budeme hovořit primárně o zánětu šlach v prstové a ramenní zóně, nebo také o syndromu karpálního tunelu.³⁴ Neméně závažným problémem je rovněž nevhodné držení těla během práce s počítačem. Následky vidíme dennodenně: neestetické držení těla hlavně u žen, bolest zad i zápěstí či ztížené dýchání.³⁵ MUDr. Jana Kratěnová a její kolegové ve své studii zjistili špatné držení těla u 38,3 % zkoumaných dětí ve věku 11 až 15 let na školách v České republice. Sledované děti se věnovaly hraní počítačových her průměrně 14 hodin týdně, tedy 2 hodiny denně.³⁶

³⁴**Syndrom karpálního tunelu**, tzv. útlakový syndrom. Vzniká poškození nervu vedoucím skrze zápěstní kůstky, příčinou je zvýšený tlak působící na tento nerv. Nejčastějšími příznaky jsou brnění, snížená citlivost prstů, vystřelující bolest, snížená síla stisku ruky. Srov. MRZENA, Vladislav. Syndrom karpálního tunelu. *Interní medicína pro praxi*. 2005, roč. 7, číslo 1. s. 32-33.

³⁵Snadné a praktické rady na tyto obtíže v knize Karla Nešpora *Počítače a zdraví: nač jste se neodvažovali pomyslet, natož zeptat*.

³⁶Srov. KRATĚNOVÁ, Jana a kol. *Rizikové faktory a prevalence vadného držení těla u dětí školního věku* [online]. [vid. 2013-09-28]. Dostupné z: <http://web.ftvs.cuni.cz/eknihy/sborniky/2005-11-16/prispevky/sdeleni/8-Kratenova.htm>

Soudobým alarmujícím aspektem hraní počítačových her je zvyšování počtu jedinců s výskytem obezity. Tato civilizační choroba není dominantou jen České republiky, ale celé světové populace. Studie doktora Michaela Shieldse (2006) upozorňuje na ztrojnásobení počtu dětí s výskytem obezity na území Kanady. Autor předpokládá, že hlavní příčinnou je enormní nárůst jedinců trávících svůj čas u televize, videoher a počítače.³⁷ Podobné výsledky předkládá studie Pedra Moreiry a jeho kolegů z roku 2007 konstatující nárůst hmotnosti u portugalských dětí ve věku od 7 do 9 let v důsledku času stráveného u digitálních her.³⁸ Mnoho uživatelů počítačů drží vysoké riziko obezity nejen kvůli sedavému stylu při hraní počítačových her, který může trvat u zaběhlých hráčů až několik hodin denně, ale také z důvodu vynechávání jídel během hraní. S tímto zajímavým faktem se setkáváme v práci Jana Van den Bulcka a Stevena Eggermonta (2006), kteří zjistili u zkoumaných jedinců ve věku 13 až 16 let odmítání jídla během hraní počítačových her a sledování televize.³⁹ Všeobecně lze předpokládat, že přílišné hraní počítačových her přispívá k nesprávným stravovacím návykům a nevhodně zvolenému životnímu stylu.

Dlouhé hodiny strávené před obrazovkou počítače, ale i televizoru, mobilu nebo tabletu si vybírají daň na našem zraku. Pálení očí, neschopnost soustředit se, dvojité vidění, zčervenání očí, rozmazaný zrak, bolest hlavy a podrážděnost. Všechny jmenované jevy jsou vlastní uživatelům zmíněných zařízení, kteří neváhají strávit u obrazovek několik hodin denně. Nad správnou vzdáleností od monitoru a časem nad ním stráveným je důležité myslet. Nešpor ve své publikaci *Počítače a zdraví* uvádí několik praktických rad, které lze uplatnit v protáhlých chvílích před monitorem. Nešpor nabádá k občasnému odhlédnutí od obrazovky a podívání se na vzdálený předmět. Velice účinnou metodou je zavírání očí na několik sekund, mrkání a používání velkého formátu písmen.⁴⁰ Z osobní zkušenosti mohu nejvíce doporučit odejít od počítače na 5 až 10 minut a pročistit si hlavu, preventivním opatřením může být i správná organizace času před obrazovkou (rozložení práce do několika úseků během dne).

³⁷Srov. SHIELDS, Michael. Overweight and obesity among children and youth. *Health Reports*. 2006, roč. 17, č. 3, s. 27-42.

³⁸Srov. MOREIRA, Pedro a kol. Overweight and obesity related to activities in Portuguese children, 7-9 years. *Journal of public health*. 2007, roč. 17, č. 1, s. 42-46.

³⁹Srov. VAN DEN BULCK, Jan a Steven EGGERMONT. Media use as a reason for meal skipping and fast eating in secondary school children. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*. 2006, roč. 19, č. 2, s. 91-100.

⁴⁰NEŠPOR, Karel. *Počítače a zdraví: nač jste se neodvažovali pomyslet, natož zeptat*. 1. vyd. Praha: BEN - technická literatura, 1999. s. 19-20.

Méně častými fyzickými důsledky hraní digitálních her je virtuální nevolnost a výskyt epilepsie. Virtuální nevolnost se objevuje u jedinců, kteří nejen hrají počítačové hry, ale účastní se i lekcí na simulátorech (simulátory letu pro začínající piloty; simulátory jízd autem pro začínající řidiče atd.). Jedinci postižení touto nevolností trpí závratěmi, nevolností, žaludečními obtížemi a bolestmi hlavy.⁴¹

Epileptické záchvaty v důsledku počítačových her byly poprvé zaznamenány v roce 1981.⁴² Tématem vztahu epileptických záchvatů a hraní videoher se zabývá studie Yao-Chung Chuanga z roku 2006. Autor upozorňuje na zvyšování násilí a krvelačnosti v digitálních hrách, jejichž důsledkem jsou emoční poruchy, násilné chování a stále častější výskyt epileptických záchvatů.⁴³

Epileptické záchvaty, problémy se zrakem, virtuální nevolnost, obezita a problémy s pohybovým aparátem, to vše jsou zdravotní rizika, která se čím dál tím častěji objevují u hráčů počítačových her. Vystává otázka, jak se můžeme před těmito riziky chránit? Když se zeptáte na radu svých známých, většina odpoví, že stačí nesesedět u počítače. Přesto jak víme, počítače nejsou určeny jen k hraní her, jsou neodmyslitelnou součástí většiny profesí. Jak se tedy můžeme chránit před negativními dopady, které nám počítač může způsobit? Když denně pracujete v práci s počítačem, jste nuceni u něj sedět, tudíž se nemůžete jen tak z nenadání rozhodnout, že počítač uživat nebudete. Naštěstí existuje několik všeobecných rad, které nám mohou pomoci. Určitě hlavní zásadou je snížit čas strávený prací s počítačem na minimum. Pokud jste v práci nuceni sedět celý den před monitorem počítače, po příchodu domů se snažte počítači i televizi vyhnout. Raději si zacvičte jógu, pracujte na svých koníčcích, dělejte jakékoliv činnosti, které vás uvolní po celodenní stresové aktivitě v práci, u nichž nepotřebujete počítač, mobil či televizi. U dětí kontrolujte čas strávený při hraní počítačových her. Zahrajte si počítačovou hru se svým dítětem, abyste viděli, kolik času nad ní stráví a jaký typ her preferuje. Vymezte hranice, například hodina hraní her a pak procházka v přírodě nebo pomoc s domácími pracemi či venkovní aktivita s kamarády. Je důležité si uvědomit, že dítě může hrát během celého dne ve škole, když nejste doma a i u přátel.

⁴¹NEŠPOR, Karel. Zdravotní rizika počítačových her a videoher. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2007, roč. 103, č. 5, s. 247.

⁴²Tamtéž.

⁴³Srov. CHUANG, Yao-Chung. Massively multiplayer online role-playing game-induced seizures: a neglected health problem in Internet addiction. *CyberPsychology and behavior*. 2006, roč. 9, č. 4, s. 451-456.

Pokud jste nuceni k práci s počítačem, která vyžaduje delší časový limit než například 1 až 2 hodiny, je dobré si čas strávený před počítačem rozdělit do úseků. Například třicet minut pracovat na počítači a deseti minutový odpočinek. Oddechový čas může mít mnoho podob například doplnění energie ve formě jídla a již odchodem od obrazovky zlepšujeme pohybový aparát, dáme možnost očím si odpočinout, snižujeme riziko virtuální nevolnosti a epileptických záchvatů. Správně zorganizovaný čas strávený u počítače či počítačových her, by měl být dle mého názoru zásadní mantrou každého uživatele počítačů, herních konzolí, televizí, ale i mobilních telefonů.⁴⁴ Pokud již dochází k zdravotním problémům, uvažujeme o změně a k přechodu na zdravý životní styl: pestrá strava, dostatek pohybu, optimistický přístup, vyhýbat se stresovým situacím, skončit s užíváním alkoholických nápojů a cigaret, mít dostatečný okruh přátel, kterým se věnujeme a mnohé další nezbytnosti, kterými se musíme řídit.

2.2. Sociální život hráčů

V předešlé kapitole jsme zmiňovali zdravotní rizika spojená s hraním počítačových her, nyní se podívejme na problém z jiného úhlu. Vedle rizik fyziologické povahy, které se u hráčů vyskytují, můžeme lokalizovat i rizika sociální.

Sociální život hráčů počítačových her se výrazně liší od sociálního života nehráčů. Všeobecně se autoři odborných publikací soustředěných na řešené téma shodují, že hraní počítačových her zvyšuje izolaci jejich uživatelů.⁴⁵ Bezpochyby hráči sedící před počítačem nemohou navazovat, udržovat a rozšiřovat kontakty se svými vrstevníky a okolím.⁴⁶ Neznamená to ale, že jsou izolováni úplně, hraní různých online her umožňuje hráčům naopak rozšiřovat svůj sociální okruh o jedince, kteří mají stejné zájmy. Zřejmě by měla být tato skutečnost chápána jako jev pozitivní nikoli negativní, přesto si musíme uvědomit, že hráči těchto druhů online her stráví před počítači mnohem více času než průměrní uživatelé. Důsledkem mohou být situace, kdy hráč přijímá do svého sociálního okruhu další hráče, ale neuvědomuje si patovou situaci. Hráč se se

⁴⁴Konkrétní rady jak postupovat při práci s počítačem poskytuje odborník v této problematice Karel Nešpor ve své publikaci *Počítače a zdraví*.

⁴⁵Například: URBAN, Jindřich. Jak dlouho mohou hrát na počítači?. *Psychologie dnes*. 2010, roč. 16, č. 6, s. 50.

⁴⁶Americká psychologka a socioložka **Sherry Turkleová** přichází s pojmem „computeroví mniši“. V jejím podání se jedná o studenty, kteří tráví před obrazovkami počítače nespočet hodin. Důvodem je hledání náhrady za emocionální strádání a intimitu. Typické pro tyto jedince je izolace. BLAŽEK, Bohuslav. *Bludiště počítačových her*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 26.

svými virtuálními přáteli většinou fyzicky nesetká, a i když bude rozšiřovat vazby virtuální, zároveň může přicházet o vazby s reálnými přáteli.

Sociální život hráčů je typický jistou mírou izolace, kterou mají všichni uživatelé odlišnou. Vedle deficitu komunikace a nedostatečného navozování sociálních vztahů se setkáváme například se sníženou mírou empatie, zvýšenou introverzí hráčů, zanedbáváním rodiny a přátel, věnování veškerého volného času hraní, upřednostňování hraní počítačových her před jinými povinnostmi (práce, studium) a chápání hry jako nástroje úniku do náhradního světa, kde se hráč cítí v bezpečí, naplňuje zde své potřeby, kterých v reálném světě nemůže dosáhnout.⁴⁷ Se zmíněným problémem souvisí i snížená schopnost rozlišovat realitu, dochází ke stírání rozdílů mezi hráčem a jeho postavou (avatarem). Dochází k vytěsnění běžných aktivit, může dojít k situaci, že si hráč ve virtuálním prostředí vytvoří iluzi druhého života, který je pro něj důležitější než život reálný. Důvodem jsou možnosti virtuálního světa. Hráč není omezen pravidly a morálními zásadami, což je jeden z důvodů, proč jsou počítačové hry pro své uživatele tak přitažlivé.⁴⁸ Hovoříme o již dříve zmíněných RPG hrách, ve kterých si hráč vytvoří svoji postavu (odraz sebe sama ve virtuálním světě) a virtuální svět, kde má možnost upustit uzdu své fantazii a překročit hranice, které by jinak nepřekročil.⁴⁹ Nejnebezpečnější variantou této hry je její novodobá podoba na herních konzolích. Hráč skrze herní konzoly načte své tělo do virtuálního světa, vytvoří svoji postavu, která může vypadat jakkoli. Chování a jednání avatara je přímo závislé na pohybech hráče, tudíž pokud hráč usmrtí ve virtuálním světě jinou postavu, v reálném světě hráč bude dělat stejné pohyby, kterými protivníkovu avatara zahubil. Horší obměnou jsou brýle pro virtuální realitu, které umožňují uživateli přenést se přímo do virtuálního světa a vidět ho vlastníma očima. Trojrozměrné virtuální brýle patří v současnosti k velice oblíbené technické vymoženosti. Vlastník brýlí je více náchylný k negativním projevům jako agrese či závislosti na virtuálním světě.

Proč jsou počítačové hry pro své uživatele tak přitažlivé? Mnoho hráčů odpoví, že slouží jako prostředek odreagování se a možnosti úniku do virtuálního bezpečí. Jan

⁴⁷Srov. TASCHNER, Karel. Vliv počítačových her na děti: Psychologické aspekty počítačové výuky. *Computerworld: specializovaný týdeník o výpočetní technice*. 1996, roč. 7, č. 7, s. 21-22.

⁴⁸BLINKA, Lukáš. Role-playing hry v kontextu analytické psychologie. *Československá psychologie*. 2007, roč. 51, č. 2, s. 180-181.

⁴⁹**Michal Rybka** tento jev charakterizuje jako efekt dekompresní komory, kdy se hráč může chovat společensky odsuzovanými a zakázanými způsoby protože je to „jenom hra“. RYBKA, Michal. Počítačové hry z hlediska psychologie. *Československá psychologie*. 1997, roč. 41, č. 3, s. 258.

Chlumský zmiňuje rovněž jednoznačnost dobra a zla, možnost vývoje a zdokonalování postavy, sdílení hry s ostatními (nehraje sám), nezávislost, anonymita, možnost seberealizace v simulovaném prostředí, dobrodružství, tajemno, pocit sounáležitosti s výjimečnou skupinou, jasnost pravidel, nabídka neznámého, hraní různých rolí, odpoutání od reality, uspokojení z výhry a současně nevyžaduje specifické sociální a fyzické dovednosti.⁵⁰ Všechny zmíněné faktory jsou důvodem, proč jsou počítačové hry v očích adolescentů tolik oblíbené. Odborníci varují před nadměrnou oblíbeností počítačových her a virtuálního světa, jež způsobuje razantní změny v životním stylu hráčů. Hráči začínají měnit své hodnoty, postoje a zájmy. Jejich zaměření je jednostranné, objevuje se zakrnělost v sociální oblasti a sociálním citění, zároveň upozorňují na skutečnost, že čím mladší je hráč, tím je vyšší riziko psychické deformace.

Jaká prevence je nejvhodnější? Mezi obecné zásady platí zvyšovat své zájmy a záliby mimo oblast počítačových her, dávat si splnitelné cíle v reálném životě, zlepšit sebeuvědomování tělesné a duševní stránky sebe sama či vytvořit si dobré interpersonální vztahy. Pokud budeme na problém nahlížet z pohledu rodiče, je dobré si uvědomit, že efektivní prevencí je společně objevovat hry s dítětem. Stát se již od prvních zkušeností s počítačovými hrami průvodcem nikoli divákem. Důležité je získat důvěru dítěte a naslouchat mu a informovat se o jeho rizicích spojených s hraním. Nutné je posilovat sebevědomí dítěte a poté nebude docházet ke kompenzaci smyšlených nedostatků ve virtuálním světě. Nezbytné je vytvořit si zdravá rodinná pravidla, kterými se budou řídit všichni členové rodiny. Konečnou a zároveň nejdůležitější zásadou je být dítěti pozitivním vzorem, ze kterého může čerpat inspiraci.⁵¹

Přes všechny výše negativní faktory musíme uznat, že hraní počítačových her má i svou světlou stránku. Hráči při hraní her prohlubují svou tvořivost, vytrvalost, koncentraci, inteligenci, dovednosti a schopnosti.

2.3. Agrese

Vztah agrese a počítačových her se dává do souvislosti od nepaměti. Mnoho lidí odsuzuje počítačové hry právě z tohoto důvodu. Jaká je ale skutečnost? Mají počítačové

⁵⁰Srov. CHLUMSKÝ, Jan. Závislost na počítačových hrách. *Prevence sociálně patologických jevů*. 2002, roč. 1, č. 5/6, s. 21-24.

⁵¹Srov. NEŠPOR, Karel. Počítače představují pro děti nebezpečí i příležitost. *Respekt*. 2010, roč. 21, č. 16. s. 22-23.

hry skutečně vliv na agresivní chování jejich hráčů nebo nikoli? V následujících odstavcích se pokusí problém analyzovat.

Agresivitu obecně chápeme jako jednání, jehož cílem je záměrně někoho poškodit. Měli bychom si ale taktéž uvědomit, že agrese je vlastnost, kterou byli živočichové (včetně lidí) primárně vybaveni a jejímž smyslem je přežití v přírodě. Bohužel počítačové hry mají s přírodou pramálo společného. Vzhledem ke zmíněné skutečnosti budeme agresivitu chápat jako násilné chování, jehož záměrem je útočení a nepřátelství v chování jedince vůči objektu (objektem může být cokoli – věc, člověk, myšlenka) při procesu uspokojování nějaké potřeby. Násilné chování je patologická agrese.⁵² Agrese se projevuje v několika etapách. První etapou je agrese probíhající pouze v myšlenkách jedince, kdy agresor většinou nevykazuje žádné vnější podněty. Druhým stupněm je verbální agrese, kdy se agresor snaží poškodit svou oběť slovními útoky. Dále se upozorňuje na agresi, která se projevuje navenek, především vůči předmětům, které se nacházejí v okolí agresora. Konečným stupněm je agrese projevovaná ve formě fyzického napadení druhého člověka, nebo proti sobě.⁵³ Dodnes se odborníci neshodují ve stanovení kritérií, co již je agresivní forma chování a co není.

Většina počítačových her je založena na agresivních vzorcích chování, které jsou pro jejich uživatele nejvíce přitažlivé, a tudíž se jejich výrobci snaží předhánět a prezentují hráčům nespočet způsobů jak zneškodnit, mučit či zabít svého protivníka. Okolo osmdesáti procent všech počítačových her obsahuje agresivní podtext.⁵⁴ Již jsme upozorňovali na problém počítačů, ve kterých se divák stává aktivním příjemcem násilného obsahu her. Právě uvedená skutečnost dala vzniknout několika teoriím, které se snaží věrohodně vysvětlit problematiku vztah počítačových her a agrese.

Teorie sociálního učení prezentuje přístup, ve kterém chápe hraní počítačových her s násilnými tématy jako základ, kterým si hráči osvojují agresivní vzorce chování. V praxi to znamená, že pokud hráč hraje hru s agresivním obsahem, je možné že se s ní bude v reálném životě identifikovat, napodobovat násilné situace a posilovat již zakořeněnou agresivní oblast sebe sama. Jiní odborníci se přiklánějí k teorii instrumentálního učení, tedy učení úspěchem. Jedná se o druh učení, který představuje prostředek (instrument), který umožňuje uspokojování potřeb jedince. Podle zmíněné teorie má jedinec tendenci opakovat vzorce chování, po nichž následuje uspokojení.

⁵²MAREŠOVÁ, Alena. Sociálně patologické jevy. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 13, č. 7/8, s. 56.

⁵³Srov. ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998, s. 10-12.

⁵⁴VACULÍK, Martin. Elektronické hry a agrese. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 5, s. 422.

Naopak vzorce, které vedly k nepříjemným zážitkům, má tendenci vynechávat. Teorie instrumentálního učení upozorňuje, že násilné počítačové hry jsou založeny na bezprostředním posilování agresivity. Agrese je v těchto hrách posilována a odměňována postupem ve hře. Uspokojením z postupu ve hře se zvyšuje riziko přejímání agresivních vzorců chování. Poslední teorií je teorie katarze, která u počítačových her vyzdvihuje její pozitivní efekt jako nástroj relaxace a uvolňování napětí.⁵⁵

Během let se věnovaly citované problematice mnohé výzkumy. Na jedné straně máme autory, kteří se snaží prokázat souvislost hraní počítačových her a agresivity, na straně druhé jsou to autoři, kteří jsou utvrzeni v tom, že žádný takový vztah neexistuje. Roland Irwin a Alan Gross, kteří patří do první skupiny odborníků, prováděli výzkum na vzorku školských dětí. Snažili se změřit míru agresivity dětí vůči neživým objektům po hraní násilných počítačových her. Výsledkem byla zvýšená agresivita v chování proti neživým objektům i zvýšená agrese ve frustračních situacích. Hra podle Irwina a Grossa může vést k agresivním projevům v chování, především minimálně bezprostředně po hraní agresivních počítačových her.⁵⁶ Jejich domněnky potvrzuje i výzkum Jeanne B. Funka a jeho kolegů, kteří jsou přesvědčeni, že opakované hraní agresivních počítačových her, kde přítomnost agresivity je odměňována a posilována, může vést buď k nasycení, které zamezí projevům agrese nebo naopak ke zvýšení pohotovosti k agresi v delším časovém úseku. Funk sice ve svém výzkumu neobjevil vztah mezi preferencí her s násilnými tématy a časem věnovaným hraní, přesto průkazně potvrdil vliv her s agresivním podtextem na snížení hodnot empatie.⁵⁷ Nejvyšší hodnotu empatie pak získali jedinci, kteří hráli nejméně a naopak nejnižší, kteří preferovali hry s násilnými tématy.⁵⁸

Představitelem druhé mísky vah je výzkum Oena Wiegmana a Emila Van Schie⁵⁹, kteří neprokázali vztah mezi hraním počítačových her a agresivitou. Nicméně zjistili, že hráči preferující násilné počítačové hry jsou agresivnější, vykazují méně prosociální chování a jsou méně inteligentní než hráči, kteří brutální hry nepreferují. Upozorňují

⁵⁵Srov. VACULÍK, Martin. Elektronické hry a agrese. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 5, s. 422-424.

⁵⁶Srov. IRWIN, Roland a Alan GROSS. Cognitive Tempo, Violent Video Games, and Aggressive Behavior in Young Boys. *Journal of Family Violence*. 1995, roč. 10, č. 3, s. 337-350.

⁵⁷Srov. FUNK, Jeanne a kol. Aggression and psychopathology in adolescents with a preference for violent electronic games. *Aggressive Behavior*. 2002, roč. 28, č. 2, s. 134-144.

⁵⁸Dalšími odborníky příklánějící se k existenci vztahu mezi hraním počítačových her a zvýšení agresivity jsou například Craig Anderson, Mark Lepper nebo Mary Ballard.

⁵⁹Zastánci této teorie nulového účinku počítačových her na psychiku dětí jsou například Frans Winkel, Michael Lynch nebo Derek Scott.

však na skutečnost, že nelze jasně tvrdit, že agresivní počítačové hry způsobují agresivitu nebo zdali agresivní jedinci preferují násilné počítačové hry. Ve zmíněném případě by mohlo být příčinou nízké vzdělání či socioekonomický status.⁶⁰

Hlavní problém výše prezentovaných výzkumů můžeme spatřit v jejich krátkodobém zaměření. Výzkumy se zaměřují na zkoumání hráčů bezprostředně po hraní her, nikoliv dlouhodobě. Respondenti pocházejí z různých věkových skupin, tudíž můžeme předpokládat rozdílnou náchylnost různých věkových kategorií v preferenci různých typů her a též v případném osvojování násilných vzorců chování. Z důvodu nejasností ze strany odborníků nebude na agresivitu brán v empirické části práce zřetel.

2.4. Netolismus

Pod pojmem netolismus označujeme specifický druh závislosti na virtuálních drogách. Náleží sem především počítačové hry, sociální sítě, internet, virální videa, televize a jiné. Obecně je netolismus pochopen jako neschopnost jedince mít pod kontrolou užívání internetu, jehož důsledkem bývá nadměrná přítomnost jedince ve virtuálním prostředí doprovázená podrážděným chováním nebo náladovými stavy. Karel Nešpor definuje závislost jako „*skupinu fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky nebo třídy látek má u daného jedince mnohem větší přednost, než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více.*“⁶¹ Pro hráče vystihujícího Nešporovu definici je typická silná touha či pocit puzení užívat počítač a hrát počítačové hry.

Trváme-li striktně na oblasti počítačů, bude u uživatelů viditelná přítomnost silné touhy zapnout počítač bez jasného cíle, zkontrolovat statuty na sociálních sítích. Typická je neschopnost jasně vymezit počátek a konec užívání.⁶² Dle Marie Arnautovové může nastat situace, že uvedené chování začne ovládat myšlení, citění, chování hráče a stane se nejdůležitější aktivitou v jeho životě.⁶³ Charakteristické jsou změny nálad, růst času stráveného u počítače a opakované závislostní chování. Hráč se vyznačuje zvýšenou tolerancí k aktivitě, příznačné je včasné vstávání či naopak ponocování z důvodu potřeby

⁶⁰Srov. VAN SCHIE, Emil a Oene WIEGMAN. Children and Videogames: Leisure Activities, Aggression, Social Integration, and School Performance. *Journal of Applied Social Psychology*. 1997, roč. 27, č. 13, s. 1175-1194.

⁶¹NEŠPOR, Karel. Může nás ohrozit závislost na počítačích? Jak si při práci s počítačem uchovat duševní zdraví. *Computerworld: specializovaný týdeník o výpočetní technice*. 1997, roč. 8, č. 7, s. 27.

⁶²HOSKOVCOVÁ, Simona. Nehrozí, že počítačové hry nahradí dítěti kamarády?. *Psychologie dnes*. 2009, roč. 15, č. 7/8, s. 48.

⁶³ARNAUTOVOVÁ, Maria. Virtuální hra na druhý život. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 12, s. 45.

být online. Mezi psychické projevy řadíme pocit prázdnoty během nepřítomnosti hráče u počítače, rostoucí nervozita, neklid, neustálé přemýšlení nad počítačem ve škole či v práci. Typické je zatajování informací o závislosti.⁶⁴ V neposlední řadě jsme již zmiňovali negativní dopady v oblasti narušení vztahů s rodinou, ztrátu původních přátel, zanedbávání povinností ve škole či práci.

Kimberly Young ve své publikaci z roku 2004 představuje následující druhy netolismus:

- *Závislost na virtuální sexualitě* – jedná se o nadměrné navštěvování webových stránek s pornografickým obsahem
- *Závislost na virtuálních vztazích* – myšlené je nadměrné navštěvování různých typů online seznamek a sociálních sítí
- *Internetové kompulze* – můžeme ji definovat jako nutkavou činnost hrát online hry, sledovat virální videa či nakupovat a sázet po internetu
- *Přetížení informacemi* – charakteristické opakované využívání informačních databází a nadměrné surfování
- *Závislost na počítači* – tedy přílišné užívání počítače zejména k hraní her⁶⁵

Rizika netolismu na evropském kontinentě zjišťoval výzkum *Internet Addictive Behavior in Adolescence: A Cross-Sectional Study in Seven European Countries* publikovaný v roce 2014, který byl proveden ve vybraných zemích Evropy. Nejvyšší míru výskytu netolismu u dětí ve věku 14-17 let v Evropě mělo v době zkoumání Španělsko. Španělsko zaujímalo první místo žebříčku s 21,3 %. Na druhém místě ho následovalo Rumunsko s 16 % a Polsko s 12 %. Nicméně nejzávažněji je netolismus přítomen v asijských zemích (Čína, Hong-Kong, Japonsko, Jižní Korea, Malajsie, Filipíny), kde zjistili u více než 5000 zkoumaných dětí ve věku 12-18 let vysoké rozšíření závislosti na online hrách. Pomyslné první příčky drží Japonsko a Čína.⁶⁶

V České republice se uvedenému tématu věnuje například Adam Šůra, který upozorňuje na problém definování hráčské závislosti a výběru metod, které by měly

⁶⁴NOVOTNÝ, Jan Sebastian. Negativní důsledky hraní Massive-Multiplayer Online Role-Playing Games a herní závislost. *Psychologie a její kontexty*. 2013, roč. 4, č. 2, s. 29.

⁶⁵Netolismus. *Druhy Netolismu* [online]. [vid. 2013-09-28]. Dostupné z: <http://www.netolismus.cz/>

⁶⁶Srov. ARTEMIS, Tsitsika a kol. Internet Addictive Behavior in Adolescence: A Cross-Sectional Study in Seven European Countries. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*. 2014, roč. 17, č. 8, s. 528-535.

napomoci zjistit, jestli je hráč závislý. Není zřetelná hranice mezi vášní pro počítačové hry a závislostí, oproti hazardu není finančně náročná. Nejvhodnější hranicí, kdy lze již mluvit o závislosti, je situace, když padne za oběť studium nebo partnerský vztah.⁶⁷ Výzkum Jeroena Lemmense zabývající se hráčskou závislostí u adolescentů zjistil, že nejvíce hráči pociťují zanedbávání spánku kvůli nočnímu hraní, bolesti zad, zanedbávání přátel a rodiny, stěžování ostatních na časté hraní, zabírání volného času a upřednostňování hraní před jinými činnostmi. V několika případech se dokonce objevily rysy depresivního chování, a to především u chlapců.⁶⁸

Jan S. Novotný a Markéta Pressenová ve výzkumu o negativních důsledcích hraní RPG her docházejí k podobnému výsledku jako Jeroen Lemmens. Zároveň jsou přesvědčeni, že hráči používají návykové chování jako obranný mechanismus, který je chrání před osobními problémy a slouží ke zmírnění úzkosti z hektického stylu života.⁶⁹

Zásady preventivních opatření jsou jasné. Dětem ve věku 10 a více let se doporučuje hrát na počítači maximálně hodinu denně.⁷⁰ Bohužel překročení únosné hranice je na denním pořádku. Rodiče nemají potřebu kontrolovat, jak dlouhý čas děti stráví při hraní počítačových her. Najdou se rodiče, kteří jsou informováni o této problematice a snaží se své děti kontrolovat. Nicméně pro děti se závislostí je charakteristické, že se snaží skrýt svoji herní aktivitu. Hráč může strávit před monitorem počítače až několik desítek hodin týdně a rodiče o tom nemusejí mít žádné tušení.⁷¹ Uspokojením může být zjištění, které přináší výzkum slovenské odbornice Bibiány Kováčové Holevové, která zkoumala oblíbenost hraní bezprostředně po nákupu vysněné počítačové hry. Ve výsledku zkoumání spatřuje jasně viditelné časové sestupy oblíbenosti v hraní nových počítačových her. Chlapci hráli v minulosti nejoblíbenější hru přibližně 13 hodin týdně, nyní pouze 8 hodin týdně. Dívky naopak hrály svou nejoblíbenější hru v minulosti 5 hodin týdně a nyní pouze 1 hodinu týdně.⁷²

⁶⁷ŠŮRA, Adam. Nemocní hrou. *Respekt*. 2010, roč. 21, č. 16, s. 28.

⁶⁸Srov. LEMMENS, Jeroen a kol. Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*. 2009, roč. 12, č. 1, s. 77-95.

⁶⁹NOVOTNÝ, Jan Sebastian. Negativní důsledky hraní Massive-Multiplayer Online Role-Playing Games a herní závislost. *Psychologie a její kontexty*. 2013, roč. 4, č. 2, s. 30.

⁷⁰URBAN, Jindřich. Jak dlouho mohou hrát na počítači?. *Psychologie dnes*. 2010, roč. 16, č. 6, s. 50.

⁷¹TASCHNER, Karel. Vliv počítačových her na děti: Psychologické aspekty počítačové výuky. *Computerworld: specializovaný týdeník o výpočetní technice*. 1996, roč. 7, č. 7, s. 22.

⁷²KOVÁČOVÁ HOLEVOVÁ, Bibiána. Hranie vdeohier, ich preferencia a vnímanie adolescentními hráčmi a hráčkami. *Psychologie pro praxi*. 2011, roč. 46, č. 1/2, s. 50.

I přes pozitivní výsledky výzkumu Holevové je zřejmé, že děti po skončení přitažlivosti koupené hry mohou hrát tu samou hru více jak jednu hodinu denně, nebo naopak mohou začít experimentovat s hrou jinou.

Problematiku herní závislosti řeší i kolegové v berlínském Kreuzbergu. V roce 1987 Andreas Koch založil síť léčebných center Café Beispiellos.⁷³ Tyto odborné kliniky slouží nejen jako pomoc patologickým gamblerům, ale též jako ambulantní poradna pro vášnivé hráče. V Německu již existuje několik odborných klinik, které nabízejí závislým dlouhodobé terapie. Pacienti jsou lidé ze všech sociálních a vzdělanostních vrstev, různých věkových kategorií i pohlaví. V českém prostředí byl prvním z odborníků léčby závislosti na počítačových hrách psycholog Petr Růžička.⁷⁴

⁷³Více informací o klinice a jejich službách naleznete na webových stránkách <https://www.cafe-beispiellos.de/>

⁷⁴**Mgr. Petr Růžička** pracuje jako konzultant v oblasti psychoterapie, rodinné a párové terapie, životním koučováním, poradenství zdravého životního stylu, závislosti na alkoholu, drogách, hazardní hře, počítačových hrách atd.

3. Primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách

Prevence představuje jeden z neúčinnějších nástrojů specializujících se na předcházení rizikového chování v oblasti počítačových her. Tudiž se tématu prevence budeme podrobně věnovat v této kapitole.

3.1. Primární prevence

Primární prevenci lze definovat jako souhrn činností, které mají za cíl snížit výskyt nebezpečných a společensky nežádoucích jevů (kriminalita, patologické závislosti, prostituce, agresivita, rasismus, ...). Ve školském prostředí hovoříme o primární prevenci rizikového chování žáků a mládeže ve školských zařízeních. Hlavním principem primární prevence je vést žáky ke zdravému životnímu stylu a správnému sociálnímu vystupování.⁷⁵

Primární prevence sociálně patologických jevů u žáků školských zařízení je zaměřena na předcházení a rozpoznání rizikových jevů v chování žáků. Mezi doposud známé rizikové chování řadíme:

- záškoláctví,
- šikanu, rasismus, xenofobii, vandalismus,
- kriminalitu a delikvenci,
- užívání návykových látek a výskyt nemocí související s jejich užíváním,
- závislosti na politickém a náboženském extremismu,
- problematiku virtuálních drog a patologického hráčství,
- domácí násilí,
- týrání a zneužívání dětí,
- ohrožování mravní výchovy mládeže,
- poruchy příjmu potravy.⁷⁶

Metodický pokyn primární prevence sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních rozlišuje několik typů primární prevence.

⁷⁵Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

⁷⁶Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. č.j. 21291/2010-28.

Nespecifická primární prevence se zaměřuje na aktivity, které motivují žáky ke zdravému životnímu stylu a zdravému sociálnímu chování, polem působnosti je organizace volného času žáků. Aktivity vedou k rozvoji osobnosti žáka a uvědomění si své vlastní zodpovědnosti za své jednání. Naopak specifická primární prevence preferuje aktivity, které předcházejí výskytu sociálně patologických jevů. Tento typ prevence je typický svým zaměřením na různé části populace. Rozlišujeme specifickou prevenci všeobecnou, selektivní a indikovanou. Poslední zmíněná je zaměřena na osoby, u kterých byla zaregistrována vyšší úroveň výskytu sociálně patologických jevů. Dále metodický pokyn uvádí specifickou prevenci efektivní a neúčinnou. Efektivní primární prevence uplatňuje interaktivní programy, které mají pomoci žákům s konkrétními problémy, na které mohou narazit během povinné školní docházky. Zmíněné aktivity se soustředí na zvládnutí sociálního tlaku, zkvalitnění komunikace, nenásilné konflikty nebo zvládnutí úzkostí a stresu. Neúčinná primární komunikace, jak název naznačuje, je neuspokojivá činnost pracovníků školy během realizace preventivních opatření, kupříkladu neúčinné předávání informací, potlačování diskuze, nedostatečná komunikace se žáky nebo chybné užívání preventivních postupů.⁷⁷

Primární prevence se snaží předcházet negativním dopadům počítačových her. Jejím cílem je nejen předcházet sociálně patologickým jevům, ale hlavně vést jedince k řádnému sociálně orientovanému chování za pomoci zdravého životního stylu. Smysluplné využívání a organizace volného času dětí skrze zájmové, volnočasové a sportovní aktivity je jednou z možností účinné prevence vedoucí k rozvoji zdravé osobnosti dítěte. Současně primární prevence zahrnuje různé typy aktivit a programů, které se snaží předcházet rizikovým jevům, včetně rozpoznání a zajištění včasné intervence.

Primární prevence není ale konečnou ochranou. Je důležité zmínit rovněž sekundární a terciální prevenci, které jsou neméně důležité. Sekundární prevence je na rozdíl od prevence primární zaměřena na jedince či skupiny, u kterých se daný jev již vyskytl. V našem případě to budou žáci, u kterých byl prokázán výskyt netolismu, zdravotních rizik spojených s užíváním počítačů či výskyt problémů v sociální oblasti hráče. Aktivitami sekundární prevence jsou různé informativní schůzky, poradenství, psychologická pomoc, krizová intervence a jiné. Sekundární prevenci poskytují většinou

⁷⁷Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. č.j. 21291/2010-28.

instituce nacházející se mimo základní a střední školy. Hovoříme o různých krizových centrech, střediscích pro mládež či školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Terciální prevence je zaměřena na jednotlivce a skupiny, u kterých již nelze zabránit propuknutí nežádoucího jevu. V této oblasti budeme hovořit hlavně o hráčích, kteří svou vášní k počítačovým hrám porušili zákon. Terciální prevence se bude snažit nastolit preventivní opatření, mající zabránit recidivě u uživatelů počítačových her.

3.2. Volný čas a prevence

Volnočasové aktivity jsou základní prevencí sociálně patologických jevů. Smysluplné naplňování volného času dětí, hraje významnou roli při utváření zdravé osobnosti dítěte a přispívá ke zvýšení jeho socializačního okruhu. Sporty, zájmové kroužky, pohybové aktivity, to jsou činnosti, které přispívají jedincům v prevenci zdravotních problémů (obezita, bolest zad, špatná koncentrace) a zároveň jim pomáhají najít aktivitu, ve které mohou objevovat schopnosti a prohlubovat znalost své osobnosti.⁷⁸

Bohužel v důsledku dnešní uspěchané a technikou prorostlé společnosti dochází ke snížení potřeb společnosti v oblasti péče o volný čas. Děti často nevyužívají prezentované aktivity, které jim škola i komunita nabízí. Co je důvodem? Jednoduše bychom mohli konstatovat, že doba se mění a preferované aktivity taktéž. V současnosti adolescenti více preferují aktivity adrenalinového rázu (horolezectví, snowboarding, bungee jumping, extreme skiing, paragliding, surfing aj.). Důvodem je nadměrné zvýšení adrenalinu v krvi, což pomáhá jedincům vyburcovat své smysly do maximálních výšin a odpoutat se od každodenního stereotypu.

Otázkou zůstává proč se dopouštět takového rizika? Byla by situace jiná, kdyby jedinec preferoval pravidelnou návštěvu méně extrémní činnosti? Jaké jsou důvody snížení zájmu dětí o nabízené aktivity? Adolescenty v současné době více lákají zážitkové možnosti, jako jsou internet a počítačové hry, kde se cítí v bezpečí a mohou uspokojovat své potřeby bez velké námahy, opakem jsou již zmiňované outdoorové aktivity. Dalším z důvodů uvedených rozdílů v upřednostňování aktivit je nabídka možností trávení volného času v místě bydliště. Není výjimkou, že v každé obci je

⁷⁸VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Brno: Print-Typia Brno, 2001, s. 31-32.

dostupné a nově vybudované dětské hřiště. Je třeba si ale uvědomit, že pojem dětské je zásadní. Dospívající se nemají kde vyžít a často navštěvují dětská hřiště, která v horším případě zdevastují. Následkem je nejen negativní pohled na adolescenty z pohledu starších občanů, ale také upřednostňování virtuálního prostředí samotnými adolescenty.

Jaká nabídka aktivit je pro adolescenty přínosná v oblasti prevence sociálně patologických jevů a zároveň je pro cílovou skupinu zábavná? Odpověď na položenou otázku je velice těžká. Každý jedinec přistupuje k činnostem individuálně. Nejefektivnější způsob vidím v možnosti motivace větší skupinky jedinců, kteří mají blízké vztahy a budou akceptovat aktivitu, při které budou společně v kontaktu. Příkladem může být vytvoření sportovního týmu (floorbalového, ping pongového, basketbalového aj.). Nejjednodušší variantou je oslovování dětí již na školách, během vyučování tělesné výchovy. Motivovat děti, upozornit je na jejich dovednosti v určité oblasti a korigovat společně s rodiči jejich zájem o příslušné sportovní organizace. V současné době patří mezi oblíbené aktivity například jóga, zumba, floorball, ping pong, taktéž sezónní sporty jako běžkování, hiking⁷⁹, bruslení aj. Kámen úrazu vidím v nedostatečné průbojnosti rodičů při trávení volného času svých ratolestí. Rodiče jsou opětovně přepracovaní a nestíhají hlídat a zdravě organizovat volný čas svých dětí, ale i celé rodiny.

V oblasti prevence negativních vlivů počítačových her Karel Nešpor ve své publikaci *Počítače a zdraví* předkládá rodičům jednoduché rady, jak pomoci svým dětem v domácím prostředí. Je třeba zlepšovat sebeuvědomování dítěte na tělesné i duševní úrovni, dítě pak bude lépe schopno reagovat na stresové příznaky, rizikové situace a prohlubovat tuto schopnost pomocí relaxačních technik. Je potřebné dbát na vytváření zdravých mezilidských vztahů, zlepšování komunikace s okolím a poskytování dítěti a sobě dostatečné množství informací, které jim pomohou úspěšně zvládnout negativní jevy. Důležité je rovněž předkládat sobě i dítěti realistické a dosažitelné cíle. Nešpor upozorňuje na důležitost zájmů a zálib, které nesouvisejí se školou či prací. Zájmy zvyšují odolnost proti stresu a zlepšují motivaci dětí, které preferují striktní hranici mezi trávením volného času a školními povinnostmi.⁸⁰ Uvědomte si, že i vy pokud přijдете domů z práce, již nechcete myslet na pracovní problémy, ale naopak chcete relaxovat a

⁷⁹**Hiking** je novodobý typ sportovní a rekreační aktivity. Hiking mohou vykonávat jedinci z různých věkových kategorií, hlavním prvkem je chůze, která je ulehčena žitím speciálních holí.

⁸⁰Srov. NEŠPOR, Karel. *Počítače a zdraví: nač jste se neodvažovali pomyslet, natož zeptat*. 1. vyd. Praha: BEN - technická literatura, 1999, s. 48-49.

uvolnit mysl. Je potřebné vytvořit si zdravá rodinná pravidla, být dítěti pozitivním vzorem, pomoci mu čelit nevhodné společnosti a spolupracovat v rámci rodiny i s dalšími dospělými.

Rodina má zcela dominantní postavení vzhledem k osvojování a organizování volného času svých dětí. Přesto v dnešní ekonomicky orientované společnosti se rodiče snaží co nejvíce ekonomicky zaopatřit rodinu a oblast výchovy a prevence přesouvají na školská zařízení.

3.3. Systém primární prevence v České republice

Systém primární prevence v České republice je tvořen širokou sítí na sebe navazujících, vzájemně se podporujících institucí a opatřeních působících na mezinárodní, národní, krajské a místní úrovni. Efektivní spolupráce zmíněných orgánů a účinná koordinace preventivních programů přináší ochrannou bariéru proti rizikovým faktorům objevující se v životě jedince. Cílem subjektů primární prevence je předcházet výskytu rizikových projevů a úspěšně synchronizovat spolupráci na všech úrovních systému prevence. Koordinace preventivních opatření probíhá ve dvou úrovních, které se navzájem ovlivňují, hovoříme o úrovni centrální a krajské. Během procesu jsou taktéž využívány horizontální a vertikální postupy a nástroje.

Ústředním orgánem horizontální úrovně koordinace primární prevence v České republice je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT). MŠMT spolupracuje s ostatními orgány státní správy a samosprávy na realizaci *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže*.

Pro oblast primární prevence rizikového chování u žáků zpracovává MŠMT materiály po dané období, již zmíněnou strategii a akční plán. V oblasti metodické a legislativní vytváří podmínky prevence na národní úrovni. Současně vyčleňuje finanční prostředky pro primární prevenci, má zřízený poradní orgán *Výbor pro koordinaci primární prevence* a spolupracuje s orgány jako *Úřad vlády* (konkrétně s Radou vlády pro koordinaci protidrogové politiky) a *Republikový výbor pro prevenci kriminality Ministerstva vnitra*. Spolupráce probíhá taktéž s nestátními neziskovými organizacemi, pedagogickými institucemi, Asociací krajských školských koordinátorů prevence, pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, Národním ústavem

pro vzdělávání, Národním institutem pro další vzdělávání, Národním institutem dětí a mládeže či Českou školní inspekcí.⁸¹

Dalším článkem horizontálního systému primární prevence je Ministerstvo zdravotnictví, které se soustředí na oblasti primární prevence, speciálně na zdravotní škody způsobené užíváním tabákových výrobků, alkoholu a jiných látek. Ministerstvo je koordinátorem strategických dokumentů, jimiž jsou například Dlouhodobý program zlepšování zdravotního stavu obyvatel České republiky, Zdraví pro všechny v 21. století, Národní akční plán prevence dětských úrazů na léta 2007 – 2017 či Národní program řešení problematiky HIV/AIDS v ČR na období 2013 - 2017. Ministerstvo zdravotnictví během koordinace prevence spolupracuje se Státním zdravotním ústavem v Praze a krajskými hygienickými stanicemi a popřípadě jinými pracovišti.⁸²

Vertikální úroveň systému primární prevence v České republice usiluje o harmonické fungování aktivit na regionální a místní úrovni. Hlavní vedoucí koordinačních procesů zastává Krajský školský koordinátor prevence. Krajský školský koordinátor prevence se snaží efektivně organizovat preventivní aktivity určené ve Strategii primární prevence a spolupracovat s dalšími aktéry procesu, například s okresním protidrogovým koordinátorem, manažerem prevence kriminality v kraji, koordinátorem pro romské záležitosti, řediteli škol, preventivním týmem MŠMT, školními metodiky prevence na školách a pedagogicko-psychologických poradnách.⁸³

Na školách zajišťuje primární prevenci sociálně patologických jevů školní metodik prevence, který je v hierarchii celostátního systému prevence na posledním místě, ale zároveň je v přímém kontaktu s žáky. Během své preventivní činnosti spolupracuje s výchovným poradcem a s třídními učiteli. Z tohoto důvodu se na tyto funkce později podrobněji zaměříme.

3.4. Legislativní ukotvení primární prevence

Efektivní primární prevence vyžaduje kvalitní legislativní ukotvení, které striktně vymezuje zásady primární prevence, kompetence jednotlivých subjektů a stanovuje

⁸¹*Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

⁸²Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. č.j. 21291/2010-28.

⁸³*Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018.* Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.

nezbytné administrativní náležitosti s ní spojené. V současné době nalezneme několik dokumentů a metodických doporučení, které prevenci ovlivňují na různých úrovních.

Prvním z nich je jistě **Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání**, který ukládá škole povinnost vytvářet optimální podmínky pro zdravý vývoj dětí, žáků a studentů a zároveň škole klade povinnost předcházet vzniku rizikového chování u svých žáků.

Dále můžeme upozornit na **Zákon č. 109/2002 Sb., o zařízeních ústavní výchovy, ochranné výchovy a zařízeních preventivně výchovné péče**. Zmiňovaný zákon upravuje oblast preventivní výchovné péče pro diagnostické ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy a střediska poskytující služby dětem s rizikem poruch chování, osobám odpovědným za výchovu, popřípadě jedincům, o jejichž zařazení do střediska rozhodl soud.

Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů zpřísňuje podmínky pro požívání alkoholu, tabákových výrobků a jiných návykových látek. Předkládá výčet funkcí a činností školního metodika prevence a metodika prevence působícího v pedagogicko-psychologické poradně.

Následujícím legislativní nástrojem je **Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů**, který ukládá metodikům prevence nárok na příplatek za svou činnost v případě, že splňují potřebné kvalifikační předpoklady.

Zmíníme rovněž **Vyhlášku č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních**, uvedený předpis ukotvuje funkci školního metodika prevence, vymezuje jeho kompetence, stanovuje spolupráci mezi poradnami a školskými institucemi.

Rovněž **Vyhláška č. 317/2005 Sb. o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků**, stanovující nezbytné kvalifikační předpoklady pro výkon specializovaných činností, mezi něž patří prevence rizikového chování.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných se zabývá problematikou dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve vztahu k primární prevenci zejména pro oblast sociálního znevýhodnění.

Oblast prevence upravuje současně *Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů*. Ve druhém paragrafu upozorňuje, že školská zařízení pro zájmové vzdělávání budou uskutečňovat formy činností v zájmovém vzdělávání vedoucí k prevenci rizikového chování dětí, žáků, studentů.

Školy si samy konkrétně vytvářejí například *školní řády*, ve kterých striktně definují rizikové aspekty, pro které není ve škole místo a v případě porušení dochází k nezbytným opatřením. Rovněž *Školní vzdělávací program* a *Minimální preventivní program* upravují oblast primární prevence na dané škole.

3.5. Prevence sociálně patologických jevů ve školách

Škola je hned vedle rodiny důležitým socializačním činitelem. Rodiče žáků jsou silně pracovní vytížení a z tohoto důvodu se často stává, že se výchova přesouvá z velké části na školu nebo jiná školská zařízení. Děti si ve škole často osvojují důležité návyky, postoje, zdravý životní styl a optimální úroveň sebeovládání. Škola se snaží žákům poskytovat potřebné informace a schopnosti potřebné ke kritickému posuzování, zároveň podněcuje sociální a osobnostní rozvoj dítěte. Snaží se nalézt optimální klima školy a sociálních vztahů, které pomáhají dětem zvyšovat jejich kompetence, dovednosti a poskytovat potřebnou prevenci proti sociálně patologickým vlivům.

Preventivní výchovně vzdělávací působení školy na výuku žáků musí být každodenní samozřejmostí. Je nutné pomoci dětem osvojit si potřebné znalosti, které jim poté budou sloužit jako nástroj prevence proti negativním vlivům. Důležité je klást důraz i na aktivity konané mimo vyučování, jako jsou zájmové kroužky, družiny, školní kluby, kurzy a jiné.

Jak by měla vypadat efektivní prevence? Dle Karla Nešpora a Ladislava Csémyho by měla odpovídat věku žáka. Je logické žáky nižšího věku směřovat k obecné prevenci celkové ochrany zdraví a naopak u starších žáků prohlubovat znalosti specifické, tudíž prevence zaměřené na konkrétní rizikové jevy. Preventivní aktivity, semináře a programy by měly být realizovány v nižším počtu žáků, čímž docílíme zvýšení účinnosti prevence než při činnostech s vysokými počty dětí. Samozřejmostí je účast samotných žáků, důvodem je lepší přístupnost žáků k danému tématu, rovněž programy připravené vrstevníky jsou pro žáky mnohem stravitelnější, a tudíž v oblasti prevence účinnější. Během školní docházky by žáci měli získat potřebné sociální dovednosti, které jim

pomohou zvládat rizikové situace, příkladem jsou komunikační dovednosti, asertivní dovednosti, zvyšování zdravého sebevědomí, zlepšování sebeovládání, nenásilné zvládání konfliktních situací a jiné. Současně koordinátor preventivních aktivit na škole musí brát v úvahu specifika dané školy. Zmapování aktuální situace ve škole je klíčovým momentem v oblasti prevence a umožňuje zaměřit preventivní aktivity na reálné hrozby. Důležité je dbát, aby byla prevence soustavná, dlouhodobá a řádně prezentovaná, což pomůže ke zlepšení efektivity prevence jako takové.⁸⁴

3.5.1. Školní metodik prevence, výchovný poradce a třídní učitel

V našem případě jsou nejdůležitějším činiteli v oblasti prevence na škole školní metodik prevence, výchovný poradce a třídní učitel. Z toho důvodu se v této kapitole na zmiňované aktéry prevence zaměříme.

Školní metodik prevence

Školní metodik prevence je jedním z činitelů v procesu prevence ve školském systému. Jedná se o pedagoga, který je odborně připraven na prevenci rizikového chování na půdě školy. Koordinuje přípravu *Minimálního preventivního programu*, jeho tvorbu, realizaci a evaluaci. Při své práci kontaktuje příslušná pracoviště a poskytuje nutné informace učitelům o implementaci preventivních činností do vyučovacích hodin. Důležitou činností je prezentace výsledků preventivní práce, kterou předkládá ve výročních zprávách škol a na jejich webových stránkách. V poradenské činnosti se školní metodik prevence podílí na přípravě podmínek pro integraci žáků se speciálními potřebami, během zpracovávání spolupracuje s výchovným poradcem a s asistencí třídních učitelů. Významným úkolem metodika je vyhledávání rizikových projevů na škole.⁸⁵ Obecně se mezi nástroje mapující situaci na škole řadí rozsáhlá dotazníková šetření, hlášení od pedagogického sboru a pozorování situace samotným metodikem prevence.

Uplatňuje metody, které jsou účelné, a tudíž u nich můžeme změřit efektivitu. Metodik spolupracuje rovněž s vnějšími aktéry procesu, hlavně s okresním metodikem prevence, popřípadě s krajským školským koordinátorem prevence. Je účastníkem pravidelných porad se zmiňovanými pracovníky a předává jim zásadní informace o stavu

⁸⁴Srov. NEŠPOR, Karel, Ladislav CSÉMY a Hana PERNICOVÁ. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag pro MŠMT. 1999. 40 s.

⁸⁵Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.

primární prevence na jeho škole. Dále zajišťuje informovanost žáků školy, jejich zákonných zástupců a pracovníků školy o spolupráci s dalšími subjekty prevence. Zároveň zpracovává podklady o Minimálním preventivním programu školy pro okresního metodika prevence nebo krajského školského koordinátora prevence.⁸⁶

Výchovný poradce

Výchovný poradce je pedagog odborně připravený pro výchovné poradenství. Výchovné poradenství je systém poradenských aktivit ve školství zahrnující podporu žáků, prevenci rizikového chování a pomoc při volbě povolání. Výchovný poradce provádí aktivní depistáž žáků na škole vyžadující zvláštní péči. Snaží se vytvářet optimální podmínky pro integraci žáků se speciálními potřebami či žáků z jiného kulturního prostředí a kontrolovat jestli jsou podmínky dodržovány. Předává informace pedagogickému personálu, zákonným zástupcům dítě, spolupracujícím zařízení a kolegům, jakým způsobem mají s konkrétním žákem pracovat. Hlavními činnostmi výchovného poradce je kariérové poradenství, poradenství o speciálních vzdělávacích potřebách a o již zmíněné péči o integrované žáky. Součástí jeho pracovních povinností je metodická podpora kolegů, kterým se snaží předložit co nejefektivnější způsob, jak přistupovat ke konkrétnímu žákovi. Dlouhodobě pečuje o žáky s neprospěchem a vytváří předpoklady pro zlepšení. Spolupracuje se školním metodikem prevence při řešení výskytu sociálně nežádoucího chování a při tvorbě a realizaci Minimálního preventivního programu.⁸⁷

Třídní učitel

Ve vztahu k primární prevenci je důležitou činností třídního učitele spolupracovat se školním metodikem prevence na zachycování negativních signálů v třídním kolektivu. Zároveň se podílí na realizaci Minimálního preventivního programu. Podněcuje žáky k vytvoření vlastních pravidel třídy, které jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich důsledné dodržování. Snaží se podporovat rozvoj zdravých sociálních vztahů ve třídě a udržuje si informace o neobvyklostech žáků své třídy. Zároveň přímo komunikuje

⁸⁶Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.

⁸⁷Tamtéž.

se zákonnými zástupci žáků a informuje je o specifických situacích, ve kterých se třída v průběhu školní docházky nacházela.⁸⁸

Jsou to zřejmě učitelé, kteří by měli pomáhat svým žákům a navozovat pozitivní školní atmosféru, která je určující pro osobnostní rozvoj žáků. Právě pozitivní školní klima je oblast, která je zásadní pro správné a efektivní fungování všech procesů na škole, včetně primární prevence.

3.5.2. Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je „komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit v základních školách, středních školách a speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování a školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče.“⁸⁹ Současně je pro výše zmíněná zařízení závazný a podléhá kontrole České školní inspekce. Výsledky preventivní činnosti programu jsou prezentovány ve výročních zprávách konkrétních škol.

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci rizikového chování u dětí a mládeže striktně vymezuje základní oblasti, které musí Minimální preventivní program obsahovat.

První důležitou oblastí jsou konkrétně, jasně a srozumitelně definované cíle, které jsou základem k vyhodnocení účinnosti programu. Rovněž vymezení cílové skupiny a sestavení obsahu, forem a metod programu charakteristické pro žáky dané školy. Program musí být garantován vysokoškolsky vzdělaným odborníkem v oborech psychologie, speciální pedagogiky, sociální práce a se zkušenostmi minimálně pěti let v oblasti prevence sociálně patologických jevů nebo v jiné oblasti (dle zaměření programu). Součástí Minimálního preventivního programu by měl být popis konkrétních preventivních aktivit a časový harmonogram jejich realizace.⁹⁰

Při tvorbě Minimálního preventivního programu musíme dbát na implementaci výše zmíněných oblastí. Prvotním krokem školního metodika prevence je charakterizování školy, ve které působí. Minimální preventivní program by měl

⁸⁸Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních. č.j. 21291/2010-28.

⁸⁹Tamtéž.

⁹⁰*Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Praha: Pražské centrum primární prevence. 2010. 21 s. Dostupný z:

<http://www.msmt.cz/file/16437?highlightWords=manu%C3%A1l+pro+tvorbu+minim%C3%A1ln%C3%A9+preventivn%C3%ADho+programu>

poskytnout podstatné informace o škole (počet žáků, typ školy, počet tříd a pedagogů, atd.) včetně kontaktů na pedagogy, kteří se podíleli na vytváření preventivní strategie školy (školní metodik prevence, výchovný poradce a školní psycholog). Nejvhodnějším řešením je uvést informace do přehledné tabulky.⁹¹

Následujícím krokem realizátora programu by měla být komplexní analýza aktuální situace na škole. Pro účinnou analýzu je potřebné zmapovat vnitřní a vnější zdroje školy. Vnitřními zdroji myslíme charakteristiku budov, vybavení školy, sociokulturní a národnostní charakteristiku žáků, rizikové prostředí ve škole, školní řád, návaznost na Rámcově vzdělávací programy a další. Vnějšími zdroji pak budou dokumenty potřebné při tvorbě programu, popřípadě síť organizací, které se školou spolupracují (Policie ČR, OSPOD, pediatři atd.). Důležité je provést monitoring a analýzu výchozí situace školy.⁹² Realizátor programu by měl zjišťovat, jaký počet rizikového chování se ve třídě řešil? Jak byla situace rozpoznána a kdo ji vyřešil? Jaké byly použity metody a způsob ověření jejich efektivity? Přesto zásadním zdrojem pro tvorbu Minimálního preventivního programu zůstávají data získaná z evaluace Minimálního preventivního programu z předchozího roku.⁹³

Součástí programu je stanovení cílů. Minimální preventivní program obsahuje základní vymezení dlouhodobých a krátkodobých cílů. Dlouhodobé cíle se musí shodovat s preventivní strategií školy a zohledňovat všechny oblasti rizikového chování. Krátkodobé cíle jsou zásadním prvkem programu. Měly by mít konkrétní podobu pro danou cílovou skupinu a ztotožňovat se s preventivní strategií školy. Efektivní je stanovení si priorit a dle nich radit konkrétní cíle.⁹⁴ Zjištění měřitelných informací pomáhá ověřit naplňování stanovených cílů.⁹⁵

Následujícím krokem je vytvoření souboru aktivit pro jednotlivé cílové skupiny vyskytující se na konkrétní škole. Zásadní je stručná charakteristika programu, kdo je

⁹¹ *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Praha: Pražské centrum primární prevence, 2010. 21 s.

⁹² **SWOT analýza** je metoda klasifikace a ohodnocení zkoumaných faktorů (silné a slabé vnitřní stránky systému a příležitosti a rizika vnějšího prostředí). Získáme nové kvalitativní informace, které charakterizují a hodnotí úroveň jejich vzájemného střetu.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ K tomu se využívá například **metoda SMART**. Dle této metody by efektivní cíle měly být konkrétní (specific – S), měřitelné (measurable – M), dosažitelné (achievable – A), realistické (realistic – R) a ohraničené v čase (time-bound – T).

⁹⁵ *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Praha: Pražské centrum primární prevence, 2010. 21 s.

jeho realizátor, termín konání aktivity a osoby odpovědné za zpracování programu.⁹⁶ Správné je též uvést i délku práce s cílovou skupinou během programu v minutách, jedná se o minimální časový rámec nutný k realizaci programu. Programy mohou mít podobu interaktivního semináře, besedy, komponovaného pořadu, pobytové akce, situační intervence, individuální konzultace, skupinové práce, vzdělávacího kurzu či semináře a přednášky. Zásadní je realizovat program primární prevence s pevnou strukturou (věnovat se stěžejním tématům, závěr, zhodnocení atd.).⁹⁷

Konečnou fází při zpracování programu je evaluace vykonané práce za dané období. Realizátor zhodnotí, zda bylo dosaženo vytyčených cílů a v návaznosti na výsledky se rozhodne, jestli budou v programu pokračovat v následujícím období nebo ne. Zpracovatelé Minimálního preventivního programu si musí klást otázky typu: Bylo dosaženo stanovených cílů? Fungují realizované programy? Na co se zaměřit příští rok?

3.5.3. Školní preventivní program a Rámcově vzdělávací program

Důležitými preventivními dokumenty škol jsou *Školní preventivní programy* a *Rámcově vzdělávací programy*, které jsou určující při implementaci preventivních aktivit do vyučovacího procesu na škole.

Školní preventivní program je dlouhodobý program pro školy v oblasti preventivních opatření. Je součástí *Školního vzdělávacího programu*, který ve svých náležitostech vychází z Rámcově vzdělávacího programu. Cílem zmiňovaného pramenu je podpořit pedagogy při proměně školy v oblasti nahlížení na prevenci. Hlavním úmyslem je podporovat učitele k efektivnímu zvládnutí preventivních aktivit, programů a projektů na škole a osvojit si efektivní práci s potřebnou dokumentací.⁹⁸

Školní preventivní program se snaží o implementaci Národní strategie primární prevence rizikového chování u dětí a mládeže v resortu školství. Program předkládá základní oblasti prevence v rámci podpory zdraví a zdravého životního stylu, kupříkladu zvyšování sociální kompetence u žáků, jinými slovy rozvíjet sociální dovednosti, které pomáhají dítěti k porozumění sociálních vztahů, odpovědnosti za své chování a uvědomění si důsledků svého jednání. Důležité je posilovat komunikační dovednosti,

⁹⁶Zde můžeme upozornit na obecnou podobu efektivního programu dle Karla Nešpora a Ladislava Csémyho, které jsme zmiňovali v Kapitole 3.5. Prevence sociálně patologických jevů ve školách.

⁹⁷*Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Praha: Pražské centrum primární prevence. 2010. 21 s.

⁹⁸*Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2010. Dostupný z:

<http://www.msmt.cz/file/7347?highlightWords=%C5%A1koln%C3%AD+preventivn%C3%AD+program>

kteří žákům ulehčí řešení konfliktů a schopnost přiměřeně reagovat na stresové situace. Významné je vytváření pozitivního sociálního klimatu ve škole a v jednotlivých třídách. Výsledkem snažení je vyšší důvěra mezi členy třídy a pedagogem a současně vytvoření harmonické atmosféry bez nejistot a strachu. Podstatné je formování postojů žáků ke společensky přijatelným hodnotám, tedy přijímání mravních a morálních zásad a humanistických postojů.⁹⁹

Školní preventivní program se snaží zefektivnit zapracování konkrétních témat prevence do vzdělávacího procesu. Klíčové vyučovací oblasti jsou:

- *Oblast zdravého životního stylu* – řadíme sem například výchovu ke zdraví, osobní a duševní hygienu, výživu, pohybové aktivity
- *Oblast společenskovední* - různé formy komunikace, sociální dovednosti a kompetence
- *Oblast přírodovědná* – biologie člověka, fyziologie, chemie
- *Oblast rodinné a občanské výchovy*¹⁰⁰

Zkušený pedagog dokáže jednotlivá témata prevence uplatnit v jakémkoliv předmětu a zefektivnit preventivní systém na dané škole.

Další možností je využití průřezových témat vymezených v *Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání*. Průřezová témata prezentují problémové oblasti současného světa a jejich působnost prochází napříč vzdělávacími oblastmi a umožňuje propojení jednotlivých vyučovacích předmětů, čímž přispívá ke komplexnímu vzdělávání a vytváření potřebných kompetencí žáků, které využijí v reálném životě. V jednotlivých průřezových tématech můžeme rozpoznat oblasti zaměřující se na prevenci:

- *Osobnostní a sociální výchova* – oblast prevence v tématech komunikace, mezilidské vztahy, rozhodování a řešení situací, psychické zdraví, psychohygienu, sebeovládání, specifická a nespecifická prevence, přijímání správných postojů a hodnot a další.

⁹⁹Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2010. Dostupný z:

<http://www.msmt.cz/file/7347?highlightWords=%C5%A1koln%C3%AD+preventivn%C3%AD+program>

¹⁰⁰Tamtéž.

- *Výchova demokratického občana* – vědomí vlastní odpovědnosti, dodržování lidských práv a svobod, oblast krádeží, prohlubování právního vědomí
- *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* – globální vzdělávání, boj proti předsudkům a stereotypům, výhody a rizika globalizace
- *Multikulturní výchova* – prevence rasistického chování, získávání informací o nových kulturách, chápání vlastní identity, změna postojů vůči různorodosti
- *Environmentální výchova* – vztah člověka k prostředí, prevence vandalismu
- *Mediální výchova* – kritické přijímání obsahu sdělení, uvědomění si reality, vliv médií ve společnosti, prevence nelátkových závislostí¹⁰¹

Preventivní aktivity v průřezových tématech vidím jako nejzásadnější možnosti k zefektivnění preventivního procesu. Podstatná je správná implementace těchto témat do výuky jednotlivých předmětů, popřípadě projektů, seminářů či kurzů. Již byl zmíněn fakt, že výsledkem preventivních činností má být osvojení potřebných kompetencí žáků v oblasti prevence. Nejrizikovější skupinou inklinující k negativním jevům z počítačových her jsou adolescenti. Školní preventivní program uvádí kompetence, které by si měli žáci 6. až 9. tříd během studia osvojit a které dle mého názoru u žáků snižují výskyt patologického chování:

- žáci znají význam harmonických mezilidských vztahů pro zdravý životní styl a zdraví
- respektují odlišné názory či zájmy lidí a odlišné způsoby jejich chování a myšlení, jsou tolerantní k menšinám
- znají a uplatňují vhodné způsoby řešení neshod se spolužáky, spory řeší nenásilným způsobem

¹⁰¹*Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, verze platná od 1. 9. 2013. Dostupné z: www.msmt.cz/file/29408/download/

- znají vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích
- umějí spolupracovat ve skupině a přebírat zodpovědnost za společné úkoly
- znají významné dokumenty upravující lidská práva a sociálně právní ochranu dětí
- znají činnost důležitých orgánů právní ochrany občanů
- uvědomují si podstatu protiprávního jednání a právní odpovědnost za případné protiprávní činy
- umějí chápat zdraví ve smyslu holistickém, ve složce fyzické, duchovní, sociální
- umějí zhodnotit vhodné a nevhodné zdravotní návyky
- umějí vysvětlit své konkrétní postoje a chování z pohledu zdraví
- vědí, co je podstatou zdravého životního stylu, a snaží se o jeho realizaci
- znají pozitivní vliv aktivního pohybu, relaxace, dušení hygieny
- vědí, že zneužívání dítěte je trestné
- umějí diskutovat o rizicích zneužívání drog, orientují se v trestně právní problematice návykových látek
- vědí, kde hledat odbornou pomoc a v případě potřeby ji dovedou využít
- bezpečně zvládají účelné modely chování v krizových situacích (šikanování, týrání, sexuální zneužívání apod.) a správně se rozhodují v situacích vlastního nebo cizího ohrožení
- dokáží komunikovat se specializovanými službami (linky důvěry, krizová centra)
- odmítají projevy brutality a násilí zprostředkované médii a umí o nich diskutovat¹⁰²

3.5.4. Prevence rizikového chování v oblasti počítačových her na škole

V předchozích kapitolách jsme se pokusili postihnout nejdůležitější oblasti, aktéry a procesy související s primární prevencí na školách. Jakým způsobem se tedy realizuje primární prevence rizikového chování v oblasti počítačových her na školách? K rizikovému chování vztahujícímu se k počítačovým hrám zatím neexistuje legislativní rámec. Jediný dokument vztahující se nejbliže k řešenému tématu je *Metodické*

¹⁰²*Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, verze platná od 1. 9. 2013. Dostupné z: www.msmt.cz/file/29408/download/

doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí a mládeže. Dokument byl zpracován Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy. V dokumentu se tématu věnuje příloha č. 15 – *Netolismus*. Výhradně jen příloha zmiňovaného dokumentu se věnuje řešené problematice. Již jsme upozornili, že oblast netolismus se nesoustředí pouze na počítačové hry, ale taktéž na sociální sítě, internetové služby, mobilní telefony, televize a jiné. Neexistuje žádná metodická opora, která by se samostatně zabývala problematikou počítačových her.

Jaký způsob prevence nám tento metodický dokument navrhuje? Nejdříve je nutné uvědomit si rizikové faktory pro vznik netolismu: nedostatek rodičovské kontroly, nedostatečná nabídka variant trávení volného času, poruchy chování, uzavřenost, úzkost, deprese. Na základě těchto rizikových faktorů byly vygenerovány faktory protektivní, na které by se prevence měla zaměřit: rozvinutí rodinných vazeb, podpora aktivit v komunitě i na škole, včasná diagnostika poruch chování a podpora jedince k sebevědomí. Zásadní by měla být důvěryhodná síť partnerů (školy a rodičů), právě spolupráce těchto aktérů je podmínkou efektivní prevence. Dalšími aktéry, kteří vstupují do procesu prevence, jsou zařízení poskytující odbornou pomoc, jimiž jsou pedagogicko-psychologická poradny, střediska výchovné péče, odborná zdravotnická zařízení a jiné například nestátní organizace orientované na danou problematiku.¹⁰³

Velice důležitým postupem v prevenci netolismu je pozorování rizikového chování pedagogem. Základními projevy jako jsou unavenost, nervozita, změny v chování, zhoršení prospěchu se musí dostat do hledáčku učitelů. Pedagog by měl být vnímavý k těmto signálům a nepodceňovat je. Metodický dokument uvádí zajímavou informaci týkající se činnosti pedagoga na škole, a to že „*provádět úspěšné intervence týkající se problematiky netolismu nespadá do jeho kompetencí. V této oblasti musí být pedagog především dobrý a citlivý pozorovatel, který si všímá varovných a nežádoucích změn v chování svých žáků.*“¹⁰⁴ Je to pedagog, který by měl zprostředkovat kontakt s odbornými zařízeními. Základním doporučením je vést žáky k zdravému vývoji.

¹⁰³ŽUFNÍČEK, Jan. Co dělat, když – Intervence pedagoga: Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept. Příloha č. 15 – Netolismus. In: *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. č.j. 21291/2010-28. Dostupný z: www.msmt.cz/uploads/Priloha_15_Netolismus.doc

¹⁰⁴Tamtéž.

Shrnutí

Dosud jsme zformovali přehledovou studii všech důležitých oblastí v problematice počítačových her a jejich prevence. Uvedli jsme na pravou míru terminologii sociálně patologických jevů a rizikového chování, předložili výčet různých typů počítačových her a definovali jsme adolescenty jako nejrizikovější skupinu, která je nejnáchylnější k ovlivnění počítačovými hrami. Nejzávažnějšími následky užívání počítačových her jsou zdravotní rizika pohybového aparátu, obezita, zrakové obtíže, epilepsie a virtuální nevolnost. Zmiňovali jsme také rizika sociální izolace hráčů, závislosti a problematické nahlížení na agresi v digitálních hrách.

V oblasti preventivní jsme definovali základní pojmy specifické a nespecifické prevence. Upozornili jsme na důležitost správné organizace a smysluplného užívání volného času. Uvedli jsme stručný přehled systému prevence v České republice a legislativní ukotvení řešeného tématu. Vyjmenovali jsme hlavní aktéry preventivního procesu jako školního metodika prevence, výchovné poradce, třídní učitele a odborné organizace zabývající se prevencí. Vymezili jsme základní preventivní dokumenty prevence a jejich vliv na vyučovací procesy školy. Závěrem oddílu jsme se soustředili na řešené téma počítačových her v preventivní činnosti škol, kde jsme upozornili na nedostatečné podchycení tématu počítačových her v metodických doporučeních.

4. Výzkum

4.1. Cíl výzkumu

Na základě prostudované odborné literatury a v souladu se závěry teoretické části této práce je cílem výzkumu zjistit, jakým způsobem uskutečňují školní metodikové prevence primární prevenci sociálně patologických jevů v počítačových hrách na základních a středních školách v Hradci Králové. Cíl výzkumu jsem si vybrala z toho důvodu, že se domnívám, že mu není v české odborné literatuře ani v praxi výchovně vzdělávacích pracovníků věnována dostatečná pozornost. Dle mého názoru je důležité upozornit na tuto často opomíjenou hrozbu a předložit ucelený koncept stavu realizace prevence rizikového chování v oblasti počítačových her na vybraných školách v Hradci Králové.

4.2. Design výzkumu

V rámci svého výzkumného šetření jsem zvolila kvalitativní metodu výzkumu. Důvodem jsou možnosti, které mi můžou kvalitativní zkoumání přinést. Umožňuje porozumění a odkrytí toho, co je podstatou jevů, o kterých toho mnoho nevíme, můžeme díky němu získat nová stanoviska k těmto jevům.¹⁰⁵

Kvalitativní výzkum má k dispozici širokou škálu metod a technik, kterými můžeme danou problematiku zkoumat. Existují různé typy kvalitativního výzkumu: analýza případů, analýza dokumentů, výzkum jednání, terénní výzkum, kvalitativní experiment, rozhovor, skupinová diskuze, zúčastněné pozorování, etnografický terénní výzkum a jiné. Kvalitativní přístupy se zaměřují na jednotlivé případy, které zkoumají do hloubky. Kvalitativní výzkum je proces, který se mění a vyvíjí, zdůrazňuje souvislosti mezi událostmi, situacemi a jevy, ve snaze nejlépe pochopit zkoumanou realitu.

Ve výzkumné části mé práce jsem použila kvalitativní přístup, protože nejlépe vyhovuje charakteru zkoumání. Jan Hendl ve své knize Úvod do kvalitativního výzkumu poznamenává, že „Kvalitativní výzkum se provádí nejčastěji jako intenzivní kontakt s terénem nebo životní situací.“¹⁰⁶ Josef Maňák o kvalitativním přístupu dodává „Kvalitativní výzkum v humanitních vědách označuje různé přístupy (metody, techniky) ke zkoumání pedagogických jevů, kdy do popředí nevystupuje kvantifikace empirických

¹⁰⁵STRAUSS, Anselm a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999, s. 11.

¹⁰⁶HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 43.

dat, nýbrž jejich podrobná kvalitní analýza.¹⁰⁷ Jedná se tedy o nestatistické zpracování získaných informací, které nám umožňují nahlédnout hlouběji pod povrch zkoumaných jevů.

4.3. Metoda výzkumu

Ke sběru potřebných dat byla použita metoda polostrukturovaných rozhovorů, kterou hodnotím vzhledem k vybranému tématu zkoumání jako nejvhodnější. Použijeme-li tento způsob sběru dat, utváříme si jisté schéma, které je pro nás zavazující. Toto schéma upřesňuje oblasti, na které budou účastníci výzkumu dotazováni. Dle potřeby můžeme zaměnit pořadí tázaných oblastí, abychom z uskutečněného rozhovoru získali co možná nejvíce potřebných dat.¹⁰⁸

„U polostrukturovaného interview máme definované tzv. jádro interview, tj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat.“¹⁰⁹ Tento typ rozhovoru usnadňuje udržení linie interview a dovoluje dotazované osobě prosadit vlastní zkušenosti. Zároveň při polostrukturovaném rozhovoru kombinujeme prvky nestrukturovaného i plně strukturovaného interview, což činí z této metody dokonalý výzkumný nástroj pro aplikaci mnoha plánů výzkumu v rámci kvalitativního přístupu.¹¹⁰

Pro prohloubení znalosti primární prevence sociálně patologických jevů na základních školách bude dodatečně provedena analýza Minimálních preventivních programů škol, na kterých školní metodikové prevence působí.

4.4. Výzkumný vzorek

Výběr respondentů byl záměrný, zaměřila jsem se na skupinu školních metodiků prevence, tedy kategorii osob, které vykonávají preventivní činnost na školských pracovištích. Zkoumala jsem skupinu celkem pěti respondentů, každý z nich pocházel ze školy s odlišnými parametry, aby mohl výzkum přednést odlišné přístupy pro realizace preventivních procesů na vybraných školách. Po dohodě s respondenty budou důvěrné informace podléhat anonymitě.

¹⁰⁷MAŇÁK, Josef. *Cesty do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004, s. 22.

¹⁰⁸MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, s. 159.

¹⁰⁹Tamtéž, s. 160.

¹¹⁰ŠVARÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 160.

Použila jsem účelový výběr vzorku, který spočívá v tom, že jsem bez použití jakýchkoliv dalších metod vybrala účastníky výzkumu podle toho, zda splňovali kritéria, která jsem stanovila, a zda s účastí ve výzkumu souhlasili.¹¹¹ Kritériem výběru bylo, že potenciální respondent musel vykonávat funkci školního metodika prevence na základní nebo střední škole v Hradci Králové. Zároveň pro hodnověrnost výsledných údajů jsem usoudila, že bude lepší vybírat respondenty s minimální zkušeností pěti let na pozici školního metodika prevence na dané škole.

Cíleně byly zvoleny tři základní a dvě střední školy. Základní školy se liší ve svém kapacitním uspořádání. Prezentujeme tedy malou základní školu (výuka maximálně 300 žáků), středně velkou základní školu (od 500 do 600 žáků) a velkou základní školu (od 800 žáků). Střední školy byly vybrány na základě odlišnosti ve svém zaměření a to na gymnázium a střední odbornou školu, která je spojena s učilištěm.

Respondent A

Respondent A je školní metodik prevence působící na veřejné středně velké základní škole v Hradci Králové. Kapacita školy pro výchovně vzdělávací proces žáků je v současné době přibližně 500 míst. Respondent pracuje v resortu školství 20 let a jako školní metodik prevence působí od roku 2002. V roce 2007 respondent vystudoval Specializační studium pro metodiky prevence na fakultě adiktologie Karlovy univerzity v Praze. V současnosti kromě funkce školního metodika prevence zastává na škole pozici třídního učitele, učitele Českého jazyka a Výtvarné výchovy.

Respondent B

Respondent B působí jako školní metodik prevence na veřejné střední odborné škole a učilišti v Hradci Králové. V resortu školství se pohybuje již od roku 1975 a funkci školního metodika prevence zastává od roku 1989. Přibližně v roce 2005 vystudoval respondent specializované studium. Na škole působí nejen jako školní metodik prevence, ale také jako učitel specializující se na matematické obory.

Respondent C

¹¹¹ŠVAŘÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 34.

Respondent C působí na veřejném gymnáziu v Hradci Králové po deset let. Celkově v resortu školství přibližně 15 let. Pozici školního metodika prevence na škole zastává od roku 2008. Pro potřeby školního metodika prevence si byl respondent nucen dodělat specializované studium pro metodiky prevence. Na škole se specializuje na výuku Základů společenských věd a Dějepisu. Zároveň je dotazovaný také třídním učitelem.

Respondent D

Respondent D je školním metodikem prevence, výchovným poradcem, třídním učitelem a také pedagogem specializujícím se na výuku Občanské výchovy, Rodinné výchovy, Zeměpisu, Etické výchovy a Biologie. Respondenta můžeme lokalizovat na nejmenší zkoumané základní škole v Hradci Králové s kapacitou přibližně pro 300 studentů. Pozici metodika prevence zastává již 17 let a jako výchovný poradce pracuje 8 let. Vzdělání respondenta pro činnost metodika prevence v sobě zahrnuje program celoživotního vzdělávání Výchovné poradenství a Studium k výchovně specializačním činnostem – Prevence sociálně patologických jevů.

Respondent E

Respondent E zastává místo školního metodika prevence na největší zkoumané základní škole v Hradci Králové. V oboru školství působí 12 let. Funkci metodika prevence zastává taktéž dvanáct let. Vzdělání pro vykonávání pozice školního metodika prevence má specializační studium na Karlově univerzitě v Praze. Vedle pozice školního metodika prevence zastává místo třídního učitele a pedagoga specializujícího se na předměty Český jazyk, Občanská výchova a Dějepis.

V rámci výzkumu jsem uskutečnila pět individuálních rozhovorů, s každým účastníkem výzkumu jeden. Všichni participanti byli předem osobně nebo telefonicky kontaktováni a požádáni o účast ve výzkumu. Během kontaktu byl zároveň domluven termín, kdy rozhovor proběhne. Rozhovory byly realizovány v termínu od 2. 5. 2016 do 13. 5. 2016. Průměrná délka rozhovoru byla 50 minut. Na každém setkání jsem byla pečlivě připravena, aby rozhovor probíhal hladce a byla zachována kvalita výsledných údajů. Před začátkem výzkumného rozhovoru jsem předem poskytla základní strukturu otázek. Všichni rovněž byli informováni, že rozhovor slouží pro výzkum, který je

součástí mé diplomové práce. Uvedla jsem důvody výběru tématu a cíle výzkumu. Všichni respondenti byli informováni, že rozhovor bude nahráván, následně přepsán a podlehne další analýze. Po dohodě s respondenty jsme uzavřeli dohodu o anonymitě, z toho důvodu ve výzkumu práce není možné nalézt jméno respondenta, pohlaví (všem je připsán mužský rod) a jeho přesné pracoviště.

V průběhu rozhovoru jsem se postupně dotázala na vše, co mě zajímalo, reagovala jsem na odpovědi každého participanta a doptávala se na fakta, která mě zaujala nebo která jsem potřebovala objasnit. Na konci setkání jsem každému dotazovanému poděkovala a zeptala se na případné dotazy či reflexi. Na závěr rozhovoru jsem participanty požádala o zaslání aktuálních Minimálních programů na osobní email.

4.5. Výzkumné okruhy

Na základě stanoveného cíle výzkumu jsem stanovila hlavní výzkumnou otázku (HVO). Pro hloubkové prostudování problému jsem otázku konkretizovala na dílčí výzkumné otázky (DVO). Ke každé dílčí výzkumné otázce jsem vytvořila několik otázek tázacích (TO), které bylo poté předány respondentům jako příprava pro nadcházející interview. Níže uvádím komplexní struktury výzkumných otázek:

- ***HVO: Jakým způsobem školní metodikové prevence realizují primární prevenci rizikového chování v oblasti počítačových her?***
 - ***DVO1: Jakým způsobem školní metodikové prevence realizují prevenci na školách?***
 - TO1: Jakým způsobem zjišťuje výskyt rizikového chování na Vaší škole? / Pokud by bylo zjištěno rizikové chování v oblasti počítačových her, jak byste postupovala?
 - TO2: Jaké metody a formy primární prevence byste konkrétně použil/a na tento typ rizikového chování?
 - TO3: Jaké preventivní materiály využíváte při prevenci tohoto rizikového chování?
 - TO4: Tvoříte materiály sám/a nebo využíváte již zpracované materiály od jiných subjektů? Proč?
 - TO5: Jakým způsobem jsou preventivní materiály finančně zajištěny?

- TO6: Do jakých výukových předmětů implementujete preventivní aktivity daného typu chování?

- *DVO2: Jak školní metodikové prevence hodnotí spolupráci s ostatními účastníky prevence (krajský školský koordinátor prevence, třídní učitelé, žáci, rodiče)?*
 - TO7: Mohl/a byste mi prosím popsat Vaši spolupráci s Krajským školským koordinátorem prevence?
 - TO8: Jak vypadá Vaše spolupráce s třídními učiteli na vaší škole?
 - TO9: Jak žáci reagují na preventivní aktivity během hodiny, případě během projektového dne?
 - TO10: Informujete rodiče o stavu rizikového chování na škole a popřípadě během jaké příležitosti je informujete?
 - TO11: Jak zareagujete, kdyby k Vám přišel rodič jednoho z žáků pro pomoc, protože si myslí, že se u jeho dítěte tento rizikový jev vyskytl?
 - TO12: S kým máte navázanou dobrou spolupráci v oblasti primární prevence?

- *DVO3: Jaká úskalí vidí školní metodikové prevence v prevenci sociálně patologických jevů v počítačových hrách?*
 - TO13: Vidíte nějaká úskalí při realizaci prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách?
 - TO14: Myslíte si, že je třeba dalšího vzdělávání školních metodiků prevence v problematice rizikového chování v počítačových hrách?

- *DVO4: Objevuje se téma primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách v Minimálním preventivním programu na dané škole?*
 - TO15: Objevuje se námi řešené téma v Minimálním preventivním programu Vaší školy?
 - TO16: Pokud byste musela implementovat zkoumané téma do Minimálního preventivního programu, jak byste postupovala?
 - TO17: S jakými problémy se potýkáte při tvorbě Minimálního preventivního programu?

Rozhovory byly velice individuální a ke každému z respondentů bylo potřeba přistupovat odlišným způsobem. Většina respondentů hbitě odpovídala na tázané otázky, jiné participanty jsem musela dodatečnými otázkami popouzet, abych získala potřebné informace.

4.6. Analýza a interpretace

Po všech úpravách jsem začala rozhovory analyzovat podle vhodné techniky zakotvené teorie, jimiž je otevřené kódování. Jedná se o metodu konceptualizace údajů, čímž míníme rozbor věty či odstavce a určení pojmenování každé myšlenky, události nebo případu, jedná se o techniku vyhledávání a označování určitých jevů v textu.¹¹² Nejprve jsem si několikrát přečetla přepsaný rozhovor. Během čtení jsem v textu vyhledávala témata, která jsem zhodnotila jako podstatná. Pomocí funkce v textovém editoru umožňující vkládání komentářů jsem vpisovala označení daného tématu. Pro každé téma byl použit konkrétní kód, který měl podobu několika slov či věty z dané části textu. V některých případech vycházel název kódu z obsahu konkrétní části textu.

Například „*Materiály vůbec netvořím sama. Vůbec na to není čas.*“ Téma bylo označeno kódem **problém prevence - časový limit**, ale rovněž kódem **tvoreni preventivnich materiálu**. Jakmile se během kódování objevilo další téma s podobným obsahem, označila jsem ho obdobným, popřípadě identickým kódem. V další úrovni kódování jsem tak dokázala určit, že se jedná o stejný obsah. Označila jsem tímto způsobem všechny přepisy a výsledkem byla řada kódů postihujících podstatná témata rozhovorů.

Kódy získané během otevřeného kódování je potřeba seskupit podle podobnosti, abychom neskončili s obrovským množstvím pojmů. Mělo by tedy dojít ke sdružení pojmů patřících ke stejnému jevu do širších skupin, kategorií. Jednotlivé kategorie reprezentují konkrétní jevy, které je nutné pojmenovat. Díky pojmenování je pak snazší určit, které skupiny kódů spadají pod každou kategorii.¹¹³

V této etapě kódování jsem sdružovala základní kódy, které jsem shledala jako tématicky shodné do širších kategorií. Pokud se objevil kód zapadající do více skupin, byl zapsán ke každé z nich. Jednotlivé kódy i kategorie jsem několikrát přesouvala a

¹¹²ŠVARÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 211.

¹¹³Tamtéž, s. 221-222.

upravovala, aby výsledný seznam odpovídal obsahům výzkumných rozhovorů. V rámci otevřeného kódování a následné kategorizace dat obsažených v rozhovorech jsem stanovila čtyři základní kategorie: reálná prevence, úskalí prevence, význam spolupráce a možná řešení.¹¹⁴

4.7. Kategorizace

4.7.1. Reálná prevence

Problematika primární prevence sociálně patologických jevů, jak jsme poukázali v předchozích kapitolách, není zcela definována, přesto jsou školní metodikové prevence nuceni se s rizikovým chováním v oblasti počítačových her na školách vypořádat. Jakým způsobem tedy realizují prevenci tohoto problematického jevu? Realizují ji vůbec?

Doslova všichni respondenti striktně přiznali, že na jejich školách se konkrétně na tento negativní jev neorientují. Rovněž zjišťování výskytu sociálně patologických jevů v počítačových hrách se nerealizuje na žádné z dotazovaných škol. Metodikové prevence souhlasně tvrdí, že se soustředí především na rizikové chování, které je viditelné, se kterým mají zkušenost a jsou na ně materiálně i znalostně připraveni. To že se na škole vyskytne námi zkoumaný jev, se metodikové prevence dovědí buď od spolužáků, nebo od rodičů žáka „*Když se rodič zmíní, prostě že to řekne rodič, jinak dítě samo nepřijde.*“ Mezi nejčastěji se vyskytující patologický jev na zkoumaných školách patří šikana, záškoláctví, poruchy příjmu potravy.

Všichni tázaní metodikové prevence se alespoň jednou během své praxe setkali s případem rizikového chování v oblasti počítačových her. Mezi hlavní projevy žáků mající problém s hraním počítačových her patřila ospalost žáků během vyučování, zhoršení prospěchu, pozdní příchody a především záškoláctví, na kterém se shodli všichni dotazovaní.

Všichni respondenti řadí mezi hlavní aktéry preventivního procesu školní metodiky prevence a výchovné poradce. U dalších subjektů prevence docházelo k nepatrnému rozdílu u respondentů základních a středních škol. Základní školy upozorňovali především na důležité postavení rodičů, někteří je dokonce chápali jako nejúčinnější aktéry prevence. Jedna ze základních škol má vytvořený interní tým pracovníků, kteří řeší závažnější riziková chování, do týmu patří školní metodik

¹¹⁴Příloha B – Otevřené kódování: respondent B

prevence, výchovný poradce, třídní učitelé a ředitel školy. Přístup středních škol byl odlišný, rodiče spíše chápali jako nedůležitou součást procesu. Na odborné škole byly důvodem vysoký věk žáků, kteří často žijí mimo svůj domov, například v domovech mládeže (internát), popřípadě si zakládají již vlastní rodiny. Na gymnáziu je situace podobná, ale respondent upozorňoval taktéž na problematiku přístupu rodičů s výskytem jevu u svých dětí. Rodiče výskyt jevu chápali jako své selhání a raději se od prevence celkově distancovali.

Zajímavé bylo zjištění, kdo podle metodiků patří do cílové skupiny pro primární prevenci našeho rizikového chování. Pouze nejmenší základní škola upozornila, že se během výuky na druhém stupni o problematice počítačových her okrajově zmíní. *„Já třeba teďka v šestce měl/a nebezpečí sociálních sítí, takže spíš jako facebook, kyberrooming a tyhle věci, než že bychom jsme řešili přímo počítačové hry, ale když mám závislosti v osmičce, tak samozřejmě zmiňuji, co jsou virtuální drogy ...“* Dotazované základní školy se v této oblasti soustředí především na jevy jako je kyberšikana, sex v kyberprostoru, úskalí internetu a negativní projevy na sociálních sítích. Středně velká základní škola se soustředí především na problematiku agrese v 6. ročnících a kyberšikany v 7. ročnících, rovněž upozorňuje, že tento jev mají zahrnut v programu zdravého životního stylu a že jsou vždy v něčem přidané, přesto jako samotnému tématu se během výuky nevěnují.

V jakých vyučovacích předmětech je prevence počítačových her zahrnuta, nebo se zde okrajově objevuje? Často se objevuje v podobě vedení žáků ke zdravému životnímu stylu. Na prvním stupni základních škol to jsou předměty jako Prvouka, Český jazyk. Dále na druhém stupni je to Výchova k občanství a Výchova ke zdraví. Na středních školách se pak vyskytuje během výuky Základů společenských věd, Biologie, Informační a výpočetní techniky a Dějepisu. Na základních školách jsou velice oblíbené také projektové dny, důvodem je komplexní věnování se konkrétní problematice a postihnouti všech možných proměnných, mezi kantory je oblíben z důvodu jasného časového vytyčení a nezasahování do běžné výuky. Na největší zkoumané základní škole jsou projekty též velice populární. *„Projektové dny velice rád/a realizuji ... přijdou mi, že dávají žákům možnost se lépe vcítit do tématu a porozumět mu. ... Na konci dne pak s žáky diskutuju. Snažím se u nich vyvolat zvědavost po nových informacích a prohlubovat u nich kritické myšlení nad danou problematikou.“*

Přes apelující zjištění nedostatečného zahrnování prevence rizik počítačových her musíme být k metodikům prevence na základních školách ohleduplní, protože jak již jsme několikrát zmiňovali, problematika počítačových her a jejich prevence není ucelená a v resortu školství spíše dána do pozadí. Překvapující je zjištění, že alespoň dvě z dotazovaných základních škol jsou schopny do výuky téma zařadit, i když v menší míře, než bychom si představovali.

Velkým překvapením bylo zmapování situace na středních školách, které se nejenže na prevenci našeho jevu vůbec nesoustředí, ale pokud vůbec v některých ročnících prevence probíhá, tak se jedná o prevenci nespécifickou v podobě adaptačních kurzů. Obě střední školy souhlasně zmínily, že se prevence na jejich školách objevuje především u 1. ročníků v podobě adaptačního kurzu na začátku školního roku. Žáci odborné školy si pak mají možnost během druhého ročníku zúčastnit sportovního kurzu. Bohužel jsou tyto kurzy zaměřeny jen na vztahy, nikoli na potírání negativních jevů v oblasti počítačových her či celkově virtuálního světa (internet, sociální sítě, televize, mobilní telefony). Již v teoretické části jsme upozornili na fakt, že se tento jev objevuje jak na školách základních, tak na školách středních.

Dotazované základní školy se, jak už bylo zmíněno, neorientují na potírání rizik počítačových her, ale jejich snahou je výchova ke zdravému životnímu stylu. Z toho tedy vyplývá, že pokud se školy vůbec zabývají prevencí rizik počítačových her, tak pouze jejich negativních důsledků, které zmiňujeme v teoretické části: obezita, agrese, sociální vztahy atd. Tyto projevy mohou být způsobeny i jinými patologickými jevy na škole, a tudíž k nim metodikové přistupují velice obecně. Jedná-li se o patologické chování v oblasti počítačových her, běžná intervence nestačí a tento v současnosti stále se rozšiřující jev musí být na základních a středních školách ošetřen.

Všechny školy využívají pomoc nějaké organizace, která jim v určité míře pomáhá realizovat preventivní aktivity na školách. Na všech tázaných školách se objevuje preventivní činnost ze strany Policie České republiky, která je velice oblíbená jak mezi metodiky prevence, tak mezi žáky. Metodikové prevence u strážníků Policie, kteří přicházejí přednášet žákům, preferují především to, že přednášky jsou na profesionální úrovni a jsou zdarma. Problém však vidí v časových možnostech strážníků, kteří jsou zaměstnáni jinými povinnostmi. Metodikové prevence by samozřejmě potřebovali jejich služby využít co možná nejvíce. Největší návštěvnost ze všech

respondentů měla odborná škola, kterou Policie navštěvuje dvakrát ročně, pokud se zadaří.

Mezi další oblíbené organizace v oblasti primární prevence metodikové zmiňovali například organizaci PROSTOR PRO a SEMINARIS. Služby těchto organizací naopak nevyužívají střední školy a nejmenší základní škola, důvodem je vysoká finanční náročnost služeb těchto organizací. U dotazovaných středních škol byl důvodem nejen finanční limit škol, ale také fakt, že tyto organizace upřednostňují hlavně práci se základními školami. Dále metodikové zmiňují spolupráci s organizacemi jako je DOMINO, Pedagogicko-psychologická poradna, organizace MOZAIKA, škola SION nebo například společnost Návrat.

Primární prevence jakéhokoli rizikového jevu musí být především efektivní. Zajímalo mě tedy, jaké metody a formy prevence metodikové využívají při své práci. Metodikové zmiňovaly nástroje pomáhající se zjišťováním rizikových jevů jako je například autoevaluace, pracovní tým na škole, sociometrie, organizace s preventivní činností. V rámci výuky pak měly preventivní činnosti formu práce s textem, práce ve skupinkách, analýzy článků z novin, porovnávání, diskuze nad řešeným tématem, psaní skupinové práce, hraní scének, projektové dny, besedy, komunitní kruh, sociohry, prožitkové aktivity, referáty, individuální práce, adaptační kurzy, sportovní kurzy, školy v přírodě, mimoškolní kroužky, preventivní materiály (brožury, fotografie atd.). Velice zajímavý byl přístup metodika prevence na nejmenší dotazované základní škole, který nekladl meze své kreativitě a zprostředkoval prevenci formou návštěvy divadelního představení. *„Loni jsme to řešili hodně formou divadla. Byly jsme třeba na novodobém představení Romeo a Julie. To je na novou dobu, je tam závislost na solárko, závislost na notebooku, závislost na cokoli, tam se ty počítačové hry taky objevily. Takže to spíš řeším takovou formou, přes kulturu.“*

Všichni metodikové prevence se shodli na tom, že z jejich pohledu jim přijde, že žáky preventivní aktivity baví a líbí se jim. Úsměvný a podle nás pravdivý byl názor metodika prevence, opět na nejmenší základní škole, ohledně působnosti organizací soustředící se na prevenci. *„On když jsem občas někdo přijde, tak děti to berou, že se fláknou a neberou to až tak vážně.“* S tímto názorem musím souhlasit, již při vzpomínce na má léta na základní škole jsme brali příchod těchto organizací jako podnět pro odpočinek a nic nedělání. Možná by bylo věcné nepodsouvat dětem jednou či dvakrát ročně přednášky od těchto institucí, ale pracovat s prevencí během výuky každého

předmětu, nenápadným způsobem, že si to žáci často sotva uvědomí, spíš nenásilnou cestou.

Právě metodik prevence na nejmenší základní škole se ukázal být velice kreativní a schopen nejefektivněji zvládat rizikové jevy. Zároveň se mi líbí i jeho přístup během výuky. *„Já jim nechci tu techniku pořád podsouvat, já chci aby komunikovali, protože ta virtuální komunikace začíná strašně převyšovat tu normální. Oni už to za chvíli budou brát jako nepostradatelnou věc. ... Snažím se trochu aspoň v tý občance víc komunikovat lidsky a ne přes tu techniku.“*

4.7.2. Úskalí prevence

Nezákladnějším problémem prevence rizikového chování v počítačových hrách je její minimální realizace na škole. Z uskutečněných interview vyplývá, že pouze menší základní škola informuje, během výuky dvou vyučovacích hodin na druhém stupni o úskalích počítačových her. Nejhuře jsou na tom střední školy, které se sotva věnují primární prevenci jako takové, a jak vyplynulo z rozhovorů, ani na jedné střední škole se primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách neimplementovala do výuky ani do jiných výchovně vzdělávacích oblastí. Předpokládaným důvodem této nesouměrné situace je časová zaneprázdněnost pedagogů a rovněž nutnost zvyšování odbornosti žáků středních škol a připravovat je na budoucí pracovní nasazení. Výsledkem je strategie středních škol, které se snaží, aby jejich žáci pojmuli co možná nejvíce informací, co mohou.

I přesto že jsme u předchozí kategorie podrobně popsali prevenci na základních školách, jednalo se spíše o obecné poznatky, které mi byly sděleny od respondentů. Tázaní metodikové prevence se během rozhovorů snažili velice zobecňovat veškeré postupy, a to i při neustálém dotazování na konkrétní metodu. Předpokládám, že hlavním důvodem je téměř nulová zkušenost se zkoumaným jevem. Tudiž se respondenti snažili své postupy univerzalizovat tak, aby se daly použít na kterýkoli vyskytující se patologický jev. Nemůžeme metodikům křivdit, protože jak víme z teoretické části, metodika prevence počítačových her je doslova a do písmene v plenkách.

Výraznými problémy prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách jsou časové možnosti metodiků prevence. Všichni respondenti souhlasně odpověděli, že by se prevenci rizikového chování v oblasti počítačových her věnovali, ale vyučování je již tak přeplněné informační stránkou věci, že pokud zbyde čas na preventivní aktivity,

věnují se učitelé spíše zlepšování oblasti zdravých vztahů ve třídě, nikoli problematice počítačových her. I práce mimo výuku je pro metodika prevence časově vyčerpávající. Důvodem je hlavně to, že všichni dotazovaní metodikové prevence zastávají na svých školách několik pozic. Tři metodici prevence pracují současně na pozici výchovného poradce a dále například jako třídní učitelé nebo učitelé specializující se na výuku konkrétních předmětů. Pouze na středně velké základní škola a odborné střední škole nevykonávali školní metodici prevence pozici výchovného poradce.

Tento jev se na českých školách vyskytuje více než častěji. Důvodem je především finanční limit daný školou. Škola již nemá finanční zdroje na zaměstnání nového pracovníka, a tudíž raději přispěje na zvýšení kvalifikace jednoho ze svých stávajících pracovníků. Pro školu to má mnoho výhod, ušetří peníze, nemusí přijímat nového zaměstnance, který by již tak ztenčil finanční rozpočet školy, a zároveň budou mít splněnou zákonnou povinnost o přítomnosti školního metodika prevence na škole. Negativní vliv této školské politiky ale ovlivňuje především pracovní výkonnost pedagoga odpovědného za prevenci a kvalitu prevence jako takové. Byl by značný rozdíl v práci metodika prevence, jehož náplní práce by byla pouhá starost o primární prevenci na celé škole, než u metodika prevence, který je již zavalen vyučovacími povinnostmi a do již tak nabytého rozvrhu musí implementovat preventivní činnosti celé školy. Zároveň si respondenti stěžovali na neustále se zvyšující agendu papírování, která jim vysaje velké množství času a často se musí věnovat problému i mimo školu.

„Největší problém je určitě v čase. Pak určitě ve finančním zajištění. Kdybych nepsal/a granty, tak vůbec na tohle to všechno nemáme peníze ... Jak se bavíme s kantory, tak ty peníze na to prostě nejsou. To je prostě kupička, to by zase řekl ředitel, jak to je. Ten má rozškatulkované peníze, co na co může použít ... Takže je jasné, že ředitel spíš zajistí materiál, učební pomůcky než prevenci.“

Vedle časových problémů jsou právě finanční limity škol dalším závažným úskalím, se kterým se primární prevence potýká. Problémy s financováním preventivních aktivit a nedostatečné množství preventivních materiálů, mají všechny dotazované školy. Prevence jako taková je finančně podpořena například Magistrátem Hradec Králové nebo Krajským úřadem. Školy jsou také neustále nuceny žádat o finanční podporu ve formě grantu, nicméně mnoho škol tento grant nezíská a je odkázána na volně přístupné preventivní materiály. Velice překvapivé bylo zjištění, že u několika respondentů zazněla intervence ze strany společnosti O2, která zadarmo poskytuje především preventivní

materiály v oblasti rizikového chování na internetu. Metodikové prevence jsou často odkázáni právě na pomoc od společností jako je O2, ale také na vlastní kreativitu, kterou do preventivního procesu vnesou.

Velmi překvapivým zjištěním bylo, že nejmenší dotazovaná základní škola poskytuje na prevenci minimální finanční prostředky, a tudíž je metodik prevence nucen kreativně vymýšlet, sbírat a produkovat nové formy preventivních materiálů a aktivit. Samozřejmě zde můžeme oponovat tím, že se jedná o menší základní školu, kde metodik prevence má na starost méně žáků než na ostatních dotazovaných školách. Přesto právě metodik prevence na této škole zastává nejvíce pozic na škole i mimo ni ze všech dotazovaných. Bylo by velice zajímavé zjistit, jestli tento jev platí i u jiných základních škol nebo jestli se jedná o osobnostní ladění metodika prevence, jeho schopnost efektivně si zorganizovat svůj harmonogram a přistupovat k prevenci svědomitě.

Zajímavý byl i poznatek středně velké základní školy, která dle mého názoru stojí v úrovni prevence hned za výše zmiňovanou školou. Metodik prevence se mi přiznal, že úroveň preventivních procesů na škole velice ochabla po odchodu školního psychologa. Po zjištění více informací mi bylo sděleno, že bývalý školní psycholog musel odejít z důvodu nedostatečné finanční podpory ze strany škol, které školního psychologa platily. Zaměstnávaly ho přibližně čtyři hradecké školy, které si rozdělily jeho financování mezi sebe. Bohužel některé školy upřednostnily financování jiných oblastí a o školního psychologa přišly. *„Měli jsme i psychologa na škole, takže to bylo ideální období, ale už na to nejsou peníze ho platit dál. ... On tady byl tři roky, naučily se za ním děti chodit samy a všechno to běželo jak na drátkách. ... po té době, co už ho nemáme, se začaly objevovat problémy.“*

Možnosti služeb školního psychologa by využily i obě dotazované střední školy, ale stejně jako v předchozím případě nejsou na jeho zaměstnání peníze.

Zarážejícím faktem je i situace na středních školách, které shánějí peníze na realizaci adaptačních a sportovních kurzů, které si částečně žáci hradí sami. Právě tyto kurzy jsou bezmála jedinou preventivní činností na dotazovaných pracovištích.

Pozoruhodnou problematickou položkou v oblasti prevence je také přístup aktérů k oblasti počítačových her. Většina dotazovaných metodiků prevence si uvědomovala hrozby počítačových her a důležitost prevence této oblasti na jejich školách. Přesto nedostatečná informovanost a laxní přístup metodika na odborné škole byl více než zarážející. *„My jsme střední škola, to je spíš jako podle mě záležitost základních škol.“*

Tady už přicházejí, že bud' teda jsou závislí nebo teda myslíme si, že už se do toho nedostanou.“ Právě tento přístup pomáhá rozmáhání sociálně patologických jevů na středních školách, kde metodikové prevence, ale i kupříkladu celý pedagogický sbor, nevidí smysl preventivních činností na jejich pracovištích, ale upřednostňují proces informačně vzdělávací. Samozřejmě nemůžeme tento fakt generalizovat na všechny střední odborné školy v České republice, ale můžeme ho lokalizovat na konkrétní škole v Hradci Králové. Naopak tázání metodikové prevence základních škol mají zájem o péči a preventivní činnosti na škole. Lze také vidět, že jsou schopni více méně efektivně reagovat při výskytu rizikového chování.

Vedle přístupu školních metodiků prevence k oblasti prevence počítačových her můžeme zmínit i pohled rodičů na výskyt jevu u svých ratolestí. Například rodiče žáka studujícího na gymnáziu v Hradci Králové se po výskytu rizikového chování cítili zahanbeně. Chápali situaci jako vlastní selhání. Naopak na velké základní škole si rodiče často přijdou pouze postěžovat, že jejich dítě hraje moc často hry, ale žádné rady od metodiků nechtějí. Častým krokem rodičů je následný zákaz hraní her a vypnutí elektrického proudu doma, tímto postupem si rodiče myslí, že hrozbu odstranili. *„No a většinou prostě vím, že rodiče třeba vypli proud klukovi, aby si nemohl zapojit počítač. ... on byl mazanej, třeba si nařídil budík na tři ráno a hrál. Tam na to ale rodiče přišli a vypli doma proud.“* Většinu lidí by se mohl tento postup zdát neefektivnější, přesto si musíme uvědomit vynalézavost dnešních dětí, které často doma také mají notebooky na baterie, hry mohou hrát také na mobilních telefonech, tabletech, přes televizi atd. Možností je celá řada. *„Oni rodiče ho jdou zkontrolovat, jestli náhodou nehraje hry na počítači, a on aby je zmátl, tak si vypne obrazovku a tak to vypadá, že je počítač vypnutý.“*

Přesto největší problém sledujeme v přístupu Ministerstva školství, které nejenže není schopné vydat potřebnou legislativní a metodickou oporu pro potírání tohoto rizikového jevu, ale zároveň není schopno konstruktivně vyškolit své metodiky prevence, tak aby byli schopni tomuto jevu účinně předcházet nebo ho alespoň identifikovat. Všichni dotazovaní školní metodici prevence poukázali na úskalí spojené se zjišťováním řešeného jevu na škole. Pokud za nimi někdo osobně nepříjde, například žák, třídní učitel či rodič, metodik není schopen zjistit, jestli se na škole něco děje. Zároveň metodici ani nemají možnost se hlouběji zajímat o tento jev, protože i v odborné literatuře si můžeme všimnout nerozhodnosti v definování a hledání hranice toho, co již

je závislost na hraní počítačových her a co stále patří do vášnivé hráčské nátury. Právě skrytost tohoto jevu, nedostatečná informativní základna a neschopnost včasné intervence ze strany aktérů prevence chápeme jako zásadní problém.

Školní metodikové nemají čas žákům vysvětlit rizikovost hraní počítačových her, a pokud ano, nemají finančně zajištěné kvalitní preventivní materiály. V nejhorším případě jim nepřijde ani důležité tuto látku probírat. Přesto si většina tázaných metodiků prevence rizikovost uvědomuje. Upozornili jsme na problematický přístup metodika střední odborné školy, i když víme, že na obou dotazovaných středních školách je prevence minimální, metodik prevence působící na hradeckém gymnáziu dokázal, že si uvědomuje hrozbu, kterou mohou počítačové hry přinést. *„Malé zkušenosti a v důsledku malá schopnost předvídat důsledky počátečního nevinného zájmu, stejně jako přirozeně malá zodpovědnost za důsledky závislého chování, činí věk 15 až 19 let nejrizikovějším pro vznik závislého chování. Žáci podceňují riziko vzniku závislosti a nejsou příliš argumentům přístupní, zvláště když nabídka počítačových her je široká a reklama je prezentuje jako nevinné, zajímavé, zábavné a osobnost rozvíjející. Prevence by měla být především směřována na rodinu.“*

4.7.3. Význam spolupráce

Představa spolupráce mezi jednotlivými aktéry preventivního procesu se shodovala u všech dotazovaných metodiků. Jakým způsobem tedy probíhá komunikace mezi školním metodikem prevence a žáky, rodiči, třídními učiteli a ostatními subjekty prevence?

Úroveň komunikace mezi žáky a metodiky prevence je velice individuální. Na každé škole záleží na rozsahu vazeb s žáky, které si metodik sám řídí. Pokud bude metodik chtít, dle mého názoru si dokáže získat důvěru žáků, a tudíž pak žáci nebudou mít problém za ním v ošemetné situaci přijít. Dalším důvodem může být to, že se žák za svoje chování stydí nebo hlavně skutečnost, že nechápe problém jako rizikový. Všichni dotazovaní metodikové, kteří se již setkali alespoň s jedním rizikovým chováním v oblasti počítačových her, byli o hrozbě informováni okolím postihnutého žáka, hlavně spolužáky a rodiči studenta. V žádném případě nenastala situace, že sám žák přišel za metodikem a svěřil se mu s problémem hraní počítačových her.

Metodikové se téměř shodně vyjadřují ke komunikaci a informování rodičů žáků. Informace jsou rodičům předávány na pravidelných rodičovských schůzkách nebo na

webových stránkách školy. Pokud se vyskytne na škole rizikový jev, metodikové rodiče postiženého žáka informují skrze email, telefonicky popřípadě korespondencí.

Zkušenosti s úskalími v komunikaci měl respondent působící na střední odborné škole, který upozornil na problém věkového rozložení žáků. Často se stává, že studentům je již osmnáct let, a tudíž musí respektovat přání žáků samotných. V případě, že si nebudou přát informovat o rizikové situaci rodiče, jsou v právu. Dalším důvodem je časté ubytování studentů na internátech či v soukromých bytech. V tomto případě je prevence ze strany rodičů nulová.

Můžeme se setkat i se situací, kdy rodič bude proti intervenci ze strany školního metodika prevence a odmítne doporučené postupy a rady. *„A tam je ten problém, že jsme chtěli, aby se s ním pracovalo dál, ale tam prostě maminka byla proti. Když jsou rodiče proti, tak mi nemůžeme nic. Až kdyby ten kluk něco provedl, někomu ublížil, tak pak by to šlo přes OSPOD, ale jinak ne.“¹¹⁵*

Komunikace školních metodiků prevence a ostatních aktérů prevence je také důležitý prvkem pro správnou efektivitu preventivních procesů. Celkem jsou respondenti v oblasti komunikace s organizacemi zabezpečujícími preventivní programy spokojeni. Ve všech případech byla chválena spolupráce s Policií České republiky a také s organizací Mozaika. Střední školy preferovaly služby Pedagogicko-psychologické poradny, důvodem byla vytíženost jiných organizací a také jejich primární zaměření na základní školy. Naopak námi tázané základní školy byly s Pedagogicko-psychologickou poradnou nespokojeny, příčinou bylo vytížení zařízení individuálními prohlídkami.

Spolupráce s Krajským školským koordinátorem prevence byla hodnocena kladně. Metodikové si pochvalují pravidelný přísun informací, které jim chodí na mailové schránky. Rovněž informační schůzky jsou brány více než pozitivně. Obecně metodikové obdrží od krajského koordinátora prevence různé materiály, informace o konferencích a nových legislativních ustanoveních. Metodik prevence z nejmenší tázané školy byl zarmoucen nabídkami konferencí, kterou jsou placené i neplacené, taktéž přesvědčení metodika, že tyto konference nejsou dostatečně efektivní, preferoval by raději workshopy. Všichni metodikové prevence si myslí, že pokud by měli jakýkoli problém a obrátili se na Krajského školského koordinátora prevence, tak by jim vyhověl.

Dalším důležitým činitelem preventivního procesu na škole jsou třídní učitelé. Komunikace mezi třídními učiteli a metodiky prevence probíhá velice individuálně.

¹¹⁵OSPOD je zkratka pro Orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Respondenti se shodují, že učitelé za nimi chodí až v případě, že se vyskytne nějaký rizikový jev. Většinou se přijdou poradit jak postupovat nebo situaci přijdou pouze oznámit. Metodik prevence na střední odborné škole se mi svěřil, že by klidně zařadil řešené téma do prevence školy, ale školní vzdělávací program mají již tak přeplněný, že do toho jeho kolegové nepůjdou. V obou případech středních škol dochází k největší spolupráci s třídními učiteli během příprav adaptačních kurzů v prvních ročnících studia. Metodikové vymýšlí náplň kurzu a nad připravenými návrhy diskutují právě s třídními učiteli. Metodik prevence na střední odborné škole také upozornil na zajímavou myšlenku v oblasti množství preventivních aktivit na škole „ ... *zas toho nemůže být moc, to by zase ty učitelé na to reagovali negativně.* “

4.7.4. Možná řešení

Ptala jsme se metodiků prevence, jaký postup by použili, pokud by se na škole objevilo rizikové chování v oblasti počítačových her. Již jsme zmínili, že metodikové mají nedostatečné zkušenosti s tímto jevem a tudíž se snažili postup univerzalizovat tak, aby bylo možné ho použít na výskyt jakéhokoliv patologického jevu na škole. Právě univerzálnost postupu měla za následek totožné odpovědi respondentů. Metodikové prevence by při zjištění výskytu patologického chování v oblasti počítačových her okamžitě konfrontovali postihnutého žáka, soukromě by si s ním prodiskutovali žákovy problémy, popřípadě za přítomnosti například výchovného poradce nebo třídního učitele. Dalším postupem by bylo zkontaktování rodičů, se kterými by se osobně dohodli na dalším postupu, jak zabránit dítěti v hraní her. Pokud by se jednalo o závažný případ, metodikové by ihned rodiče odkázali na speciální pracoviště zabývající se touto problematikou.

Dalším postupem je obrátit se na ostatní aktéry prevence. „*No poradil/a bych se vlastně v ředitelně, s třídním, pozvali bychom rodiče a pak bychom se domluvili na dalších krocích a odborníka. Momentálně bych se asi obrátil/a na Mozaiku nebo na okresního metodika nebo na krajskýho, s těma komunikuju. A nebo kolegů, pár metodiků je mi blíž, tak těch bych se třeba zeptal/a, jestli to neřešili a co s tím udělali a jak to řešili.*“

Dalším možným řešením problémů v oblasti primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách je podávat preventivní aktivity žákům nenásilnou cestou. „*Mám spíš osvědčený, že děti spíš dělaj líp v takových těch*

nenápadných, kde si to tolik neuvědomujou, co řeší. ... to je spíš míň násilný. Jako já jim tady můžu dát dotazník o drogách, co vědí, ale co to pro ně jako je. Já jsem spíš na ty postoje, hodnoty a rizika, to je důležitý.“ Velice oblíbené jsou poté projektové dny, které preferují jak žáci, tak učitelé. Žák si výrazně prohlubuje své vědění o dané problematice a je nucen o ní kriticky přemýšlet.

Dalším důležitým faktorem pro zefektivnění prevence na škole je snížení pracovního úvazku školním metodikům prevence, zvýšení finanční odměny, cílená spolupráce s třídními učiteli, vytvoření pracovního týmu zabývajících se prevencí na škole. Metodik prevence na středně velké základní škole rovněž přišel s dobrým nápadem na zjištění úrovně výskytu sociálně patologických jevů v počítačových hrách mezi žáky. Dle jeho názoru by bylo nejefektivnější sestavit cílený dotazník právě pro oblast počítačových her, bohužel i tento metodik prevence upozornil na nedostatek času během vyučovacích hodin.

Dle mého názoru účinný postup navrhl metodik prevence z výše diskutované školy. „*Když rodič přijde, tak vždycky se zeptám, jestli mají ošetřeno, že má třeba omezený přístup k počítači. ... Takže to vždycky řešíme jako první, jestli vůbec mají omezený přístup a samozřejmě jim radíme. Musíme jim dát nějaké hodiny, nějaký čas na odpočinek, čas na počítač, čas naučení. Většinou se tohle to všechno odstraní.“* Právě organizaci časového harmonogramu žáka mimo školu chápu jako zásadní. Rozhodně není řešením dítěti zakázat hry úplně, ale vytyčit mu daný čas, ve kterém se jim může věnovat, aby měl možnost stihnout i další závazky jako příprava do školy, domácí povinnosti atd.

4.8. Analýza Minimálních preventivních programů

Úkolem této výzkumné části je analyzovat Minimální preventivní programy vytvořené našimi respondenty na vybraných školách. Cílem je nalézt námi řešené téma v programu a zjistit, jestli dokument obsahuje všechny potřebné náležitosti, které uvádíme v kapitole 3.5.2. Minimální preventivní program. Zároveň pokud to bude nutné, budeme odkazovat na provedené rozhovory, konkrétně na dílčí výzkumnou otázku č. 4:

- *DVO4: Objevuje se téma primární prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách v Minimálním preventivním programu na dané škole?*

- TO15: Objevuje se námi řešené téma v Minimálním preventivním programu Vaší školy?
- TO16: Pokud byste musela implementovat zkoumané téma do Minimálního preventivního programu, jak byste postupovala?
- TO17: S jakými problémy se potýkáte při tvorbě Minimálního preventivního programu?

4.8.1. Minimální preventivní program – Respondent A

Minimální preventivní program respondenta A je podrobně a přehledně zpracovaný. Nalezneme v něm všechny námi požadované náležitosti. Pouze postrádáme podrobnější zpracování konkrétních preventivních aktiv. Dlouhodobý preventivní program na škole respondenta A provádějí organizace PROSTOR PRO a SEMIRAMIS. Bohužel v programu nejsou uvedeny, jaké oblasti tyto instituce budou s žáky tříd rozebírat, nicméně program obsahuje kontrakt s organizacemi, kde jsou uvedeny podmínky realizace preventivní činnosti na škole a ve třídách. Zajímavou informací je vznik kreditového systému, který upozorňuje na delikty žáků, přístup k informacím mají samozřejmě i rodiče. Jediný společný okruh, který program zmiňuje a je nejbližší našemu tématu, je oblast výchovy ke zdraví. *„Smysluplné trávení volného času je dětem vštěpováno neustále, uvědomovali jsme si jisté jednosměrné zaměření našich kroužků, a proto jsme v letošním roce rozšířili zejména sportovní kroužky.“* Velmi se mi v programu líbí podrobné zpracování postupů pro potenciální situace, které mohou nastat. Například postup pokud vstoupí policie do školy; podrobný postup pro třídní učitele při projevech šikany a jak se chovat ke všem jejím aktérům. Chvályhodný je rovněž podrobný návod, jak by měla vypadat prevence v třídnických hodinách.

Nejbližší našemu tématu jsou informace uvedené v přehledu preventivního programu pro cílové skupiny pro 4. a 5. ročník. Program zmiňuje: učení k účelnému plánování volného času, odpočinku, zábavy, formování pozitivního postoje ke zdravému způsobu života a odpovědného přístupu ke svému zdraví. Pro oblast zdravého životního stylu jsou v harmonogramu prevencí uvedeny dvě akce. První je Sportovní den s městskou policií a druhou akcí je projekt *Poznáváme jak zdravě žít*. Ostatní aktivity harmonogramu jsou delegovány od placených organizací, konkrétní činnosti zde nejsou

uvedeny. V jedné z kapitol jsou vyjmenované oblasti prevence, nám nejbližší budou oblasti Záškoláctví a Závislostní chování, bohužel tyto oblasti tu nejsou nijak rozebrány.

V uskutečněném rozhovoru respondent A upozorňuje, že naše téma je obsaženo v oblasti zdravého životního stylu „ ... a v tom tématu jsou právě počítačové hry, výživa, kyberšikana a je všechno v tom zamotané. I jsem koukal/a do Metodického pokynu, schválně jsem to včera tahal/a, takže tam je jenom kyberšikana.“ Respondent A se odvolává na témata obsažená v Metodickém pokynu, přesto je zklamáním, že témata nejsou alespoň stručně rozebrána v Minimálním preventivním programu. Důvodem nejspíš bude přenechání dlouhodobé prevence organizacím SEMIRAMIS a PROSTOR PRO, které si samy koordinují a určují potřebný obsah prevence na škole.

K dotazu jakým způsobem by implementoval/a téma počítačových her do Minimálního preventivního programu, dotazovaný by vytvořil ucelenou složku počítačové hry a kyberšikana. Samostatné téma počítačových her by respondent nevytvořil, protože se podle něj málo vyskytuje.

Respondent také poukazuje na nedostatek zpětné vazby od pedagogického sboru během vytváření Minimálního preventivního programu. Podle dotazovaného mu pedagogové nechávají volnou ruku. Metodik prevenci si naopak velmi pochvaluje změnu situace v oblasti prevence, kdy před přibližně 8 lety nebyly žádné standardy a metodik nevěděl jak postupovat.

4.8.2. Minimální preventivní program – Respondent B

Preventivní program vytvořený školním metodikem prevence na střední odborné škole a učilišti je hodně stručný. Neobsahuje mnoho pro nás důležitých informací: nedostatečně vymezená charakteristika školy, chybí časové vymezení dlouhodobých cílů, chybí krátkodobé cíle, postrádám analýzu aktuální situace na škole. Nejbližší řešenému tématu je uvedený princip vést žáky „ ... ke zdravému životnímu stylu a k osvojování pozitivního sociálního chování (např. upevňování pozitivních hodnot, odmítání forem násilí, agresivity, rasismu a porušování zákona).“ Pro nás je podstatný vyjmenovaný dílčí cíl: prevence záškoláctví. Mezi základní cíle prevence na škole nalezneme například zajištění informovanosti žáků v oblasti rizikového chování, o vhodném využití volného času, zvyšování důvěry mezi učitelem a žákem.

Pozitivem programu je podrobnější zpracování náplně programu prevence, který metodik dělí na oblast specifické a nespecifické prevence. V oblasti nespecifické

prevence se stručně soustředí na oblasti metodického vedení učitelů, pomoc rodičům, oblast zdravého prostředí (již zmiňované informování žáků o oblasti zdravé výživy) a oblast vytváření pozitivního sociálního klimatu. V harmonogramu výletů a exkurzí není žádná aktivita, která by jakýmkoliv způsobem souvisela s tématem, pouze je zde zmíněn termín sportovní aktivity bez jakéhokoliv dodatku.

Organizaci, kterou respondent B na své škole využívá, je Policie České republiky, kde intervence probíhají ve formě besed. V programu je zmíněné zařazování problematiky sociálně patologických jevů do výuky, mezi implementované oblasti je nám opět nejbližší výchova ke zdravému životnímu stylu. Přesto opět tato oblast tu není žádným způsobem stručně ani podrobně vysvětlena.

V uskutečněném rozhovoru metodik prevence nabízí stručné odpovědi. Odpovědi na otázku, jestli se řešené téma objevuje v Minimálním preventivním programu, respondent odpovídá: „*Možná se o tom tam slovem zmiňuji, ale to nevím přesně.*“ Řešené téma nezmiňuje v programu ani jednou. V dotazu, jestli shledává nějaké problémy při tvorbě programu, hovoří pouze o problémech slohové stránky a odvolává se na skutečnost, že se specializuje na oblast matematických věd a má problémy s gramatikou.

4.8.3. Minimální preventivní program – Respondent C

Preventivní program realizující se na královehradeckém gymnáziu obsahuje všechny důležité náležitosti. V úvodu se obecně zmiňuje o současných rizikových jevech, poukazuje i na oblast virtuálních drog, jako jsou počítače a televize, bohužel myšlenky už dále nerozvíjí. Ve stručné části věnující se analýze současného stavu na škole řeší metodik problém kouření, přesto mě zaujal zmíněný poznatek: „*Informací mají poměrně dostatek, avšak podceňují vznik závislosti.*“ Tento fakt může dle mého názoru zasahovat i do závislosti na nelátkových drogách, tedy i na počítačových hrách. V oddílu zabývajícím se cíli programu primární prevence jsem objevila náznaky, které by mohly podporovat ochranu proti patologickým jevům v počítačových hrách. Zmíněnými cíli jsou: posilování odolnosti žáků vůči rizikovým jevům; vychovávat je ke zdravému životnímu stylu; vést žáky k sebevědomí, správnému sebehodnocení a stanovení si reálných cílů; vytvářet podmínky pro zdravý pracovní režim žáků.

Program celkově reaguje na analýzu současné situace na škole, z toho důvodu se orientuje na problematiku kouření tabáku, konopí, vodní dýmky a užívá alkoholu. Nepředpokládám tedy, že se řešené téma v programu objeví.

Program obsahuje výčet organizací, s kterými škola spolupracuje a informace o preventivních aktivitách. Upozorním jen na ty, které nebyly řešeny v rozhovoru a které okrajově souvisejí s řešeným tématem, jsou to sportovní hry, preventivní besedy s městskou policií, mezitřídní turnaje, přednášky a besedy na téma závislosti či přednáška o výchově ke zdraví. Další zajímavou skutečností je informace o možnostech dalšího vzdělávání pedagogického sboru na škole v problematice primární prevence různých forem rizikového chování. Pedagogové mají možnost si individuálně vybrat z nabízené problematické oblasti. Bohužel v programu nejsou nabídnutá témata k dispozici.

V uskutečněném rozhovoru s respondentem C se ukazuje, že dotazovaný nad implementací tématu o hrozbách počítačových her teprve uvažuje. Největším problémem při vytváření Minimálního preventivního programu je „ ... *nedostatek financí na odměny odborníkům, s kterými bychom rádi na prevenci spolupracovali.* “

4.8.4. Minimální preventivní program – Respondent D

Školní metodik prevence na nejmenší zkoumané základní škole při tvorbě preventivního programu odvedl obdivuhodnou práci. Program obsahuje všechny důležité náležitosti. Jednotlivé okruhy jsou podrobně zpracovány. Oblast prevence se k žákům dostává během výuky předmětů výchovy k občanství, výchovy ke zdraví, prvouky, přírodovědy a v dalších předmětech. Jedním z pro nás důležitých cílů je aktivní vyhledávání projevů možného výskytu rizikového chování a rovněž práce s informačními technologiemi a upozornění na možná rizika jejich používání. „*Základním principem strategie prevence rizikového chování je výchova ke zdravému životnímu stylu, výchova k osvojení pozitivního sociálního chování, s cílem zabránit výskytu rizikového chování.*“ Oceňuji, že v analýze současného stavu na škole jsou uvedeny dva hlavní nástroje, jimiž jsou dotazníkové šetření Scio – Mapa školy a diagnostická metoda SORAD. Používané nástroje nebyly nalezeny při analýze jiných vybraných Minimálních preventivních programů. Součástí je taktéž SWOT analýza vycházející z výsledků již zmiňovaných diagnostických metod.

V oddílu zabývajícím se organizací prevence na škole jsem zjistila, že na škole v závažných situacích operuje speciální preventivní tým. Tento fakt respondent během

rozhovoru opomenul. V části zabývající se rizikovými projevy chování metodik stručně upozorňuje na závažnost netolismus a gamblingu. „*Žáci jsou seznámeni s nástrahami těchto projevů rizikového chování. Při podezření informujeme rodiče. Netolismus vidím do budoucna jako jeden ze závažných problémů. Trávení volného času touto formou zábavy je alarmující. Rodiče přiznávají, že i oni často vedou s dětmi spory ohledně jejich závislosti na počítačích, mobilech, televizi atd. Následkem mohou být otupělé sociální vztahy a citění, odtažení od reality, záškoláctví.*“

Program obsahuje rovněž nástin prevence v jednotlivých ročnících v rámci Školního vzdělávacího programu. Pro nás zajímavá je například oblast péče o zdraví v 2. ročníku v předmětu Prvouka. Ve 3. ročníku je to závislostní chování a upozornění na režim den, vhodné využití volného času, správné stravovací návyk atd. Ve stejném rozsahu se téma závislostního chování objevuje také ve výuce Přírodovědy ve 4. a 5. ročníku. V 6. a 7. ročníku se v rámci výchovy ke zdraví a výchovy k občanství ve spolupráci s etickou výchovou objevuje téma podpory obrany vůči médiím, televizi a nebezpečí komunikace skrze jejich rozhraní. Zbylé ročníky se podrobněji zabývají výše zmiňovanými tématy. Metodik současně upozorňuje na důležitost zařazení Etické výchovy do školního vzdělávacího programu.

Oceňuji zpracování tématu spolupráce s rodiči, s odborníky a dalšími organizacemi. Jako jediný analyzovaný preventivní program obsahoval přílohu rámcového konceptu *Co dělat když – intervence pedagoga* zaměřené na Netolismus.¹¹⁶ Během uskutečněného interview rovněž odkazuje na tuto přílohu. Úskalí při tvorbě programu s ohledem k řešenému tématu počítačových her vidí v nedostatečné opoře v odborné literatuře. Téma by metodik rád zpracoval podrobněji, ale jelikož nenachází více zdrojů, ze kterých by mohl čerpat, věnuje se tématům, která jsou na jeho škole častá.

4.8.5. Minimální preventivní program – Respondent E

Během rozhovoru s respondentem E jsem dospěla k názoru, že Minimální preventivní program nebude dostatečně zpracovaný. Opak je ale pravdou. Důvodem mého mínění byla nepřipravenost na téma v průběhu rozhovoru, nyní to přikládám za vinu nedostatku času metodika prevence na podrobnější přípravu. Naopak program je podrobně zpracovaný a obsahuje všechny důležité náležitosti. Již ve strategii prevence

¹¹⁶Na zmíněný dokument jsme již narazili v Kapitole 3.5.4. Prevence rizikového chování v oblasti počítačových her na škole.

poukazuje na předcházení rizikovým jevům chování žáků v tématu netolismu. Zajímavým zjištěním byla spolupráce metodika se školním psychologem a školním preventivním týmem, o kterých se v rozhovoru taktéž nezmiňuje. Oceňuji podrobně zpracovaný postup spolupráce s rodiči.

Program poukazuje na prevenci ve výuce, která probíhá ve vyučovacích předmětech jako Prvouka, Přírodověda, Chemie, Občanská výchova. Nejbliže našemu tématu je zmíněna prevence druhého stupně zaměřující se na rizika virtuální komunikace. Škola využívá služby preventivních organizací. Dlouhodobý preventivní program jim zajišťuje zařízení PROSTOR PRO.

Harmonogram akcí v oblasti prevence je příkladně zpracovaný. S naším tématem jsou zde zmíněny intervence ze strany organizace PROSTOR PRO na oblast kyberšikany a závislostního chování včetně nelátkových závislostí.

Přílohy obsahují detailně zpracované téma šikany a doporučené postupy pro všechny aktéry. Bohužel téma netolismu a počítačových her se neobjevuje. Přestože jsem na základě uskutečněného rozhovoru byla přesvědčena o nedostatečné prevenci v oblasti rizikového chování počítačových her, preventivní program školy dokazuje, že škola do určité míry preventivní činnost řešené oblasti (blízkých oblastí – kyberšikana, nelátkové závislosti) vykonává.

4.9. Shrnutí výsledků výzkumu

Cílem prováděného výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem uskutečňují školní metodikové prevence primární prevenci sociálně patologických jevů na základních a středních školách v Hradci Králové. Řešené téma bylo vybráno na základě mého přesvědčení, že této problematice není věnována dostatečná pozornost jak na základních školách a středních školách, a taktéž v legislativní opoře Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Výzkumné šetření bylo realizováno kvalitativní metodou výzkumu, kterou chápu jako perfektní nástroj pro zkoumání, porozumění a odkrývání podstaty jevů. Ke sběru dat byla použita metoda individuálních polostrukturovaných rozhovorů, které byly doplněny analýzou Minimálních preventivních programů vybraných škol.

Výzkumný vzorek tvořilo pět respondentů, jimiž byli školní metodikové prevence působící na pěti vybraných školách v Hradci Králové. Různorodost dat byla zajištěna výběrem respondentů z různých typů škol. Jednotliví školní metodikové prevence

pocházeli z malé, střední a velké základní školy, střední školy reprezentovalo gymnázium a střední odborná škola spojená s učilištěm. Zároveň všichni metodikové prevence museli splňovat kritérium pětileté praxe na pozici školního metodika prevence.

Bylo uskutečněno pět individuálních rozhovorů se školními metodiky prevence v termínu od 2. 5. 2016 do 13. 5. 2016. Průměrná délka rozhovoru byla 50 minut. Dle dohody s respondenty data podléhala anonymitě. Hlavní výzkumnou otázkou bylo zjistit, jakým způsobem školní metodikové prevence realizují primární prevenci rizikového chování. Otázku jsem specifikovala na čtyři dílčí výzkumné otázky řešící způsob realizace prevence na školách, hodnocení spolupráce s ostatními účastníky prevence, úskalí primární prevence v oblasti počítačových her a implementace řešeného tématu v Minimálním preventivním programu. Rozhovory podlely analýze vhodné techniky otevřeného kódování a následné kategorizaci. Údaje v rozhovorech byly rozebrány, pojmenovány kódy a sdruženy do širších skupin (kategorií). Na základě analýzy jsem stanovila čtyři základní kategorie: reálná prevence, úskalí prevence, význam spolupráce a možná řešení.

Z výsledků šetření bylo patrné, že žádná ze škol se striktně nevěnuje problematice negativních jevů v počítačových hrách. Zároveň ani na jedné škole nezjišťují přítomnost rizikového chování v oblasti počítačových her. Během své praxe se všichni metodikové setkali s negativními projevy z počítačových her.

Metodikové základních škol prezentovali rodiče jako nejdůležitější aktéry prevence, s ohledem na řešené téma jsou to dle metodiků rodiče žáků, kteří mohou situaci řešit nejefektivněji. Důvodem je skrytost daného jevu a neschopnost metodiků prevence jeho zachycení v třídních kolektivech. Opačný názor v postavení rodičů měli střední školy, které naopak upozorňovali na vzrůstající se odpoutávání mezi dětmi a rodiči, jehož důvodem je věková hranice 18 let a taktéž bydlení dětí mimo domov, například v domovech mládeže nebo v soukromých bytech. Tudíž prevence ze strany rodičů je dle respondentů středních škol neefektivní.

Alarmujícím zjištěním bylo, že pouze metodik působící na nejmenší základní škole zmiňuje problematiku počítačových her během výuky. Sice se jedná o dvě vyučovací hodiny, ale je to přesto více než nic, jako u zbylých dotazovaných škol. Přesto pokud se školy o obdobnou problematiku zajímají, preferují téma kyberšikany.

Cílové skupiny pro prevenci řešeného tématu, jsou dle respondentů základních škol, žáci druhého stupně základních škol, pouze metodik středně velké školy byl

přesvědčen o výskytu jevu až na středních školách. Metodikové středních škol nepředpokládají, že se žáků řešené téma dotýká. Nicméně jak jsme v teoretické části prokázali, cílovou skupinou patologického chování v oblasti počítačových her je věková kategorie adolescentů, do které řadíme jak žáky základních, tak také žáky středních škol. Prevence počítačových her je ve vyučovacích předmětech okrajově zahrnuta v podobě vedení žáků ke zdravému životnímu stylu, které je obsaženo v předmětech jako Prvouka, Český jazyk, Výchova k občanství, Výchova ke zdraví. Na středních školách to jsou Základy společenských věd, Biologie, Informační a výpočetní technika a Dějepis. Jako samostatné téma se problematika počítačových her nevyučuje, ale na nejmenší základní škole se objevuje v tématech netolismu. Obecně je prevence na základních školách realizována skrze vyučování a projektové dny. Na středních školách se realizuje prevence skrze adaptační a sportovní kurzy v prvních ročnících.

Nejoblíbenější organizací specializující se na prevenci je mezi metodiky prevence Policie České republiky, jejíž služby jsou zdarma a na profesionální úrovni. Respondenti dále zmiňují organizace PROSTOR PRO, SEMINARIS, Mozaika, Domino, Sion, Pedagogicko-psychologická poradna a zařízení Návrat.

Obecnými metodami při realizaci prevence na škole je autoevaluace, pracovní týmy, během vyučování to jsou sociohry, práce s textem, besedy, diskuze, projektové dny, preventivní materiály, scénky a jiné preventivní aktivity.

Enormní problém vidím v prevenci středních škol, která zahrnuje pouze adaptační a sportovní kurzy v prvních, maximálně ve druhých ročnících. Celkově respondenti odpovídali v obecné rovině a bylo těžké je korigovat na oblast počítačových her. Předpokládám, že důvodem je nízká zkušenost s řešeným jevem a zároveň nedostatečná legislativní a metodická opora ze strany Ministerstva školství.

Dalšími důležitými úskalími v prevenci rizikového chování v počítačových hrách, ale i obecně jsou finanční limity škol pro oblast prevence a časové meze metodiků prevence. Současně všichni respondenti zastávají na školách alespoň jednu odlišnou pozici kromě metodika prevence (třídní učitelé, výchovní poradci, učitelé různých předmětů). Zásadní úskalí spatřuji v nepřítomnosti školního psychologa na školách, který by mohl problémy nejen počítačových her řešit efektivně na místě.

Zajímavým zjištěním byla situace na nejmenší zkoumané základní škole, která ze všech dotazovaných měla poskytnuto nejméně finančních zdrojů, ale v oblasti prevence počítačových jevů byla nejlépe připravená. Respondent vykazoval kreativní přístup,

který je dle mého názoru v takové situaci potřebný, zároveň jako jediný analyzovaný Minimální program obsahoval řešené téma netolismu i přílohu metodického pokynu Netolismus, o které jsme hovořili v teoretické části. Pouze Minimální preventivní program na střední odborné škole neobsahoval všechny potřebné náležitosti. Obecně Minimální preventivní programy zmiňovaly vedení žáků ke zdravému životnímu stylu, konkrétnost tohoto cíle se lišila v jednotlivých programech.

Největší problém shledávám v přístupu Ministerstva školství, které není schopné vydat potřebnou legislativní a metodickou oporu řešeného tématu a vyškolit své metodiky prevence tak, aby mohli co nejefektivněji potírat rizikový jev na školách.

Všichni respondenti byli spokojeni se spoluprací s Krajským školským koordinátorem prevence a Policie České republiky. Zajímavým zjištěním je spolupráce společnosti O2 v oblasti prevence, kterou dotazovaní taktéž chválili. Naopak ve většině případů je problematická spolupráce s třídními učiteli a rodiči.

Současně všichni dotazovaní navrhli univerzální možné řešení potenciálního výskytu rizikového chování na jejich školách. Všichni metodikové by lokalizovali patologické chování, provedli by důslednou diskuzi s postihnutým žákem, informovali by zákonné zástupce a odkázali je na potřebnou instituci. V této oblasti bych osobně preferovala účast školního psychologa, který spolupracuje pouze s největší zkoumanou základní školou. Zároveň byl poutavý i nápad provést dotazníkové šetření specializované na oblast počítačových her. Tento průzkum bych navrhla provést celorepublikově na všech školách. Dále i nenásilná cesta podávání informací o problému mi přijde účinná. Stejně tak nenápadně vštěpovat žákům oblast problematiky a prevence.

Obecnými řešeními oblasti prevence pak je snížení pracovního úvazku školním metodikům prevence, zvýšení odměny za vykonanou práci a zefektivnění cílené spolupráce s třídními učiteli.

Závěr

Diskuze nad problematikou počítačových her je živější než kdy předtím. Současná technicky orientovaná společnost si začíná uvědomovat, že výtvar, který byl kdysi vytvořen pro zkvalitnění a zjednodušení lidského života, se nakonec může stát jejím koncem. Sociálně patologické jevy, které se v oblíbených násilných a agresivních hrách objevují, způsobují obtíže fyzické i duševní. Problémy s pohybovým aparátem, zrakové obtíže, obezita, virtuální nevolnost, epilepsie, to jsou zdravotní rizika, která každodenně podstupujeme při užívání počítačů a hraní počítačových her. Mimo jiné nadměrné preferování počítačových her může způsobit sociální izolaci svým uživatelům a přílišné oblíbenosti virtuálního světa před světem skutečným. Hojně debatované téma v oblasti počítačových her je jejich násilné ladění a pře o vliv zmíněného typu her na zvyšování agresivity u jejich uživatelů. Prokázali jsme neshody mezi odborníky, někteří dle svých výzkumů dokazují striktní vliv násilí ve hrách na zvyšování agresivity, jiní odborníci naopak tvrdí, že nemůžeme prokázat, jestli násilné hry způsobují agresivní chování jedince, nebo jestli právě agresivní jedinci preferují hraní útočných a brutálních počítačových her. Věnovali jsme se otázce netolismu a názorům odborníků, kteří upozorňují na úskalí v definování, kdy již mluvíme o závislosti na počítačových hrách, nebo jestli se pořád jedná o vášnivé hraní.

Ve třetím oddílu práce komplexně shrnujeme systém prevence v České republice. Definujeme pojmy primární, sekundární a terciální prevence, rovněž upozorňujeme na důležitost preventivních procesů ve volném čase adolescentů, kteří jsou nejnáchylnější k ovlivnění patologickými jevy z počítačových her. Věnujeme se primární prevenci sociálně patologických jevů v počítačových hrách na školách, taktéž vymezujeme hlavní aktéry preventivních procesů jako školního metodika prevence, výchovného poradce či třídního učitele. Předkládáme zásadní informace o metodických a legislativních dokumentech v procesu prevence na škole. Nesmí chybět ani doporučená struktura Minimálních preventivních programů, obsah Školního preventivního programu nebo Rámcově vzdělávacího programu. V závěru oddílu upozorňujeme na problematičnost výkonu prevence rizikového chování v oblasti počítačových her, jehož důvodem je nedostatečná legislativní a metodická opora pro školní metodiky prevence v této oblasti.

Výzkumná část práce se zaměřovala na zjištění, jakým způsobem metodikové prevence realizují primární prevenci problematiky počítačových her na základních a středních školách v Hradci Králově. Na základě využití kvalitativních metod a

individuálních rozhovorů se školními metodiky prevence na vybraných školách jsem byla schopna zodpovědět všechny kladené výzkumné otázky. Nastřádaná data byla analyzována pomocí techniky otevřeného kódování a následné kategorizace. Výslednými kategoriemi jsou reálná prevence, úskalí prevence, význam spolupráce a možná řešení. Interpretace kategorií byla dokreslena analýzou Minimálních preventivních programů.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že žádná ze zkoumaných škol nerealizuje primární prevenci v oblasti počítačových her. Zároveň se úroveň výskytu jevu na školách nezjišťuje. Pouze jedna ze škol se počítačovým hrám věnuje během vyučování. Školní metodici prevence by se tématu rádi věnovali, ale časová omezení a finanční limity jim to nedovolí. Současně téměř nulová metodická podpora ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy situaci ještě víc komplikuje a ztěžuje. Metodikové prevence nemají velké zkušenosti se zmiňovaným patologickým jevem a prevenci koordinují na rodiče a organizace řešící danou problematiku. Rozdílnost v přístupu základních a středních škol v prevenci je patrná, základní školy se prevenci snaží neustále věnovat, naopak střední školy prevenci řeší pouze v prvních ročnících studia formou adaptačního kurzu. Zároveň analyzované Minimální preventivní programy ukázaly na minimální implementaci problematiky sociálně patologických jevů v počítačových hrách. Programy často uvádějí svůj význam pro vedení žáků ke zdravému životnímu stylu, nicméně nabídka akcí školy a mimoškolních aktivit je nevelká.

Jak tedy zefektivnit primární prevenci rizikového chování v počítačových hrách? Nejdůležitějším krokem by mělo být vytvoření metodické a legislativní opory pro systém prevence v České republice ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Několikrát jsme upozornili na nedostatečné podklady ze strany Ministerstva školství pro školní metodiky prevence. Domnívám se, že účinné by bylo komplexně zpracovat téma a určit metodikům účinné postupy prevence v oblasti počítačových her na školách. Nebylo by na škodu zorganizovat celorepublikové šetření výskytu sociálně patologických jevů na základních, středních i vysokých školách. Z výsledku by byla patrná hrozba související s tímto tématem a motivovala by příslušné orgány k dalším krokům.

Z uskutečněného výzkumu rovněž vyplývá, že je nutné snížit pracovní úvazek metodikům prevence. Byli to respondenti, kteří upozornili na jejich časové vytížení. Obecně školní metodik nevykonává pouze tuto funkci na škole, naopak často zastávají pozici výchovného poradce, třídních učitelů, pedagogů specializujících se na výuku konkrétních předmětů. Nejúčinnější variantou by bylo, aby školní metodik prevence

zastával pouze funkci metodika prevence a maximálně ještě funkci výchovného poradce. Tento způsob chápu jako neúčinnější v oblasti zlepšení prevence na školách. Samozřejmě musíme být realisté a uvědomit si, že pokud nyní škola nemá finanční možnosti na prevenci, bude složité přijmout více pedagogických pracovníků, kteří by zastali potřebné funkce. Přiklání bych se k variantě sociálního pedagoga jako asistenta školních metodiků prevence a výchovných poradců. Sociální pedagog by pomáhal aktérům s agendou papírování, v depistáži žáků i například s ohledem na patologické jevy v počítačových hrách. Mohl by metodikům usnadnit hledání finančních příležitostí pro prevenci na škole, komunikaci s dalšími aktéry procesu (rodiči, organizacemi, Krajským školským koordinátorem prevence atd.). Sociální pedagog by se mohl podílet na organizování mimoškolních aktivit žáků a motivaci žáků k dalšímu postupu, upevňovat jejich sebevědomí, upozornit na oblasti, ve kterých vynikají, a vést je k nim. Zvláště pestrou nabídku mimoškolních akcí chápu jako nejdůležitější. Pokud jsme schopni dítě zaujmout přitažlivou aktivitou, jsme schopni ho chránit před vysedáváním u počítače a snižovat riziko vlivu negativních jevů. Mohl by to být právě sociální pedagog, který bude koordinátorem aktivit ve škole i v rámci komunity.

Důležitá je dle mého názoru taktéž úroveň informovanosti rodičů o rizikovém jevu. Nabídka kurzu pro rodiče například „*Jak zvládat dítě a počítač?*“, který by připravil rodiče na ochranu před tímto jevem, a popřípadě jak reagovat při jeho výskytu. Kurzy nemusejí být zaměřeny pouze na nebezpečí počítačových her, ale na celé spektrum hrozeb, které se mohou jejich dětem během školní docházky postavit do cesty. Nejen informování rodiče, ale rovněž vyškolení metodikové prevence jsou zásadním nástrojem v účinném boji proti novodobým patologickým fenoménům.

Samozřejmostí by měla být spolupráce škol se školními psychology. Alespoň v této oblasti by mohlo Ministerstvo školství povolit finanční prostředky. Všichni respondenti by účast školních psychologů na svých školách uvítali. Snížení nákladů na školního psychologa se může uskutečnit formou působnosti jednoho psychologa na více školách jak u základních, tak rovněž u středních škol.

Nakonec bych prezentovala výstižný citát Milana Kendy českého přírodovědce, básníka a aforistu.

„Prevence chrání naše zdraví před zásahy lékařů.“

Milan Kenda

Bibliografie

Monografie

- 1) BLAŽEK, Bohuslav. *Bludiště počítačových her*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. 221 s. ISBN 80-204-0204-7.
- 2) ČERMÁK, Ivo. *Lidská agrese a její souvislosti*. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. 204 s. ISBN 80-902614-1-8.
- 3) HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- 4) MAŇÁK, Josef. *Cesty do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. 78 s. ISBN 978-80-7315-078-5.
- 5) MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- 6) MIOVSKÝ, Michal et al. *Primární prevence rizikového chování ve školství*. Vyd. 1. Praha: Sdružení SCAN, 2010. 253 s. ISBN 978-80-87258-47-7.
- 7) NEŠPOR, Karel. *Počítače a zdraví: nač jste se neodvažovali pomyslet, natož zeptat*. 1. vyd. Praha: BEN - technická literatura, 1999. 96 s. ISBN 80-86056-71-6.
- 8) ONDREJKOVIČ, Peter, Josef BREZÁK a Mária VLČKOVÁ. *Sociálna patológia ako predmet pozornosti sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a výchovateľstva*. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1999. 124 s. ISBN 80-888-6847-5.
- 9) POHL, Ondřej. *Počítačové hry: Jak na počítač*. Vyd. 1. Praha: Computer Press, 2002. 76 s. ISBN 80-7226-788-4.
- 10) POKORNÝ, Vratislav, Jana TELCOVÁ a Anton TOMKO. *Patologické závislosti*. 2. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2002. 194 s. ISBN 80-86568-02-4.
- 11) STRAUSS, Anselm a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.
- 12) ŠVAŘÍČEK, Roman a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

- 13) TRPIŠOVSKÁ, Dobromila. *Vývojová psychologie pro studenty učitelství*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Pedagogická fakulta, 1998. 106 s. ISBN 80-7044-207-7.
- 14) VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2012. 531 s. ISBN 978-80-246-2153-1.
- 15) VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. Vyd. 2. Brno: Print-Typia Brno, 2001. 195 s. ISBN 80-86384-00-4.

Sborníky

- 16) MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2012. 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.
- 17) RAESSENS, Joost a Jeffrey GOLDSTEIN. *Handbook of Computer Game Studies*. London: MIT Press, 2005. 421 s. ISBN 2-621-8240-8.
- 18) ŠAFÁŘOVÁ, Michaela, Petr MACEK a kol. *Integrativní funkce osobnosti: sborník příspěvků z konference k životnímu jubileu prof. PhDr. Vladimíra Smékala, CSc.* Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000, 147 s. ISBN 80-210-2465-8.
- 19) VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 278 s. ISBN 978-80-7435-132-7.

Články

- 20) ARNAUTOVOVÁ, Maria. Virtuální hra na druhý život. *Psychologie dnes*. 2007, roč. 13, č. 12, s. 44-47. ISSN 1212-9607.
- 21) ARTEMIS, Tsitsika a kol. Internet Addictive Behavior in Adolescence: A Cross-Sectional Study in Seven European Countries. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking*. 2014, roč. 17, č. 8, s. 528-535. ISSN 2152-2723. Dostupné z: <http://online.liebertpub.com/doi/pdf/10.1089/cyber.2013.0382>
- 22) BLINKA, Lukáš. Role-playing hry v kontextu analytické psychologie. *Československá psychologie*. 2007, roč. 51, č. 2, s. 169-182. ISSN 0009-062X.
- 23) FUNK, Jeanne a kol. Aggression and psychopathology in adolescents with a preference for violent electronic games. *Aggressive Behavior*. 2002, roč. 28, č. 2, s.

- 134-144. ISSN 1098-2337. Dostupné z:
http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F11872320_12#page-1
- 24) GRIFFITHS, Mark. Computer Game Playing in Early Adolescence. *Youth & Society*. 1997, roč. 29, s. 223-237. ISSN 0044-118X. Dostupné z:
https://www.researchgate.net/publication/233809231_Computer_Game_Playing_in_Early_Adolescence
- 25) HOSKOVCOVÁ, Simona. Nehrozí, že počítačové hry nahradí dítěti kamarády?. *Psychologie dnes*. 2009, roč. 15, č. 7/8, s. 48. ISSN 1212-9607.
- 26) CHLUMSKÝ, Jan. Závislost na počítačových hrách. *Prevence sociálně patologických jevů*. 2002, roč. 1, č. 5/6, s. 21-24. ISSN 1214-9861.
- 27) CHUANG, Yao-Chung. Massively multiplayer online role-playing game-induced seizures: a neglected health problem in Internet addiction. *CyberPsychology and behavior*. 2006, roč. 9, č. 4, s. 451-456. ISSN 1557-8364.
- 28) IRWIN, Roland a Alan GROSS. Cognitive Tempo, Violent Video Games, and Aggressive Behavior in Young Boys. *Journal of Family Violence*. 1995, roč. 10, č. 3, s. 337-350. ISSN 1573-2851. Dostupné z:
<http://link.springer.com/article/10.1007%2F10997#page-2>
- 29) KALIBA, Martin. Jsou počítačové hry využitelným prostředkem v primární prevenci rizikového chování dětí a mládeže? In: VOJTKO, Tibor. *Speciální pedagogika: teorie a praxe oboru v 21. století: příspěvky ke 100. výročí I. sjezdu pro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1909*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011, s. 169-172. ISBN 978-80-7435-132-7.
- 30) KOVÁČOVÁ HOLEVOVÁ, Bibiána. Hranie videohier, ich preferencia a vnímanie adolescentními hráčmi a hráčkami. *Psychologie pro praxi*. 2011, roč. 46, č. 1/2, s. 45-60. ISSN 1803-8670.
- 31) KRATĚNOVÁ, Jana a kol. *Rizikové faktory a prevalence vadného držení těla u dětí školního věku* [online]. [vid. 2013-09-28]. Dostupné z:
<http://web.ftvs.cuni.cz/eknihy/sborniky/2005-11-16/prispevky/sdeleni/8-Kratenova.htm>
- 32) LEMMENS, Jeroen a kol. Development and validation of a game addiction scale for adolescents. *Media Psychology*. 2009, roč. 12, č. 1, s. 77-95. ISSN 1521-3269.

- 33) MALLIET, Steven a Gust de MEYER. The history of the video game. In: RAESSENS, Joost a Jeffrey GOLDSTEIN. *Handbook of Computer Game Studies*. London: MIT Press, 2005, s. 23-45. ISBN 2-621-8240-8.
- 34) MAREŠOVÁ, Alena. Sociálně patologické jevy. *Trestněprávní revue*. 2010, roč. 13, č. 7/8, s. 52-58. ISSN 1213-5313.
- 35) MOREIRA, Pedro a kol. Overweight and obesity related to activities in Portuguese children, 7-9 years. *Journal of public health*. 2007, roč. 17, č. 1, s. 42-46. ISSN 1741-3850. Dostupné z: <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10389-007-0109-1#/page-1>
- 36) MRZENA, Vladislav. Syndrom karpálního tunelu. *Interní medicína pro praxi*. 2005, roč. 7, číslo 1. s. 32-33. ISSN 1212-7299.
- 37) NEŠPOR, Karel. Může nás ohrozit závislost na počítačích? Jak si při práci s počítačem uchovat duševní zdraví. *Computerworld: specializovaný týdeník o výpočetní technice*. 1997, roč. 8, č. 7, s. 27. ISSN 1210-9924.
- 38) NEŠPOR, Karel. Počítače představují pro děti nebezpečí i příležitost. *Respekt*. 2010, roč. 21, č. 16. s. 22-23. ISSN 0862-6545.
- 39) NEŠPOR, Karel. Zdravotní rizika počítačových her a videoher. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2007, roč. 103, č. 5, s. 246-250. ISSN 1212-0383.
- 40) NOVOTNÝ, Jan Sebastian. Negativní důsledky hraní Massive-Multiplayer Online Role-Playing Games a herní závislost. *Psychologie a její kontexty*. 2013, roč. 4, č. 2, s. 27-39. ISSN 1803-9278.
- 41) RYBKA, Michal. Počítačové hry z hlediska psychologie. *Československá psychologie*. 1997, roč. 41, č. 3, s. 256-259. ISSN 0009-062X.
- 42) SALMON, Andrew. *Jail for couple whose baby died while they raised online child*. [online]. Seoul: CNN, aktualizováno 9. 6. 2010 [vid. 2016-06-09]. Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/asiapcf/05/28/south.korea.virtual.baby/>
- 43) SHIELDS, Michael. Overweight and obesity among children and youth. *Health Reports*. 2006, roč. 17, č. 3, s. 27-42. ISSN 1209-1367.
- 44) ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. Sociálně patologické jevy. In: MIOVSKÝ, Michal a kol. *Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování*. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. LF UK v Praze a VFN v Praze, 2012, s. 133-136. ISBN 978-80-87258-89-7.

- 45) ŠŮRA, Adam. Nemocní hrou. *Respekt*. 2010, roč. 21, č. 16, s. 28-30. ISSN 0862-6545.
- 46) TASCHNER, Karel. Vliv počítačových her na děti: Psychologické aspekty počítačové výuky. *Computerworld: specializovaný týdeník o výpočetní technice*. 1996, roč. 7, č. 7, s. 21-22. ISSN 1210-9924.
- 47) URBAN, Jindřich. Jak dlouho mohou hrát na počítači?. *Psychologie dnes*. 2010, roč. 16, č. 6, s. 50. ISSN 1212-9607.
- 48) VACULÍK, Martin. Elektronické hry a agrese. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 5, s. 422-432. ISSN 0009-062X.
- 49) VACULÍK, Martin. Eysenckova typologie osobnosti hráčů počítačových her. In: ŠAFÁŘOVÁ, Michaela, Petr MACEK a kol. *Integrativní funkce osobnosti: sborník příspěvků z konference k životnímu jubileu prof. PhDr. Vladimíra Smékala, CSc.* Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, 2000, s. 193-199. ISBN 80-210-2465-8.
- 50) VACULÍK, Martin. Charakteristiky hráčů počítačových her v adolescenci. *Československá psychologie*. 1999, roč. 43, č. 2, s. 165-179. ISSN 0009-062X.
- 51) VACULÍK, Martin. Ve světě počítačových her. *Psychologie dnes*. 2002, roč. 8, č. 6, s. 16-17. ISSN 1212-9607.
- 52) VAN DEN BULCK, Jan a Steven EGGERMONT. Media use as a reason for meal skipping and fast eating in secondary school children. *Journal of Human Nutrition and Dietetics*. 2006, roč. 19, č. 2, s. 91-100. ISSN 1365-277X.
- 53) VAN SCHIE, Emil a Oene WIEGMAN. Children and Videogames: Leisure Activities, Aggression, Social Integration, and School Performance. *Journal of Applied Social Psychology*. 1997, roč. 27, č. 13, s. 1175-1194. ISSN 0021-9029.
Dostupné z: <http://doc.utwente.nl/58308/1/Schie97children.pdf>
- 54) VESELSKÝ, Milan. Hodnotenie účinkov hrania počítačových hier: rozdiely medzi pohlaviami u žiakov základnej školy. *Technológia vzdelávania*. 2007, roč. 15, č. 1, s. 9-11. ISSN 1335-003X.

Legislativní dokumenty

- 55) *Manuál pro tvorbu Minimálního preventivního programu*. Praha: Pražské centrum primární prevence. 2010, 21 s. Dostupný z:

<http://www.msmt.cz/file/16437?highlightWords=manu%C3%A1+pro+tvorbu+mini+m%C3%A1n%C3%ADho+preventivn%C3%ADho+programu>

- 56) *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. č.j. 21291/2010-28.
- 57) *Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2013.
- 58) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, verze platná od 1. 9. 2013. Dostupné z: www.msmt.cz/file/29408/download/
- 59) *Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení*. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2010. Dostupný z: <http://www.msmt.cz/file/7347?highlightWords=%C5%A1koln%C3%AD+preventivn%C3%AD+program>
- 60) Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních
- 61) Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných
- 62) Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů
- 63) Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků
- 64) Zákon č. 109/2002 Sb., o zařízeních ústavní výchovy, ochranné výchovy a zařízeních preventivně výchovné péče
- 65) Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů.
- 66) Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
- 67) Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů
- 68) ŽUFNÍČEK, Jan. Co dělat, když – Intervence pedagoga: Rizikové chování ve školním prostředí – rámcový koncept. Příloha č. 15 – Netolismus. In: *Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních*. č.j. 21291/2010-28. Dostupný z: www.msmt.cz/uploads/Priloha_15_Netolismus.doc

Elektronické publikace

- 69) AMBROŽOVÁ, Kateřina a kol. *Rizikové chování dětí a mladistvých: příčiny, následky, prevence* [online]. 39 s. [vid. 2016-06-09]. Dostupné z: http://www.urazydeti.cz/download/publikace_rizikove_chovani.pdf
- 70) NEŠPOR, Karel, Ladislav CSÉMY a Hana PERNICOVÁ. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag pro MŠMT. 1999. 40 s. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/11884?highlightWords=z%C3%A1sady+efektivn%C3%AD+prim%C3%A1rn%C3%AD+prevence>

Internetové zdroje

- 71) Netolismus. *Druhy Netolismu* [online]. [vid. 2013-09-28]. Dostupné z: <http://www.netolismus.cz/>

Přílohy

Příloha A – Rozhovor s respondentem A

Příloha B – Otevřené kódování u respondenta B

Příloha A – Rozhovor s respondentem A

Jak dlouho působíte v resortu školství a jako školní metodik prevence?

V resortu školství pracuji 20 let. Jako školní metodik prevence pracuji od roku 2002, ale to jsem ještě neměl/a vystudováno, potom jsem vystudoval/a v roce 2007 Specializační studium pro metodiky prevence na adiktologii Karlovy univerzity v Praze. To mi asi nejvíce pomohlo, protože jsem aspoň věděl/a, co mám dělat, jak to mám dělat. Protože do té doby to bylo takové pole neorané, žádné informace nebyly a každá škola si to dělala, tak jak si myslela, že to má být.

Na jakých pozicích ve škole působíte?

Jsem třídní učitel/ka, metodik prevence a učím Český jazyk a Výtvarnou výchovu.

Jakým způsobem zjišťujete výskyt rizikového chování v oblasti počítačových her?

My přímo tento jev nezjišťujeme, protože si vždycky na konci školního roku děláme takovou autoevaluaci jaké byly problémy za uplynulý rok, jestli jsme řešili šikanu, záškoláctví, jestli byl vůbec nějaký problém. Pokud se nám stalo v minulých letech, že rodiče přišli do školy, protože jsme jim zavolali, že děti jsou unavené a spí na lavici, tak jsme zjišťovali jaká je příčina. Někdy to bylo, že byly třeba nemocné, ale došli jsme i k tomu, že třeba děti buď koukají dlouho na televizi, anebo tam bylo právě hodně, že hrají počítačové hry. Dokonce to měly vychytané, takže počkaly, až rodiče usnou, a pak třeba do čtyř do rána, do pěti do rána hrály hru. Takže zas ráno chodily pozdě do školy, ale tam se to dalo vždycky odstranit, neměli jsme žádný těžký případ, že bychom to museli řešit přes odborníky, ale vždycky stačilo domluvit se s rodiči a oni to zabezpečili doma, a tím pádem byl ten problém vyautovaný.

Takže jste kontaktoval/a rodiče a dále to už neřešil/a.

Přesně tak, protože nebylo potřeba to řešit dál. My jsme se s rodiči domluvili, kdyby to nezvládli sami, takže bychom to pak řešili přes odborníka.

Jaké metody a formy primární prevence používáte na rizikové chování v oblasti počítačových her?

My většinou využíváme vůbec takové ty preventivní organizace. Máme tady takové dvě organizace PROSTOR PRO a SEMIRAMIS. A ty zajišťují vlastně od třetí třídy až do deváté třídy dlouhodobý primární program. Takže tam právě v rámci toho programu zdravého životního stylu, tak to tam je zahrnuté, ale jako samostatnou oblast to nemáme, oni pak se zaměřují třeba v sedmičkách na kyberšikanu, ale ty počítačové hry jsou vždycky v něčem přidaný.

Jaké preventivní materiály využíváte při prevenci tohoto typu rizikového chování?

Materiály nám posílá magistrát, ty jsou vlastně hrazené magistrátem. Nebo občas třeba dělá nějaké materiály i O2 společnost, že nám poslala do školy, ale zase to jsou jenom ojedinělé případy. Občas nějaké materiály má Pedagogicko-psychologická poradna, tak ta je zasílá. Ale nejvíc je to přes magistrát, že to je plošně do všech hradeckých škol. My jsme pak ještě měli velký projekt se čtyřmi školami s Gočárovou školou, s Bezručovou školou, My a Kukleny a měli jsme ho vlastně asi za 3,5 milionu z Evropské unie a měli jsme to právě zaměřený na prevenci rizikového chování, a ty počítačové hry tam byly taky, ale více jsme se zaměřovali na kyberšikanu. Takže to bylo super. Měli jsme i psychologa na škole, takže to bylo ideální období, ale už na to nejsou peníze to platit dál.

Tvoříte materiály sám/a nebo využíváte již zpracované materiály od jiných subjektů? Proč?

Materiály vůbec netvořím sám/a. Vůbec na to není čas. My právě pořád bojujeme a pořád se to probírá ve vládě, aby nám snížili úvazek stejně jako výchovným poradcům. Protože když jsem třídní učitel, ještě mám na starost třeba výzdobu školy jako preventista, jenom dělám to, co musím, a prostě nemám vůbec čas na to, dělat něco navíc.

Právě, že znám většinou to, že jsou dohromady školní metodik prevence, výchovný poradce a ještě třídní učitel.

No to vůbec je strašný. Oni proti tomu zbrojej, aby ta funkce byla kumulovaná. Ale prostě na některých menších školách je to problém.

Jakým způsobem jsou preventivní materiály finančně zajištěny?

Je fakt, že teda opravdu všechny tyhle ty aktivity, všechno musíme hradit z grantu. Já teď píšu grant na Ministerstvo školství, ten je právě zaměřený na to rizikové chování a tam se nám tedy daří. Když to máme šest let, tak vždycky získáme peníze a je to v rozmezí té částky kolem 60 000,- až 80 000,-. A kdybychom to neměli, tak na to ty

peníze nejsou. Víím, že spousta hradeckých škol ten grant nezíská. Ještě něco vypisuje Krajský úřad, ale tam ty částky jsou třeba 15 000,-, což je směšný. Protože my za to dáme čistých peněz třeba 58 000,- jenom těm dvěma organizacím, které nám to zajišťují. Což je hrozně moc. A normálně škola by na to peníze neměla.

Do jakých výukových předmětů implementujete preventivní aktivity související s daným typem rizikového chování?

Nejvíce je to zakomponované do výchovy ke zdraví a do výchovy k občanství. A tam vlastně Výchovu ke zdraví máme v šestých třídách a sedmičkách a výchova k občanství je sedmička a devítka. Takže v rámci těchto dvou předmětů to tam je zakomponované. V jiných předmětech si myslím, že by to učitelé vůbec neprezentovali.

Hlavně se dělají práce s textem, práce ve skupinách. My to děláme tak, že já mám teď rodinnou výchovu a máme tam článek z novin a porovnáváme šťastné manželství a nešťastné manželství. Teďka oni pracují ve skupinách a ta skupinka by měla napsat, jak by postupovali, aby to nedošlo tak daleko, jak by se bránili, jak by naopak pomohli tomu partnerovi, takže budeme psát takovou skupinovou práci, kterou pak prezentují a argumentují mezi sebou. Žáky to hodně baví a mě také.

Jsou teda většinou besedy, projektové dny a ti co k nám vždycky chodí od SEMIRAMIS, tak to je komunitní kruh. Tam na sebe všichni vidí a mají prostor. Kromě diskuzí oni mají pak třeba různé aktivity, sociohry, aby si to ty děti zároveň i prožily. To mají děti hodně rády. Ten PROSTOR PRO to dělá 4 krát do roka po 2 hodinách. Což mě přijde docela dost a SEMIRAMIS to má 2 krát za rok po 3 hodinách. To mě přijde lepší 4 krát dvě hodiny než 2 krát za rok 3 hodiny. Jinak SEMIRAMIS je podstatně dražší než PROSTOR PRO, takže začínáme přecházet více na PROSTOR PRO, protože jsme zjistili, že oni jsou schopný nám to pokrýt od trojky do devítky, což je super. Takže postupně se snažíme SEMINARIS miň a miň.

Scénky třeba například nedělám, protože to nemám vystudované a učím to jenom, protože to je moje třída, tak mi to pomáhá více s tou třídou. Ale měli jsme mladého učitele a ten odešel a stěhoval se, ale víím, že s ním hráli i scénky. On třeba přišel do třídy, když se učili o agresii, tak on schválně přišel do třídy a zahrál agresivního učitele. Oni vůbec nevěděli, byli úplně zkoprnělí, protože on jim právě tu agresii předvedl a oni vůbec nevěděli, co se děje, oni ho takhle neznali. Ten s nimi dělal zajímavé věci. Ten to měl ale vystudované. On měl Tělocvik a právě Základy společenských věd.

Co třeba mediální výchovu tady nemáte?

Ne nemáme. Mediální výchovu nemáme extra. My máme projektové dny a tam se skloubí všechno, ale nějak speciálně to ne, ale v rámci projektu se na tom pracuje.

Vzpomenete si třeba, kdy jste v rámci svého vyučování soustředil/a třeba právě na prevenci rizikového chování v počítačových hrách?

Takže to je vždycky v rámci té publikace, kterou máme a také v učebním plánu, tak jestli se to tam objeví. Děti to mají buď jako referát, ale to si většinou volí, takže je to dost individuální, ale prezentují to pak před třídou. A pak to dále maximálně zazní ve dvou vyučovacích hodinách víc ne. Není na to čas.

Mohl/a byste mi prosím popsat Vaši spolupráci s Krajským školským koordinátorem prevence?

Ta je opravdu super. My máme pravidelný zpravodaj. Má to čtyři stránky a chodí nám to přímo na email, takže jsme informovaní, co probíhá, jaké jsou školení, jak se třeba aktualizují metodické pokyny v rámci rizikového chování na ministerstvu. Takže tohle to je prostě ideál. A jednou za čas, většinou to je jednou za půl roku máme takové setkání metodiků a předávají nám informace. Takže nám tam prezentují třeba nějakou novou organizaci nebo nový projekt, který probíhá pro děti. Takže tohle bych řekl/a, že spolupráce je skvělá. Třeba když jsem potřeboval/a poradit ohledně grantu, tak Mgr. Kosová mi vyšla maximálně vstříc. Opravdu za tohle to je super. Hlavně ten zpravodaj. Dřív jsme takhle se známými pátrali, s metodikama, co se známe a scházíme se, ale jinak vůbec, že bychom byly nějak řízený ze shora, tak to vůbec nebylo dřív. Teďka to je nově takové dva roky, co to probíhá.

Jak vypadá Vaše spolupráce s třídními učiteli na vaší škole?

No se třídními učiteli většinou spolupracuji, až když je problém. Na konci roku si vždycky řekneme, jestli řešili nějaký závažný problém. Máme třídnické hodiny stanovené jednou za čtrnáct dní, jakoby pravidelně. A když je nějaký problém tak většinou na poradě se to probírá nebo třeba když řeknou, že potřebují zaměřit ten primární program třeba víc na vztahy než na záškoláctví, tak to vždycky takhle regulujeme. Ale většinou to řešíme, až když je problém. Když přijdou, že se vyskytl problém v oblasti tohohle, že to dítě je třeba unavené, musíme po tom pátrat. Tak většinou vedou rozhovor buď sami nebo za přítomnosti mě nebo výchovného poradce nebo ředitele školy, máme takový pracovní tým. Domlouváme se právě s rodiči jak postupovat, co dělat. Ale jak říkám opravdu jsme zatím neměli žádný těžký případ v této oblasti, že to většinou bylo na tom rozhovoru s rodiči.

Jak žáci reagují na preventivní aktivity během hodiny, případně během projektového dne?

To mají hodně rádi, protože jednak oni se dozvědí jednak zajímavé věci, ale mají také ještě kontakty na ty lektory, emaily, a když by potřebovali třeba řešit něco závažnějšího, co se třeba vůbec netýká tématu, tak je můžou kontaktovat sami. Mně se zrovna stal teďka případ, že jsme řešili, netýká se to teda těch počítačových her, ale přišel za mnou kluk, že má strach, že spáchá sebevraždu. Takže to jsem z toho vykulen/á, takže tam prostě. Děti jsou poučený vždycky před každou touhle akcí, že kdyby se ten lektor dozvěděl něco závažného, tak musí informovat odborníka a rodiče. Tady jsme se teda po poradě s tím psychologem říkali, že rodiče budeme informovat jenom na té bázi, že jim řekneme, že má jejich dítě nějaké starosti a že to potřebuje řešit s odborníkem. Nechtěli jsme hnedka vybalit na ně tohle to, protože jsme se báli, že oni na něj budou tlačit a zhorší tu situaci. Takže tohle to bylo super, když jsme tady měli toho psychologa, tak to bylo úplně ideální, protože děti se naučily za ním chodit. On tady byl tři roky, naučili se za ním chodit sami a všechno to běželo jak na drátkách. Ale teď se začíná objevovat vlastně po té době, co už ho nemáme, se začaly objevovat problémy.

Takže na Vaší škole již tedy psycholog nepůsobí?

Ne. Ne. Já se divím, že třeba není schopný Magistrát zajistit, já nevím. My jsme měli jednoho psychologa pro čtyři školy a platilo se mu nějakých 8 tisíc měsíčně. Tak se divím, že na to nejsou peníze, protože to je zanedbatelná částka. Teďka s tou inkluzí se o tom mluví, že by měli být asistenti psychologové, ale já si myslím, že to udělá ministerstvo tak, že ty peníze školám nepřidá a řekne ředitelům, ať si ty peníze na to seženou. Ředitelé na to zase nebudou mít peníze nebo šáhnou zase do našich složek a bude zase hotovo.

Informujete rodiče o stavu rizikového chování na škole a popřípadě během jaké příležitosti je informujete?

Většinou je informujeme, buď když je to plošně, tak je to třeba na webových stránkách školy nebo jsme dělali i to, že se v nějaké třídě vyskytl problém třeba s kouřením, tak jsme psali otevřený dopis rodičům. Napsal/a jsem dopis, předalo se to a oni museli podepsat, že jsou s tím seznámeni a že zakročí, a že doma s dětmi promluví. Takže to je tahle ta forma. Anebo jsme třeba svolávali, teďka jsme to řešili v obou šestkách, že máme takové náročnější šestáky, ta jedna šestka je, že tam je vysoký stupeň agrese mezi těma dětma, takže to jsme brali minulý týden. Před čtrnácti dny se dělala

sociometrie a minulý týden jsme byly v Mozaice na rozboru té sociometrie, takže s tou třídou bude teďka od příštího týdne pracovat z Mozaiky pan doktor Holeček.

Takže ta komunikace je vlastně rychlá.

Přesně. Super. Fakt musím zařukat, že to teďka funguje skvěle a rodiče jsme pozvali extra na schůzku, kdo z těch rodičů měl zájem to řešit. A tam právě jsme jim řekli, že my jim nemůžeme říct konkrétní věci, konkrétní jména, ale řekli jsme, že je tam tenhle ten problém a že s tím psycholog prostě bude pracovat.

Jak zareagujete, kdyby k Vám přišel rodič jednoho z žáků pro pomoc, protože si myslí, že se u jeho dítěte tento rizikový jev vyskytl?

Když rodič přijde, tak vždycky se zeptám, jestli mají ošetřeno, že má třeba omezený přístup k počítači. Spousta rodičů říká, že právě nemá, že to jenom zakáže, ale samozřejmě co si budeme povídat, děti se učí v pokojíčku a počítač mají u sebe a oni jenom vypnou obrazovku a vypadá to, že je vypnutý počítat a je to skryté. Takže to vždycky řešíme jako první, jestli vůbec mají omezený přístup a samozřejmě jim radíme. Musíme jim dát nějaké hodiny, nějaký čas na odpočinek, čas na počítač, čas na učení. Většinou se tohle všechno odstraní.

Kdyby přišel žák, tak bych si s ním o tom popovídal/a. Myslím si, že děti samy od sebe by nepřišly, protože oni si to samozřejmě neuvědomují to, že to ohrožuje jejich zdraví. Pak jsou úplně z těch počítačových her pobláznění. Máme dokonce jednoho kluka, který v šestce nebyl vyzrálý a hrozně hrál ty počítačové hry a hrál právě ty agresivní, a on i prostě reagoval třeba při biologii „*No a co, tak mu to doroste*“. Takové to měl řeči, třeba když se něco stane i u zvířat, tak on třeba říkal „*To mu doroste, tomu se nic nestane*“. Takže on měl úplně zkreslenou realitu. Což bylo hrozný. A tam je ten problém, že jsme chtěli, aby se s ním pracovalo dál, ale tam prostě maminka byla proti. Když jsou rodiče proti, tak mi nemůžeme nic. Až kdyby ten kluk něco provedl, někomu ublížil, tak pak by to šlo přes OSPOD, ale jinak ne. Tam až když to hraničí třeba se zdravím, ať jeho nebo těch dětí, tak pak OSPOD zasáhne. Ale stejně je to taková hranice, že není přesně stanovena. Vůbec to není dotažené.

S kým máte navázanou dobrou spolupráci v oblasti primární prevence?

S krajským metodikem prevence, potom je to ten PROSTOR PRO a SEMIRAMIS. Potom spolupracujeme s Policií, tam jsou teda úžasné přednášky, který jsou jednak zdarma a jednak na profesionální úrovni, ale zase narážíme na to, že oproti Pardubicím, kde mají tým čtyř lidí, tak tady je na to jeden člověk. A když má nasytit

nějakých 25 škol, tak to se prostě nedá. Vždycky posíláme objednávky v srpnu, oni nám to proškrtají a řeknou, že k nám mohou přijít třikrát, čtyřikrát za ten rok. Ale když bychom chtěli do všech tříd, protože oni dělají, mají takový plán o bezpečnosti přecházení, silniční provoz, pak jak přistupovat k cizím lidem. Takže to mají až do devítky promyšlený. No ale potřeboval/a bych, aby jich tam bylo deset. To jsme byli i na Magistrátu a jednali jsme, protože to je Městská policie, tak jsme tam jednali, ale oni prostě nemají prostředky. Taky myslím, že by to nebyla zase taková položka v tom rozsahu, co tam utratí a projde rukama. Takže ta spolupráce je super, ale je prostě hrozně omezená od té Policie. Jinak s tou Mozaikou mám opravdu dobrou spolupráci. Vím, že jsou teďka částečně hrazeny z grantu, a třeba i Magistrát si napsal grant, aby byly hrazeny i z těch peněz, že sociometrie jsme nemuseli platit a byly zdarma. A v některých letech se musely pro školu platit. Takže to třeba bylo 2 000,- na třídu, což taky není úplně málo.

Třeba s Pedagogicko-psychologickou poradnou?

Taky, taky jsem s nimi pracoval/a, ale tam oni jsou hrozně zavalení téma, když dělají vyšetření individuální. A externí vyšetření celé třídy v prevenci nebo sekundární péči se třídou, na to mají hrozně málo času. Takže tam až kdybych nepochodil/a někde jinde, tak bych to zkoušel/a tam.

Vidíte nějaká úskalí při realizaci prevence sociálně patologických jevů v počítačových hrách?

Úskalí je obrovský, protože je to vlastně skryté. Tam prostě pokud nepřijde někdo z rodičů nebo pokud se to dítě neprojevuje nějakou nadměrnou únavou a ještě to nemusí být v souvislosti s počítačem, tak to vůbec nikdo nepozná. Může se třeba zhoršit prospěch obrovsky, ale tam taky může být škála různých jevů, které na to můžou mít vliv. Takže u tohohle, u počítačových her nebo pokud někdo z dětí na toho druhého řekne, že vyloženě hraje takhle hry a je unavený, ale pokud nepřijdou za námi, tak to nepoznáme. My jsme i řešili teďka případ, je to měsíc, přišly nás informovat děti, taky jsme to nepoznali. Měli jsme tady tři sourozence, teď máme jenom dva, a že ty děti jsou sami, že maminka je rozvedená a že jsou bez maminky celý týden samy. Ona jezdí jednou za týden, jednou za čtrnáct dní na neděli domů a ty děti samy žijí. Bez táty, samy se starají o sebe, druhá třída a sedmá třída. Takže to jsme hnedka hlásili na sociálku, ale kdyby nám tohle ty děti neřekly (spolužáci), tak mi to nepoznáme, protože učily se jako hůř, ale úkoly nosily, čisté chodily do školy a vůbec by na to nikdo nepřišel. Takže to

bylo díky tomu, že přišly říct spolužačky té holčiny, že jim to přijde divné. Tak jsme říkali, že to jste hodný, že jste to přišly říct, protože to samozřejmě není dobře.

Myslíte, že existuje nějaký způsob jak to zjišťování zefektivnit? Je to vůbec možné?

Mě vůbec nenapadá jakoby vůbec řešení. Jedině třeba když mají Občanské výchovy a ty Rodinky, tak jestli nějaké anonymní dotazníky. Třeba „*Co se my za minulé období povedlo*“ a pak tam dát otázku „*Co mě třeba trápí nebo co se mi nelíbí na sobě*“ nebo „*Jak bych pomohl spolužákovi kdyby...*“. Takže jediné v tomhle tom, ale tady záleží, jak má ten učitel navázaný vztah s tou třídou. Nebo pak když jsou třídnické hodiny, ale to se zase hodně řeší organizační věci a neřeší se právě tohle. Dřív jsme měli čas na takové ty sociohry a aktivity, ale na to teďka vůbec není čas. Teď narostla ta agentura toho papírování, všechno se vede v papíru a ještě elektronicky. Těším se, že příští rok nebudu třídní. Těším se hlavně z hlediska právě těchto papírů a vyplňuji i pro Krajský úřad a pro Ministerstvo školství a furt vyplňuji nějaké dotazníky. Nemám na to čas. Po večerech doma. Ale to je fakt hrozný.

Takže to si jediný myslím, že by to takhle šlo ošetřit. Pak by záleželo na tom učiteli, jak tu Občanku učí, jak jí prožívá, jestli tam ta komunikace s těmi dětmi je přirozená nebo ne.

Myslíte si, že je třeba dalšího vzdělávání školních metodiků prevence v problematice rizikového chování v oblasti počítačových her?

Myslím si, že asi jo. Já sám/a už cítím, že je to už nějaký pátek od té školy. Když jsme tady měli toho psychologa, tak jsem se s ním vždycky ve středu ráno setkával/a, měli jsme takovou poradou, co se bude řešit, jak se to bude řešit atd. Byl/a jsem hodně v obraze, třeba kde jsou kontakty na ty různé organizace a ono se to mění za ty roky a taky člověk zapomene. Potom třeba když chci něco řešit, tak tady mám právě ten Metodický pokyn, to je vydaný dokument Ministerstva školství a tam je přesně jak postupovat, že když by byl někdo úplný začátečník v té prevenci, tak tam má právě přesně ten návod (co dělat když...), je tam takový algoritmus doslova.

Určitě si myslím, že to vzdělávání je dobrý. Prostě opakovat ty školení po několika letech, hlavně člověk zapomene a obměňuje se to.

Objevuje se námi řešené téma v Minimálním preventivním programu Vaší školy?

V Minimálním preventivním programu mám takovou stabilní část a pak část, kterou obměňuji každý rok, právě na základě autoevaluace, na základě těch programů, které učitelé požadují. Něco vypustíme, něco zase přidáme, tak to je část, která se

obměňuje každým rokem. Ale je to taková 1/3 celého toho programu. Vaše téma je tam vlastně v rámci zdravého životního stylu, a v tom tématu jsou právě počítačové hry, výživa, kyberšikana a je všechno v tom zamotané. I jsem koukal/a do Metodického pokynu, schválně jsem to včera tahal/a, takže tam je jenom kyberšikana.

Také jsem právě koukala, že to tam není. Řeší se pak spíše už jen ty negativní jevy jako agrese, obezita atd.

To máte zcela pravdu. Jako původní téma to tam není.

Pokud byste musel/a implementovat zkoumané téma do Minimálního preventivního programu, jak byste postupoval/a?

Asi bych to udělal/a celou složku počítačové hry a kyberšikana, že bych to dal/a dohromady, asi bych nedal/a úplně jen počítačové hry, protože mě to přijde, že se to hrozně málo objevuje, je to skryté. Mám takový pocit, že ten problém není až takový. Spíše řešíme záškoláctví, teď ani ne tu šikanu mezi dětma, protože se chovají k sobě dobře. Spíše se začaly objevovat problémy s příjmem potravy. Většinou se třeba objeví ve třídě jeden případ, který je stoprocentní, ale na to se nabaluje v sedmičkách, v šestkách. Třeba kolem té holčiny, většinou jedna to má jakoby stoprocentně, že je nemocná, ale ostatní to berou jako trend s kamarádkou. Zaplat' pánbůh, že to není až takové, ale řešíme to hodně.

Také hlavně v rámci těch počítačových her se nedá říct, co je závislost a co vášnivá hra.

To máte také pravdu. Není to ani pořádně definované v literatuře. A taky hrozně frčí, jak jsou propojeny ve hře a to pak mají celý víkend. Ale to si myslím, že se objevuje právě až na střední škole a vysoký.

Právě se to objevuje už na základních školách hlavně, jsou právě studie o Multi-player hráč

Tak to je strašné. To jsem nečekal/a.

Mě třeba napadla i otázka, co by mohlo usnadnit práci metodika prevence?

Určitě snížení úvazku. Ne každý ředitel dává peníze, tam je možnost asi tisíc korun až dva tisíce takový příplatek jakoby k platu. Takže já mám 1500,- za měsíc a pak se to samozřejmě krátí, když jsou nějaké prázdniny, ale říkal/a jsem si, že možná než těch 1500,- tak bych radši uvítala snížit hodiny, úvazek, jako to má výchovný poradce. Takže opravdu stihnout to je hrozné. Největší problém je určitě v čase. Pak určitě finanční zajištění. Kdybych nepsal/a granty, tak vůbec na tohle to všechno nemáme peníze a pak

by ta prevence byla jenom v rámci výuky a v rámci třídnických hodin a možná ta Policie nějaké tři, čtyři hodiny, ale když to má být pro tolik tříd. Máme tady paralelky a v sedmičkách máme tři třídy, tak to by vůbec nepokrylo.

Je to docela špatný. Jak se takhle bavíme s kantory tak ty peníze na to prostě nejsou. To je prostě kupička, to by zase řekl ředitel, jak to je. Ten má rozškatulkované peníze co na co může použít, a tohle to je vlastně na materiál, na učební pomůcky. Takže je jasné, že ředitel spíš zajistí materiál, učební pomůcky než prevenci.

S jakými problémy se potýkáte při tvorbě Minimálních preventivních programů?

Já bych si třeba více představoval/a, kdyby se mnou více spolupracovali ti učitelé na tom Minimálním preventivním programu. Moje práce je jim to prezentovat a oni mě pak komentují, co jo, co ne, všechno mi to odkývají a jsou rádi, že to dělat nemusí. Chápu je, oni mají své práce taky spoustu. Takže tam by se mi líbilo, kdyby na tom pracoval nějaký širší tým té školy, za první stupeň, za druhý stupeň, třeba někdo z vedení, výchovný poradce a preventista, že by se to vzalo jako ze široka. Takhle to je prostě na mě, co vymyslím, co napíšu, to berou.

Určitě bych ale pochválil/a, že se to všechno hrozně zlepšilo, když si to srovnám zpátky před těmi 8 lety, tak to jsem v tom fakt tápal/a, nebyly školení. Informace jsem vždycky stahoval/a od starších kolegů, protože to jsem vůbec nevěděl/a, co se po mně chce. Nebyly ani žádné standardy, co by ten metodik měl vůbec dělat. To všechno se začalo až postupně vyvíjet a mě dokonce tvrdili, že Hradec z hlediska tohoto na tom byl nejhůř. Teď mi přijde, že se to tu obrovsky zvedlo.

Dřív to dělal výchovný poradce, preventista, že to bylo všechno dohromady. Nebylo k tomu nic, vypadalo to jako, že se nic dělat nemusí. Všechny výchovné problémy řeší výchovný poradce, takže se to jakoby spláchlo z jednoho. Ale teď když se to rozšířilo a narostla ta legislativa, tak je potřeba, aby to dělali dva lidi.

Příloha B – Otevřené kódování u respondenta B

Kategorie 1: Reálná prevence

- skutečná situace na škole
- aktéři prevence
- projevy sociálně patologických jevů na škole (SPJ)
- nejvyskytovanější SPJ
- negativní projevy hraní počítačových her
- formy a metody prevence
- financování prevence
- postupy školního metodika prevence při výskytu SPJ
- prevence SPJ v počítačových hrách ve vyučovacích předmětech
- cílová skupiny prevence
- prevence ze strany rodičů

Kategorie 2: Úskalí prevence

- finanční limity
- časové limity
- přístup školních metodiků prevence
- přístup rodičů
- přístup žáků
- přístup ostatních aktérů
- problémy Minimálního preventivního programu
- upřednostňovaný rizikový jev v prevenci na škole
- četnost intervencí od organizací
- problémy komunikace mezi aktéry školy

Kategorie 3: Význam spolupráce

- komunikace školního metodika s rodiči
- komunikace školního metodika s žáky
- komunikace školního metodika s ostatními aktéry prevence

Kategorie 4: Možná řešení

- potencionální postupy školních metodiků prevence při výskytu SPJ
- ideální stav prevence